

Maatalousyrittäjien työterveyshuollon
kehittäminen (MYTKY 2)

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ

Helsinki 2003

KUVAILULEHTI

Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö		Julkaisun päivämäärä 26.6.2003	
Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Maatalousyrittäjien työterveyshuollon kehittämistyöryhmä Matti E. Lamberg (pj.) Sonja Lilius (siht.) Ritva Partinen (siht.) Kirsti Taattola (siht.)		Julkaisun laji Työryhmämuistio	
		Toimeksiantaja Sosiaali- ja terveysministeriö	
		Toimielimen asettamispäivä 18.12.2002	
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Maatalousyrittäjien työterveyshuollon kehittäminen (MYTKY 2). Utvecklande av företagshälsovården för lantbruksföretagare (MYTKY 2).			
Julkaisun osat			
Tiivistelmä Työryhmän tehtävänä oli selvittää maatalousyrittäjien työterveyshuollon parantamista varten kehittämistoimenpiteet kokonaisuutena maatalousyrittäjien muuttuvassa toimintaympäristössä. Maatalousyrittäjien työoloselvitykset ovat tärkeä painopistealue maatalousyrittäjien työterveyshuoltojärjestelmää kehitettäessä. Työryhmä ehdottaa valtakunnallisen työterveyshuollon tilakäyntirekisterin perustamista tilakäyntien tehostamiseksi. Rekisterin avulla seurattaisiin suunniteltujen tilakäyntien toteutumista. Tilakäyntien pitkäjänteisyyden ja yhdenvertaisuuden turvaamiseksi maatalouden asiantuntijan osallistumista tilakäynnille koordinoitaisiin tilakäyntirekisterin avulla. Rekisterin avulla voitaisiin myös seurata yleisellä tasolla toimenpide-ehtotusten toteutumista sekä tuottaa ja jakaa kohdennetusti työterveyttä ja työsuojelua koskevaa ennalta ehkäisevää informaatiota. Tilakäyntirekisteri ei sisältäisi terveystietoja. Rekisterin pitäjänä toimisi Maatalousyrittäjien eläkelaitos. Alueellisten yhteistyömuotojen syntymistä maatalousyrittäjien työterveyshuollon järjestämisessä tulisi edistää. Työryhmän näkemyksen mukaan tilakäyntirekisteristä saatuja tietoja voitaisiin hyödyntää alueellisten yhteistyömuotojen kehittämisessä. Terveyskeskusten ja kuntien johdon informointia työterveyshuollosta tulisi jatkaa ja tehostaa. Jatkovalmistelussa tulisi selvittää yhteistyömuotoja haittaavat hallinnolliset ja lainsäädännölliset esteet. Työryhmä ehdottaa, että jatkovalmistelussa tulisi selvittää, mitkä ovat keskeisiä tilakäyntirekisteriin kerättäviä tietoja työolojen terveysvaaroista ja toimenpide-ehdotuksista. Työryhmän ehdotuksen mukaan tulisi jatkossa selvittää, minkälainen malli on tarkoituksenmukainen korvattaessa valtion varoista tilakäyntien kustannuksia, kun palvelut tuottaa yksityinen palvelujen tuottaja. Työryhmän muistioon liittyy alustava lakiluonnos.			
Avainsanat: (asiasanat) Maatalousyrittäjien eläkelaitos, maatalousyrittäjät, työterveys, työterveyshuolto			
Muut tiedot www.stm.fi			
Sarjan nimi ja numero Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2003:24		ISSN 1237-0606	ISBN 952-00-1355-5
Kokonaissivumäärä 72	Kieli suomi	Hinta 14,80 €	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja STM:n julkaisumyynti, PL 536, 33101 Tampere puh. (03) 260 8158 ja (03) 260 8535 fax (03) 260 8150, sähköposti: julkaisumyvnti@stm.vn.fi		Kustantaja Sosiaali- ja terveysministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare Social- och hälsovårdsministeriet, Finland		Utgivningsdatum 26.6. 2003	
Författare (uppgifter om organet: namn, ordförande, sekreterare) Arbetsgruppen för utvecklande av företagshälsovården för lantbruksföretagare Matti E. Lamberg, ordförande Sonja Lilius, sekr. Ritva Partinen, sekr. Kirsti Taattola, sekr.		Typ av publikation Arbetsgruppspromemoria Uppdragsgivare Social- och hälsovårdsministeriet Datum för tillsättandet av organet 18.12. 2002	
Publikation (även den finska titeln) Utvecklande and företagshälsovården för lantbruksföretagare (MYTKY 2). Maatalousyrittäjien työterveyshuollon kehittäminen (MYTKY 2).			
Publikationens delar			
Referat <p>Arbetsgruppen hade till uppgift att utreda behovet av åtgärder för att förbättra företagshälsovården för lantbruksföretagare i de föränderliga förhållandena inom lantbruket. Utredningar som gäller lantbruksföretagarnas arbetsförhållanden utgör ett viktigt tyngdpunkt område när man utvecklar systemet med företagshälsovård för lantbruksföretagare.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår att man skall inrätta ett landsomfattande register över besök som görs till lantbrukslägenheter inom ramen för företagshälsovård för att effektivisera dessa besök. Med hjälp av registret kunde man uppfölja hur de planerade besöken förverkligas. För att tillförsäkra långsiktighet och jämlik fördelning av besöken till jordbrukslägenheter skulle deltagandet av en lantbruksexpert i dessa besök koordineras med hjälp av registret. Man kunde även uppfölja på allmän nivå hur förslagen till åtgärder genomförs samt producera och dela ut förebyggande information om arbetshygien och arbetarskydd till de berörda. Besöksregistret skulle inte innehålla hälsodata. Registret skulle föras av Lantbruksföretagarnas pensionsanstalt.</p> <p>Man borde främja initiering av regionala samarbetsformer när det gäller att anordna företagshälsovård för lantbruksföretagare. Enligt arbetsgruppens åsikt kunde information från registret utnyttjas då man utvecklar de regionala samarbetsformerna. Man borde fortsätta med och effektivisera informerandet av hälsovårdscentralernas och kommunernas ledning om företagshälsovård. Man borde utreda de administrativa och legislativa hindren för samarbete vid den fortsatta beredningen av saken.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår att man borde utreda vidare vilka som är de centrala uppgifter som skall insamlas i registret beträffande hälsorisker i arbetsförhållandena och förslag till åtgärder. Man borde också utreda hurdan modell är ändamålsenlig vid ersättning av statens medel för kostnader för besöken om servicen produceras av en privat serviceproducent. Arbetsgruppens promemoria inkluderar ett preliminärt lagutkast.</p>			
Nyckelord företagshälsa, företagshälsovård, lantbruksföretagare, Lantbruksföretagarnas pensionsanstalt			
Övriga uppgifter www.stm.fi			
Seriens namn och nummer Social- och hälsovårdsministeriets promemorior 2003:24		ISSN 1237-0606	ISBN 952-00-1355-5
Sidoantal 72	Språk finska	Pris 14,80 €	Sekretessgrad offentlig
Distribution Social- och hälsovårdsministeriets publikationsförsäljning PB 536, 33101 Tammerfors tfn (03) 260 8158 och (03) 260 8535 fax (03) 260 8150, e-post: julkaisumyynti@stm.vn.fi		Förlag Social- och hälsovårdsministeriet	

DOCUMENTATION PAGE

Publisher Ministry of Social Affairs and Health, Finland		Date 26 June 2003	
Authors Working Group on Development of Occupational Health Care for Farmers Chairman: Matti E. Lamberg Secretaries: Sonja Lilius, Ritva Partinen, Kirsti Taattola		Type of publication Working Group Memorandum	
		Commissioned by Ministry of Social Affairs and Health	
		Date of appointing the organ 18 December 2002	
Title of publication Development of Occupational Health Care for Farmers (MYTKY 2)			
Parts of publication			
Summary The Working Group was assigned to study the need for measures to improve the occupational health care for farmers in the changing environment of farming. Studies of farmers' working conditions are an important area of emphasis when developing their occupational health service system. The Working Group proposes establishment of a national register of occupational health care visits to farms. The register would facilitate monitoring the realisation of the planned visits to farms. The register would also facilitate the co-ordination of participation by agricultural experts in the visits with a view to ensuring the continuity and equal distribution of the visits. The register would enable monitoring at a general level of the implementation of the proposed measures as well as produce and disseminate preventive information concerning occupational health and safety to those concerned. The farm visit register would not contain health information. The register would be maintained by the Farmers' Social Insurance Institution. Introduction of regional co-operation modes in arranging the occupational health care for farmers should be promoted. The Working Group's view is that the information from the register could be made use of in developing regional co-operation. Dissemination of information to the management of health centres and municipalities should be continued and intensified. Administrative and legislative obstacles to the co-operation should be investigated in the context of further preparation. The Working Group proposes that it should be studied further what information it is necessary to collect in the farm visit register concerning health hazards in working conditions and proposed measures. The Working Group also suggests investigating what kind of a model would be appropriate in compensating for the costs of visits from state revenues when the service is provided by a private service provider. A preliminary draft bill is attached to the memorandum of the Working Group.			
Key words Farmers, Farmers' Social Insurance Institution, occupational health, occupational health care			
Other information www.stm.fi			
Title and number of series Working Group Memorandums of the Ministry of Social Affairs and Health 2003:24		ISSN 1237-0606	ISBN 952-00-1355-5
Number of pages 72	Language Finnish	Price €14.80	Publicity Public
Distributor/Orders Publications sale of the Ministry, P.O.Box 535, FIN-33101 Tampere, Finland, tel. +358 3 260 8158 and +358 3 260 8535, fax +358 3 260 8150, e-mail: julkaisumyvnti@stm.vn.fi		Financier Ministry of Social Affairs and Health	

Sosiaali- ja terveysministeriölle

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 17 päivänä joulukuuta 2002 työryhmän, jonka tavoitteena oli selvittää maatalousyrittäjien työterveyshuollon parantamista varten kehittämistoimenpiteet ja tehdä esitykset tarvittaessa säädösmuutoksista.

Työryhmän tehtävät olivat:

1. Selvittää maatalousyrittäjien työterveyshuollon osalta hyvän työterveyshuolto-käytännön toteutumiseen liittyviä ongelmia, jotka johtuvat terveyskeskusten voimavarakysymyksistä.
2. Tehdä selvitys sellaisista organisatorisista kehittämismahdollisuuksista, jotka edesauttavat maatalousyrittäjien työterveyshuollon toimivuutta. Lisäksi oli selvi-

tettävä mahdollisuudet täydentää terveyskeskusten järjestämää maatalousyrittäjien työterveyshuoltoa yksityisillä palveluilla.

3. Tehdä selvitys maatalousyrittäjien työterveyshuollon perustana olevien työpaikkaselvitysten eli tilakäyntien järjestämisessä ja toteuttamisessa esiintyvistä ongelmista. Työryhmän tuli selvityksen pohjalta laatia ehdotus säädösmuutoksiin maatalousyrittäjien työterveyshuollon toimeenpanon kehittämisestä työterveyshuollon tilakäyntien organisoimisen ja seurannan sekä työterveyshuollossa käytettävien maatalouden asiantuntijoiden toiminnan ohjauksen ja koordinoinnin osalta.

Työryhmän tehtäväksiintoon ei ole kuulunut maatalousyrittäjien sairaanhoidon kysymykset. Työryhmä katsoo, että ne tulee selvittää kaikkien yrittäjien ja muiden työtään tekevien osalta samanaikaisesti.

Työryhmän tuli työnsä aikana kuulla keskeisiä työmarkkinajärjestöjä ja tarpeen mukaan myös muita asiantuntijoita. Työryhmän tuli saada työnsä päätökseen 31.5.2003 mennessä.

Työryhmän puheenjohtajaksi nimettiin lääkintöneuvos Matti E. **Lamberg** sosiaali- ja terveysministeriöstä ja jäseniksi lainsäädäntöneuvos Lauri **Pelkonen** sosiaali- ja terveysministeriöstä, lääkintöneuvos Heikki **Savolainen** sosiaali- ja terveysministeriöstä, johtaja Kaarina **Knuuti** Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK ry:stä, vicehäradshövding Helena **Ålgars** Svenska Landbruksproducenternas Centralförbund SLC:stä, apulaisjohtaja Teuvo **Siitonen** Maatalousyrittäjien eläkelaitoksesta, erityisasiantuntija Sinikka **Huhtala** Suomen Kuntaliitosta, vakuutuspäällikkö Marjatta **Pettinen** Kansaneläkelaitoksesta 31.3.2003 asti, osastonjohtaja Kaj **Husman** Työterveyslaitoksesta ja suunnittelija Marja **Toivanen** Kansaneläkelaitoksesta 1.4.2003 lukien. Työryhmän pysyvänä asiantuntijana toimi kehityspäällikkö Markus **Pyykkönen** sosiaali- ja terveysministeriöstä.

Työryhmä on kuullut työnsä aikana seuraavia asiantuntijoita: kehityspäällikkö Heimo **Tuomarlaa** sosiaali- ja terveysministeriöstä, tuotekehityspäällikkö Hannu **Seppästä** Pro Agria Maaseutukeskusten liitosta, kotieläinagrobiologi Riitta **Voutilaista** Pro Agria Uudenmaan maaseutukeskuksesta, lääketieteellinen asiantuntija Kari **Kaukista** Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitosta, työsuojelusihteeri Pirkko **Heikuraa** Puu- ja Erityisalojen liitto ry:stä/Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry:stä, järjestelmävas-taava Tia-Riikka **Somppia** LEL Työeläkekassasta, terveyskeskuslääkäri Pirjo **Jokelaa** Sisä-Savon terveydenhuollon ky:stä, työterveyshoitaja Monica **Sulopuistoa** Mäntsälän terveyskeskuksesta, vastaava lääkäri Mikko **Kahmaa** Nastolan Lääkärikeskuksesta, asiamies Arto **Vallivaaraa** Maatalouslomittajat ry:stä.

Työryhmä kutsui sihteereikseen lakimies Sonja **Liliuksen** Maatalousyrittäjien eläkelaitoksesta, toimistopäällikkö Kirsti **Taattolan** Työterveyslaitoksesta ja ylitarkastaja Ritva **Partisen** sosiaali- ja terveysministeriöstä.

Työryhmän muistioon liittyy Kansaneläkelaitoksen edustajan Marja Toivasen eriyvä mielipide.

Saatuaan työnsä päätökseen työryhmä jättää kunnioittavasti muistionsa sosiaali- ja terveysministeriölle.

Helsingissä 26 päivänä kesäkuuta 2003

Matti E. Lamberg

Lauri Pelkonen

Teuvo Siitonen

Heikki Savolainen

Sinikka Huhtala

Kaarina Knuuti

Marja Toivanen

Helena Ålgars

Kaj Husman

Sonja Lilius

Kirsti Taattola

Ritva Partinen

MAATALOUSYRITTÄJIEN TYÖTERVEYSHUOLLON KEHITTÄMINEN - MYTKY 2.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	15
2. MAATALOUSYRITTÄJIEN TYÖTERVEYSHUOLLON NYKYTILA.....	17
2.1 YLEISTÄ	17
2.2 MAATALOUSYRITTÄJIEN TYÖTERVEYSHUOLTOA KOSKEVAT SÄÄNNÖKSET PÄÄPIIRTEITTÄIN	17
2.2.1 Työterveyshuollon sisältöä koskevat säännökset	17
2.2.2 Hyvä työterveyshuoltokäytäntö maatalousyrittäjien työterveyshuollossa.....	18
2.2.3 Maatalousyrittäjien työterveyshuollon toimeenpano	20
2.2.4. Maatalousyrittäjien työterveyshuollon kustannukset ja niiden korvaaminen	23
2.3 MAATALOUSYRITTÄJIEN TYÖTERVEYSHUOLLON TOIMINTA NYKYJÄRJESTELMÄSSÄ	24
2.3.1 Melan tilastotiedot työterveyshuollon toiminnasta	24
2.3.2 Kelan työterveyshuollon korvaustiedot maatalousyrittäjien työterveyshuollossa vuosilta 1996 - 2001	24
2.3.3 Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikön tilastot työterveyshuollon kokonaiskustannuksista.....	26
2.3.4 Työterveyshuollon nykytila työterveysasemille tehdyn kyselytutkimuksen mukaan	27
2.3.5 Maatalousyrittäjät työterveyshuollon asiakkaina	28
3. MAATALOUSYRITTÄJIEN TYÖTERVEYSHUOLLON KEHITTÄMISTARPEET MUUTTUVASSA TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ.....	29
3.1 MAATALOUDEN MUUTTUVUUS TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA TYÖTERVEYSHUOLLON KEHITTÄMINEN.....	29
3.1.1 Maatalouden rakennekehitys Melan tilastojen valossa.....	29
3.1.2 Maatalousyrittäjäkentän moninaisuus ja yhteistyö lomitushallinnon kanssa	31
3.2 EUROOPAN YHTEISÖJEN LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ VIREILLÄ OLEVAT SÄÄDÖSMUUTOKSET	32
3.2.1 Suositus itsenäisten ammatinharjoittajien työturvallisuus- ja työterveyssuojelun parantamisesta.....	32
3.2.2 Euroopan yhteisöjen maatalouspolitiikan suoria tulotukia koskeva asetusehdotus.....	34
3.3 TYÖELÄKEKUNTOUTUSJÄRJESTELMÄN UUDISTUS	34
3.4 MAATALOUSYRITTÄJIEN TYÖTERVEYSHUOLLON NYKYJÄRJESTELMÄN ONGELMAKOHTIA	35
3.4.1 Terveyskeskusten voimavarakysymykset	35
3.4.2 Työterveyshuollon alueelliset ongelmat.....	36
3.4.3 Tilakäyntien toteuttamisessa esiintyneet ongelmat	37
3.4.4 Maatalouden asiantuntijoiden toiminnan koordinointi ja ohjaus	37
3.4.5 Yksityiset palvelujen tuottajat maatalousyrittäjien työterveyshuollossa	38
3.4.6 Maatalousyrittäjien työterveyshuolto ja sairaanhoito	39
4. MAATALOUSYRITTÄJIEN TYÖTERVEYSHUOLLON KEHITTÄMISEHDOTUKSET	40
4.1 KEHITTÄMISEHDOTUKSET TYÖTERVEYSHUOLLON TYÖOLOSELVITYSTEN OSALTA	40
4.1.1 Yleistä.....	40
4.1.2 Tilakäyntien seurantarjestelmä.....	40
4.1.3 Tilakäyntien organisoiminen ja tilakäyntivälin tarveharkintaisuus.....	42
4.1.4 Yhteistyö lomitushallinnon kanssa	46
4.1.5 Työolosuhteiden selvityslomakkeen kehittäminen ja hyödyntäminen muissa järjestelmissä	47
4.1.6 Maatalousyrittäjien työterveyshuollon yhteistyö kuntoutusjärjestelmien kanssa.....	48
4.2 KEHITTÄMISEHDOTUKSET PALVELUJÄRJESTELMÄN OSALTA.....	52
4.2.1 Terveyskeskusten ja kuntien johdon informoiminen.....	52
4.2.2 Informaatio-ohjaus maatalousyrittäjien työterveyshuoltojärjestelmässä	53
4.2.3 Alueellinen yhteistyö kuntien välillä	57
4.2.4 Tilakäynneistä ja työpaikkaselvityksistä aiheutuvien kustannusten korvaaminen	59
4.3 YHTEENVETO JA EHDOTUS JATKOTYÖSKENTELYSTÄ.....	61

LIITE 1: LUONNOS LAIKSI MAATALOUSYRITTÄJIEN TYÖTERVEYSHUOLLON TOTEUTTAMISESTA JA ERÄIDEN KUSTANNUSTEN KORVAAMISESTA VALTION VAROISTA	64
ERIÄVÄ MIELIPIDE.....	69

1 JOHDANTO

Maatalouden toimintaympäristö on viime vuosina ollut isojen murrosten kohteena. Keskimääräisen tilakoon kasvaminen ja tuotannon tehostaminen maatiloilla ovat asettaneet maatalousyrittäjien voimavarat koetukselle. Myös tilojen työturvallisuuteen on panostettava muuttuvassa toimintaympäristössä aikaisempaa enemmän tapaturmariskien välttämiseksi.

Uusi työterveyshuoltolaki tuli voimaan 1.1.2002. Maatalousyrittäjien työterveyshuollon järjestämisessä työterveyshuoltolakia noudatetaan soveltuvin osin. Laissa painotetaan erityisesti työterveyshuollon suunnitelmallisuutta. Toiminnan tulee perustua kirjalliseen toimintasuunnitelmaan, joka pohjautuu työpaikkakohtaisten tarpeiden tuntemiseen. Tarpeiden arviointi puolestaan perustuu hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaisesti tehtyyn työpaikkaselvitykseen. Työpaikkakohtaisten tarpeiden pohjalta tulisi suunnitella työterveyshuollon sisältö ja toimenpiteet.

Maatalousyrittäjien työolojen selvittämisellä on erityisen keskeinen merkitys laadullisesti hyvän työterveyshuoltokäytännön toteutumisen kannalta. Työoloselvitysten pohjalta määritellään työterveyshuollon yksityiskohtaiset tavoitteet ja toiminnan sisältö kyseessä olevan maatalousyrittäjän osalta. Maatalousyrittäjien työterveyshuoltoon kuuluvat työterveyshuoltolain 12 §:ssä tarkoitetut ennaltaehkäisevät työterveyshuoltopalvelut. Sairaanhoito ja muut terveydenhuoltopalvelut eivät sen sijaan sisälly maatalousyrittäjien työterveyshuoltoon.

Työterveyshuollon toimeenpanon perusrakennelma on peräisin 1980-luvulta. Sosiaali- ja terveysministeriö asetti (asettamispäätös STM 145:00/2002) 17.12.2002 tekemällään päätöksellä maatalousyrittäjien työterveyshuollon kehittämistyöryhmän, jonka tuli selvittää maatalousyrittäjien työterveyshuollon parantamista varten tarvittavat kehittämistoimenpiteet. Työryhmän tehtävä edellyttää maatalousyrittäjien työterveyshuoltojärjestelmän tarkastelemista kokonaisuutena sekä sisällöllisesti että organisatorisesti maatalousyrittäjien muuttuvassa toimintaympäristössä. Tässä kehittämistyössä tulee myös ottaa huomioon uuden työterveyshuoltolain painotukset - toiminnan suunnitelmallisuus ja tarveharkintaisuus.

Kehittämistyössä tulee ottaa huomioon myös Euroopan yhteisössä hyväksytty itsenäisten ammatinharjoittajien työturvallisuuden ja työterveyssuojelun parantamisesta koskeva neuvoston suositus (2003/134/EY). Tässä suosituksessa maataloutta on pidetty erityisen riskialttiina alana. **Suosituksen** mukaan jäsenvaltion olisi tarkoituksenmukaisiksi katsomillaan keinoilla parannettava itsenäisten ammatinharjoittajien mahdollisuuksia saada koulutusta ja tietoja, jotta voitaisiin parantaa heidän terveyttään ja turvallisuuttaan. **Suosituksessa** on myös painotettu työtapaturmien ja ammattitautien ehkäisemisen tärkeyttä.

Maatalousyrittäjien työterveyshuollon kehittämislinjausten kannalta merkittävä on myös työeläkejärjestelmän kokonaisuudistus, jonka yhtenä keskeisenä tavoitteena on myöhen-tää eläkkeelle siirtymistä. Työssä jaksamista pyritään tukemaan mm. kuntoutuslainsäädäntöä koskevalla uudistuksella, joka koskee myös maatalousyrittäjiä. Työeläkelaitok-

sille tulee 1.1.2004 lukien velvollisuus antaa ammatillista kuntoutusta niille vakuutetuille, joilla voidaan todeta sairaudesta, viasta tai vammasta johtuen uhka tulla lähivuosina työkyvyttömäksi. Ammatillista kuntoutusta on myös työtä helpottavien laitteiden hankkimisen tukeminen. Kuntoutusuudistuksen tavoitteita olisi tarkoituksenmukaista tukea työterveyshuollon toimesta siten, että maatalousyrittäjän tarve saada ammatillista kuntoutusta voitaisiin havaita ajoissa.

Maatalousyrittäjien työterveyshuollon kehittämistyöryhmän työn tavoitteena on tehdä kokonaisselvitys maatalousyrittäjien työterveyshuollon parantamista varten tarvittavista kehittämistoimenpiteistä. Toimeksiannon mukaan on selvitettävä ensinnäkin hyvän työterveyshuoltokäytännön toteutumiseen liittyviä ongelmia, jotka johtuvat terveyskeskusten voimavarakysymyksistä. Lisäksi tulisi selvittää sellaisia organisatorisia ja alueellisia kehittämismahdollisuuksia, jotka edesauttaisivat työterveyshuollon toimivuutta. Myös mahdollisuudet täydentää terveyskeskusten järjestämää maatalousyrittäjien työterveyshuoltoa yksityisillä palveluilla on tarkoitus selvittää.

Työoloselvitykset ovat yksi tärkeä painopistealue maatalousyrittäjien työterveyshuollon kehittämisessä. Maatalousyrittäjien työterveyshuollon kehittämistyöryhmän yhdeksi tehtäväksi on annettu tehdä selvitys tilakäyntien järjestämisessä ja toteuttamisessa esiintyvistä ongelmista. Tämän selvityksen pohjalta työryhmän on tarkoitus laatia ehdotus säädösmuutoksineen maatalousyrittäjien työterveyshuollon toimeenpanon kehittämisestä työterveyshuollon tilakäyntien organisoimisen ja seurannan sekä työterveyshuollossa käytettävien asiantuntijoiden toiminnan ohjauksen ja koordinoinnin osalta.

2. MAATALOUSYRITTÄJIEN TYÖTERVEYSHUOLLON NYKYTILA

2.1 Yleistä

Työterveyshuoltolaissa (1383/2001) annettuja säännöksiä työterveyshuollon järjestämisestä noudatetaan soveltuvin osin maatalousyrittäjiin. Maatalousyrittäjänä pidetään MYEL:nojalla vakuutettavaa henkilöä. Maatalousyrittäjille työterveyshuoltoon kuuluminen on vapaaehtoista.

MYEL 1 §:ssä tarkoitettuja maatalousyrittäjiä ovat

- henkilöt, jotka vähintään 5 hehtaarin viljelmällä harjoittavat maatilataloutta
- kalastusta ammattimaisesti harjoittavat henkilöt
- porotalouden harjoittajat
- sekä edellä mainittujen henkilöiden perheyryksen jäsenet

edellyttäen, että em. henkilö täyttää myös muut MYEL-vakuuttamisen edellytykset eli

- iältään 18 - 64 v,
- toiminta kestää vähintään neljä kuukautta
- MYEL-työtulo vähintään 2690,66 euroa/vuodessa
- henkilö ei eläkkeellä, johon kuuluu nk. tuleva aika

Lisäksi MYEL:n mukaan voidaan vakuuttaa henkilö, jonka viljelämä on pienempi kuin 5 ha tai henkilö, jonka MYEL-työtulo maatilataloudesta, kalastuksesta tai poronhoidosta jää alle 2690,66 euroa. Vakuutus on tällöin vapaaehtoinen.

2.2 Maatalousyrittäjien työterveyshuoltoa koskevat säännökset pääpiirteittäin

2.2.1 Työterveyshuollon sisältöä koskevat säännökset

Työterveyshuollon sisältö on määritelty työterveyshuoltolaissa. Työterveyshuollolla tarkoitetaan työterveyshuollon ammattihenkilöiden ja asiantuntijoiden toimintaa, jolla edistetään työhön liittyvien sairauksien ja tapaturmien ehkäisyä, työn ja työympäristön terveellisyttä ja turvallisuutta, työyhteisön toimintaa sekä työntekijöiden terveyttä ja työ- ja toimintakykyä.

Työterveyshuoltolaissa on säädetty mitä työterveyshuoltoon hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaisesti kuuluu. Työterveyshuollon käytännön toteutuksesta vastaavat työterveyshuollon ammattihenkilöt ja heidän tarpeelliseksi katsomansa asiantuntijat.

Työterveyshuoltolain 3 §:n mukaan työterveyshuollon ammattihenkilöillä tarkoitetaan työterveyshuollon erikoislääkäreitä, laillistettuja lääkäreitä ja terveydenhoitajia, joilla on

työterveyshuollon toteuttamiseen tarvittava koulutus. Asiantuntijoilla puolestaan tarkoitetaan henkilöitä, joilla on fysioterapeutin tai psykologin pätevyys ja riittävät tiedot työterveyshuollosta taikka työhygienian, ergonomian, teknisen tai muun vastaavan alan koulutus ja riittävät tiedot työterveyshuollosta tai joilla on muun kuin työterveyshuollon erikoislääkärin pätevyys.

2.2.2 Hyvä työterveyshuoltokäytäntö maatalousyrittäjien työterveyshuollossa

Sosiaali- ja terveysministeriö ja Työterveyslaitos ovat tehneet vuonna 2000 julkaisun, jossa on käsitelty hyvää työterveyshuoltokäytäntöä maatalousyrittäjien työterveyshuollossa. Siinä kerrotaan, mitä asioita maatalousyrittäjien hyvä työterveyshuoltokäytäntö sisältää.

Hyvään työterveyshuoltokäytäntöön kuuluu mm. työn ja terveellisyyden ja turvallisuuden arviointi toistuvien työpaikkaselvityksin ja muita työterveyshuollon menetelmiä käyttäen.

Työpaikkaselvitysten järjestäminen

Maatalousyrittäjillä työpaikkaselvitykset toteutetaan tilakäynneillä ja työolohaastatteluilla työterveyshuoltoyksiköissä. Niiden merkitys on maataloudessa erityisen tärkeä, koska työolot ja työmenetelmät ovat erilaisia eri tiloilla. Työpaikkaselvityksillä hankitaan tietoa maatalousyrittäjän työstä ja työympäristöstä sekä arvioidaan näiden vaikutusta työntekijän terveyteen. Maatalousyrittäjien työterveyshuollon toiminnan tavoitteet, suunnittelu ja seuranta laaditaan tilojen työolojen ja niiden aiheuttamien terveysriskien perusteella.

Riskin arviointi on laaja-alaista ja järjestelmällistä vaarojen, terveyshaittojen tunnistamista ja niiden merkityksen arvioimista työntekijän turvallisuudelle ja terveydelle. Tavoitteena on työn turvallisuuden parantaminen. Riskianalyysi on osa riskien arviointia. Riskianalyysi koostuu kohteen raja-arvojen määrittämisestä, vaarojen tunnistamisesta ja riskin suuruuden arvioinnista (Lähde: Riskin arviointi. Sosiaali- ja terveysministeriö. Työsuojeluoppaita ja ohjeita 14, Tampere 2003)

Maatalousyrittäjät ilmoittautuvat työterveyshuoltoon ilmoittautumislomakkeella, jossa kartoitetaan tilan tuotantosuunta ja tuotannon laajuus sekä MYEL-vakuutettujen henkilötiedot ja työsuhteisten lukumäärä. Ilmoittautumisen jälkeen terveyskeskus tekee maatalousyrittäjän kanssa työterveyshuoltopalveluista kirjallisen sopimuksen, josta ilmenee työterveyshuoltopalveluiden yleiset järjestelyt sekä palvelujen sisältö ja laajuus.

Maatalousyrittäjien hyvää työterveyshuoltokäytäntöä koskevan suosituksen mukaan tilakäynti tulee tehdä jokaiselle uudelle työterveyshuoltoon liittyvälle tilalle. Sen jälkeen tilakäyntejä pyritään tekemään joka neljäs vuosi, tarvittaessa useammin. Työolohaastatteluilla, jotka tulisi tehdä neljän vuoden välein (vuorotellen tilakäynnin kanssa), ajantasaistetaan maatalousyrittäjän työympäristöä koskevia tietoja tilakäyntien välillä.

Hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaan maatalouden asiantuntija osallistuu tilakäynneille. Tilakäynnit ja ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttö on mahdollisia vain maatalousyrittäjän suostumuksella. Tilakäynnin tekemisestä nykyjärjestelmässä päättää

terveyskeskuksissa työterveyslääkäri- ja hoitaja, joiden harkinnassa on tarvittavien maatalouden tai muiden asiantuntijoiden käyttäminen.

Tilakäynnin sisältö Tilakäynnillä tehdään havaintoja maatalousyrittäjän työstä, työoloista, työn terveysvaaroista sekä työn fyysisestä ja henkisestä kuormittavuudesta. Käynnin aikana täytetään työoloselvityslomake sekä tehdään tarvittaessa työhygieenisia mittauksia. Tilakäynneillä havainnoidaan niinikään työturvallisuutta ja tapaturmavaaroja sekä tarkistetaan tilan ensiapuvalmius ja henkilökohtainen suojautuminen.

Tilakäynneistä vastaavat nykyisen lainsäädännön mukaan työterveyshuoltopalvelujen tuottaja eli käytännössä yleensä terveyskeskuksen työterveyshuoltoyksikkö. Hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaan tilakäynnin tekevät yleensä yhdessä työterveyshuollon ammattihenkilö (terveydenhoitaja ja/ tai lääkäri) sekä maatalouden asiantuntija. Tilakäynnille voi osallistua myös muu työterveyshuollon asiantuntija, jota työterveydenhuollon ammattihenkilö on pitänyt tarpeellisenä. Tilakäynnin perusteella tehdään tilakohtainen suunnitelma työterveyshuollon tulevista palveluista.

Terveystarkastukset

Terveystarkastusten tarve suunnitellaan tilakäynnillä ja/tai työolohaastattelussa ilmenneiden riskitekijöiden perusteella. Terveystarkastusten tarpeeseen ja tiheyteen vaikuttavat myös tutkittavan ikä ja terveydentila. Jos mitään erityistä syytä ei ilmene, niin hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaan terveystarkastukset tehdään kahden vuoden välein.

Terveydenhoitajan terveystarkastus tehdään kaikille työterveyshuoltoon liittyneille ja lääkärintarkastus tarpeen mukaan. Terveystarkastuksen sisällön määrittelyssä noudatetaan työterveyshuoltolain (1383/2001) 12 §:n määräyksiä ja Hyvä työterveyshuoltokäytäntö maatalousyrittäjien työterveyshuollossa -oppaan ohjeita.

Työkykyä ylläpitävä toiminta

Työkykyä ylläpitävällä toiminnalla tarkoitetaan työterveyshuoltolain 3 §:n mukaan yhteistyössä toteutettua työhön, työoloihin ja työntekijöihin kohdistuvaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jolla edistetään työelämässä mukana olevien työ- ja toimintakykyä työterveyshuollon toimenpitein.

Työkykyyn vaikuttavat monet eri tekijät, ihmisen yksilölliset ja yhteisölliset ominaisuudet, toimintaympäristö ja työmotivaatio. Työterveyshenkilöstön rooli työkykyä ylläpitävän toiminnan alueella on tehdä yrittäjät tietoisiksi siitä, mitä työ- ja toimintakyky on, milloin siihen on tarvetta ja auttaa maatalousyrittäjiä työkykyä ylläpitävän toiminnan järjestämisessä. Vaikka työterveyshuolto osallistuu työ- ja toimintakyvyn toteuttamiseen omalta osaltaan, niin jokaisella maatalousyrittäjällä on vastuu omasta työkyvystään.

Tietojen antaminen ja ohjaus

Tietojen antaminen ja ohjaus liittyvät osaltaan kaikkeen maatalousyrittäjien työterveyshuollon toimintaan. Tilakäynneistä annettava palaute on osa tilan laatuja järjestelmää. Tilakäynniltä annettavaan palautteen tekoon osallistuu työterveyshoitajan ja/tai lääkärin kanssa myös maatalouden asiantuntija. Lisäksi työolohaastatteluissa, terveystarkastuk-

sisä ja ryhmittäin toteutetussa toiminnassa maatalousyrittäjille annetaan tietoa havaituista työolojen terveysvaaroista sekä kehittämisehdotuksia niiden torjumiseksi.

Työsuojelu ja laatujärjestelmä työterveyshuollon tukena

Työsuojelulainsäädäntö koskee tietyin edellytyksin myös maatalousyrittäjiä. Työturvallisuuslakia sovelletaan tilalla työskenteleviin työntekijöihin, lomittajiin sekä tilojen väliseen koneysteistyöhön. Työturvallisuuslain mukainen työsuojelun toimintaohjelma vaaditaan niiltä tiloilta, joilla on työsuhteista työvoimaa.

Työsuojelun toimintaohjelman sisältö, laajuus ja muoto määräytyvät yrityksen toimialan, koon, tuotantotavan ja työsuojelutarpeiden mukaan. Työterveyshuolto on apuna työsuojeluohjelmaa laadittaessa. Työsuojeluohjelma suositellaan liitettäväksi yrityksen laatujärjestelmään.

Maatalousyrittäjä aloittaa tilan laatujärjestelmän tekemisen yleensä yrityskohtaisesta liiketoimintasuunnitelmasta, jossa määritellään tilan tavoitteet, toimintamenetelmät ja perusarvot. Lisäksi hän tekee yrityksen riskinarvioinnin, jonka avulla kartoitetaan yrittäjä, yrityksen omaisuutta ja liiketoimintaa uhkaavat vaaratekijät ja niiden todennäköinen toteutumismahdollisuus. Työterveyshuoltopalvelujen käyttäminen on osa tilan laatujärjestelmää.

Työsuojelun kannalta maatalousyrittäjän tekemä riskin arviointi on hyvä työväline havaittujen puutteiden korjaamiseksi. Yrittäjän itsensä laatima tilan työympäristön arvio ja työterveyshuollon tilakäynnillä tekemä arvio terveysriskeistä täydentävät toisiaan. Tilalla tehty riskin arviointi helpottaa myös työterveyshuollon perehtymistä tilan olosuhteisiin.

2.2.3 Maatalousyrittäjien työterveyshuollon toimeenpano

Terveyskeskukset ja yksityiset palvelujen tuottajat

Kunnilla on kansanterveyslain 14 §:n mukaan velvollisuus järjestää kunnan alueella toimiville maatalousyrittäjille soveltuvin osin työterveyshuoltolaissa ja sen nojalla annetuissa säännöksissä tarkoitettua työterveyshuoltoa. Maatalousyrittäjille työterveyshuoltoon kuulumisen on kuitenkin vapaaehtoista.

Maatalousyrittäjien työterveyshuollon järjestäminen suunniteltiin kuntien tehtäväksi. Maatalousyrittäjä voi tehdä sopimuksen myös yksityisen palveluntuottajan kanssa. Mahdollista on myös järjestely, jossa kunta järjestää työterveyshuollon ostopalveluna yksityiseltä työterveyshuoltopalvelujen tuottajalta.

Pääosa työterveyshuoltoon kuuluvista maatalousyrittäjistä on liittynyt kunnan tai kuntayhtymän järjestämään työterveyshuoltoon. Yksi kunta on järjestänyt työterveyshuollon ostopalveluna yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Vuoden 2003 alusta on aloittanut toimintansa työterveyshuoltopalveluja tuottava rekisteröity yhdistys, jossa on jäseninä kolmen kunnan maatalousyrittäjiä ja muut jäsenet ovat työnantajayrityksiä. Muutama kunta on muuttamassa työterveyshuoltotoimintaansa liikelaitokseksi.

Maatalouden asiantuntijat

Työterveyshuoltolain 5 §:n mukaan työterveyshuollossa tulee käyttää riittävästi työterveyshuollon ammattihenkilöitä ja heidän tarpeelliseksi katsomiaan asiantuntijoita työterveyshuollon suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Työpaikkaselvityksissä pyritään menettelyyn, jossa maatalouden asiantuntija osallistuu tilakäynnille. Maatalouden asiantuntijan tehtävänä on neuvoa yrittäjää työympäristön kehittämisessä ja työjärjestelyissä. Hän toimii työterveyshuollon konsulttina tilan tuotanto-olosuhteiden kehittämisessä ja tilakohtaisesti kannattavien investointien toteuttamisessa. Työterveyshuollon tilakäynteihin osallistuvalla maatalouden asiantuntijalla tulisi olla ajantasainen työterveyshuollon koulutus em. tehtävissä, jotta työterveydelliset näkökohdat riittävästi painottuvat (2001/1484 18§ 3 mom.). Pääosa koulutetuista maatalouden asiantuntijoista on maaseutukeskusten palveluksessa.

Maatalousyrittäjien työterveyshuollon yhteistyöryhmä

Hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaisesti terveyskeskukseen tulisi perustaa yhteistyöryhmä, joka tukee maatalousyrittäjien työterveyshuollon toteutumista. Yhteistyöryhmässä pitäisi käsitellä paikallisen maatalousyrittäjien työterveyshuollon suunnittelua ja toteutusta sekä keskustella maatalousyrittäjien työterveyshuollon toteuttamisessa esiintyneistä ongelmista ja niiden ratkaisumahdollisuuksista.

Jäsenet Yhteistyöryhmään voi kuulua terveyskeskuksen johtava lääkäri, työterveyshuollosta vastaava lääkäri, työterveyshoitajat, Kelan paikallistoimiston edustaja, Mela-asiamies, maaseutukeskuksen tai maatalousseuran edustaja sekä maataloustuottajien edustajia. Yhteistyöryhmää voidaan täydentää maatalouslomituksen, maaseudun tukihenkilöverkon tai muilla tarpeellisilla edustajilla.

Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikkö

Maatalousyrittäjien työterveyshuollon valtakunnallista koordinoitua ja kehittämistä varten perustettiin vuoden 1999 alussa Työterveyslaitokseen Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikkö (MYTKY) (L 859/1984 1 §. muutos lailla 1042/1998). MYTKY:n tehtävänä on maatalouden työterveyshuollon valtakunnallinen kehittäminen, opastus, seuranta ja kattavuuden lisääminen. MYTKY:n toimintaa ohjaa neuvottelukunta.

Neuvottelukunnan hyväksymän toimintasuunnitelman mukaan MYTKY

- 1) kehittää ja tutkii maatalousyrittäjien työterveyshuollon toimivuutta
- 2) neuvottelee terveyskeskuksen johdon ja työterveyshenkilöstön kanssa maatalousyrittäjien työterveyshuollon kehittämisestä
- 3) järjestää koulutusta työterveyshenkilöstölle, maatalouden asiantuntijoille, maatalousyrittäjille sekä muille maatalouden työterveyshuollon yhteistyöryhmän jäsenille
- 4) tiedottaa maatalousyrittäjien työterveyshuollon ajankohtaista asioista mm. Asiakas-tiedotteillaan, lehtikirjoituksin ja sähköisellä viestinnällä

5) kannustaa maatalousyrittäjiä liittymään työterveyshuoltoon

6) edistää työterveyshuoltoa kansallisen ja kansainvälisen yhteistyön avulla.

MYTKY on luonut yhteistyöverkoston terveystakeskusten työterveyshuoltojen, Maaseutukeskusten ja MTK- yhdistysten ja -liittojen kanssa. Vuosien 1999-2000 aikana MYTKY piti MTK-liittojen ja Maaseutukeskusten kanssa yhteisiä tilaisuuksia yhteensä 19 kpl. Näissä koulutustilaisuuksissa kohderyhmänä olivat terveystakeskusten työterveyshuollot (hoitajat ja lääkärit) Maaseutukeskusten maatalousneuvojat sekä maatalousyrittäjät. Vuonna 2002 aloitettiin yhteiset koulutukset MTK-liittojen kanssa. Näitä tilaisuuksia on pidetty toukokuuhun 2003 mennessä kahdeksassa maakunnassa. Nämä tilaisuudet ovat suunnattuja maatalousyrittäjille, erityisesti tuottajaliittojen sosiaalivastaaville, Maaseutukeskusten neuvoijille sekä työterveyshuollon henkilöstölle

MYTKY on käynyt neuvotteluja maatalousyrittäjien työterveyshuollon järjestämisestä yhteensä 226 kunnan työterveyshuollon kanssa. Näihin neuvotteluihin on osallistunut työterveyshoitajia, lääkäreitä sekä terveystakeskuksen taloushenkilöitä ja kunnan päättäjiä. MYTKY on osallistunut 132:een maatalousyrittäjien työterveyshuollon yhteistyöryhmän kokoukseen.

MYTKY toimittaa Asiakastiedote- lehteä, joka jaetaan mm. kaikkiin terveystakeskuksiin ja maatalouden työterveyshuollon täydennyskoulutuksen saaneille neuvoijille sekä muille sidosryhmille. Työterveyslaitoksen työterveyshuolto-osaston [www-sivuilla](http://www.sivuilla) MYTKY:llä on omat sivunsa, joilla ovat mm. Asiakastiedotteet, työterveyshuollon esitteet, lomakkeisto työterveyshuollon työoloselvityksen raportoimiseksi ja palautekanava. MYTKY palvelee työterveyshuoltoyksiköitä ja maatalousyrittäjiä myös luennoimalla erilaisissa tilaisuuksissa, osallistumalla maatalousnäyttelyihin, puhelimitse sekä lehtikirjoituksin. Noin sadan terveystakeskuksen työterveyshuollon henkilökunta ja terveystakeskuksen taloushenkilöt ovat osallistuneet MYTKY:n järjestämään työterveyshuollon talouskoulutukseen (Talouskurssi terveystakeskusten työterveysyksiköille).

Mela

Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen eli Melan tehtävänä on maatalousyrittäjien sosiaalivakuutusturvaan liittyvien erilaisten järjestelmien toimeenpano. Mela huolehtii maatalousyrittäjien eläkejärjestelmästä (MYEL), ryhmähenkivakuutusjärjestelmästä, tapaturmavakuutusjärjestelmästä (MATA), niihin liittyvistä kuntoutusjärjestelmistä, luopumisetuuksista sekä maatalousyrittäjien lomituspalveluista siinä laajuudessa kuin kussakin laissa säädetään.

Mela osallistuu nykyisellään työterveyshuoltojärjestelmän toimeenpanoon huolehtimalla MATA-vakuutusmaksualennuksen myöntämisestä työterveyshuoltoon liittyneille maatalousyrittäjille. Työterveyshuoltotoiminnan tukemiseksi maatalousyrittäjien liittymistä työterveyshuoltoon on kannustettu vuodesta 2000 lukien siten, että työterveyshuoltoon liittyneet maatalousyrittäjät ovat saaneet työajan tapaturmavakuutuksensa 20 % edullisemmin kuin työterveyshuoltoon liittymättömät viljelijät (MATA 17 §). Melalla on tämän tehtävän hoitamiseksi oikeus MATA 22 §:n nojalla saada terveystakeskuksilta vakuutusmaksujärjestelmän toimeenpanoa varten tarvittavat tiedot työterveyshuoltoon kuuluvista maatalousyrittäjistä.

Työterveyshuollon neuvottelukunta

Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimii työterveyshuollon neuvottelukunta. Neuvottelukunnan tarkoituksena on työterveyshuoltoa sekä sen suunnittelua ja yleistä kehittämistä koskevien periaatteellisten kysymysten käsittely. Neuvottelukunnan tehtävänä on seurata työterveyshuollon yleistä kehitystä sekä edistää ja kehittää työterveyshuollon toteuttamiseksi tarpeellista yhteistyötä.

2.2.4. Maatalousyrittäjien työterveyshuollon kustannukset ja niiden korvaaminen

Kansanterveyslain mukaan kunnalla on velvollisuus järjestää kunnan alueella toimiville yrittäjille ja muille omaa työtä tekeville työterveyshuoltolain 12 §:ssä tarkoitettua työterveyshuoltoa. Tähän työterveyshuoltoon ei kuulu työterveyshuoltolain 14 §:ssä tarkoitettu sairaanhoito ja muut terveydenhuoltopalvelut.

Kunnilla on kansanterveyslain 21 §:n mukaan oikeus periä maksuja työterveyshuollon järjestämisestä. Maksujen perimisestä on säädetty sosiaali- ja terveyshuollon asiakasmaksuista annetussa laissa (734/1992) ja asetuksessa (912/1992). Työterveyshuoltoon liittyvä maatalousyrittäjä on velvollinen suorittamaan terveyskeskukselle asetuksella säädettyjen perusteiden mukaan määräytyvät maksut terveydenhuollon eri toimenpiteistä ja toiminnoista. Maksujen suuruudesta päättää kunta tai kuntayhtymä. Maatalousyrittäjältä perittävistä maksuista vähennetään ne korvaukset, jotka Kansaneläkelaitos suorittaa terveyskeskukselle sairausvakuutuslain 29 §:n nojalla.

Maatalousyrittäjällä, joka on järjestänyt itselleen työterveyshuoltolain mukaista työterveyshuoltoa on oikeus saada korvausta työterveyshuollon järjestämisestä aiheutuneista tarpeellisista ja kohtuullisista kustannuksista. Sairausvakuutuslain 29 §:n mukaan terveyskeskusta ylläpitävällä kunnalla on oikeus saada maatalousyrittäjälle antamiensa työterveyshuoltopalvelujen kustannuksista korvausta se osa, jonka Kansaneläkelaitos olisi velvollinen suorittamaan korvauksena yrittäjälle.

Tilakäynti ja sen perusteella mahdollisesti tehtävä erillisselvitys ovat maatalousyrittäjälle maksuttomia (laki maatalousyrittäjien työterveyshuollon eräiden kustannusten korvaamisesta valtion varoista (859/1984)). Kunnalla on oikeus saada valtion varoista korvaus maatalousyrittäjien työterveyshuoltoon kuuluvan tilakäynnin aiheuttamista kohtuullisista kustannuksista myös siltä osin kuin niitä ei korvata sairausvakuutuslain perusteella. Tämä perustuu maatalousyrittäjien työterveyshuollon eräiden kustannusten korvaamisesta annetun lain nimenomaiseen säännökseen. Em. lakiin perustuvan korvauksen kunnalle maksaa Kansaneläkelaitos. Yksityisellä palvelujen tarjoajalla ei sen sijaan ole oikeutta saada vastaavaa korvausta, vaan yksityinen palvelujen tuottaja voi saada ainoastaan sairausvakuutuslain mukaisen korvauksen.

2.3 Maatalousyrittäjien työterveyshuollon toiminta nykyjärjestelmässä

2.3.1 Melan tilastotiedot työterveyshuollon toiminnasta

Melalla on MATA-vakuutusmaksualennusjärjestelmän toimeenpanoa varten oikeus saada tiedot työterveyshuoltoon liittyneistä ja siitä eronneista maatalousyrittäjistä sekä tilakäynnin toteuttamisesta, joka on myöskin MATA-vakuutusmaksualennuksen edellytyksenä.

Melan tilastojen mukaan työterveyshuoltoon kuului 31.12.2002 yhteensä 37 278 MYEL / MATA-vakuutettua maatalousyrittäjää. Kaikista MYEL-vakuutetuista tämä määrä on 37,5 %. Työterveyshuoltoon liittyneitä tiloja oli 31.12.2002 koko maassa 23 334.

Suurin osa maatalousyrittäjistä on tehnyt työterveyshuoltosopimuksen terveyskeskuksen kanssa. Melan tilastojen mukaan yksityisten palvelujen tuottajien kanssa työterveyshuoltosopimuksen tehneitä maatalousyrittäjiä oli yhteensä 250 vuonna 2002. Edellä mainittuja sopimuksia tehneitä yksityisiä työterveyshuoltopalvelujen tuottajia oli yhteensä 14.

Tilakäynnit

Työterveyshuollon toteuttamia tilakäyntejä on tehty vuonna 2002 koko maassa 2820. Vuonna 2001 luku oli 3258 ja vuonna 2000 tilakäyntejä tehtiin 3822.

Hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaisen tavoitetason tilakäyntien toteuttamisvälin osalta oli saavuttanut vain 11 % maan kunnista. Tavoitetason lähelle (75 % - 99%) tilakäyntien osalta oli kunnista päässyt 18 %. Suurin osa kunnista oli tavoitetasolla 50 - 74%. Vain neljännekseen tai sitä vähempään tilakäyntisuosituksesta oli yltänyt 21 % kunnista. Em. lukuja tarkasteltaessa on huomattava, että osa tilakäynneistä saattaa jäädä ilmoittamatta Melalle.

Melan tilastoista ilmenee myös, että työterveyshuoltoyksiköiden maanviljelijäasiakkaiden lukumäärissä esiintyy melkoisesti alueellisia vaihteluita. Erityisesti Pohjois-Suomessa on runsaasti yksiköitä, joissa maatalousyrittäjäasiakkaiden lukumäärä työterveyshuoltoyksikköä kohden on välillä 1-50. Koko maassa tällaisia yksiköitä on 53 kpl (20 % kaikista). Eniten maassa on työterveyshuoltoyksiköitä joissa on maatalousyrittäjäasiakkaita välillä 50-150. Tällaisia yksiköitä on yhteensä 112 (42 % kaikista). Työterveyshuoltoyksiköitä, joilla on työterveyshuoltoon liittyneitä maatalousyrittäjiä asiakkaana välillä 151-300 on koko maan alueella yhteensä 73 (27 % kaikista). Yksiköitä, joissa asiakkaita on yli 300, on 28 kpl (11 % kaikista).

2.3.2 Kelan työterveyshuollon korvaustiedot maatalousyrittäjien työterveyshuollosta vuosilta 1996 - 2001

Kelan tilastot kuvaavat maatalousyrittäjien työterveyshuollossa heille tehtyjen toimenpiteiden korvaustoimintaa. Tilastoista ilmenee, kuinka moneen maatalousyrittäjään on

vuosittain kohdistettu sairausvakuutusvaroista korvattavia työterveyshuollon toimenpiteitä. Tällaisia toimenpiteitä ovat esimerkiksi terveystarkastukset, työolosuhdeselvitykset, tietojen antaminen ja ohjaus sekä maatalousyrittäjien työterveyshuoltopalvelujen käyttöön liittyvät matkakustannukset ja tilan ensiapuvalmiuskustannukset.

Korvauksia saaneiden yrittäjien lukumäärät ja ikäjakauma vuosina 1996 - 2001

Vuosina 1996 - 1998 työterveyshuollon korvauksia on saanut noin 7500 maatalousyrittäjää. Vuonna 1999 maatalousyrittäjien lukumäärä lisääntyi voimakkaasti ylittäen 10 000 henkilön määrän samoin kuin vuosina 2000 - 2001. Kaiken kaikkiaan korvatus työterveyshuoltotoiminnan piirissä on ollut vuosina 1996 - 2001 n. 45 400 maatalousyrittäjää.

Työterveyshuollon korvausta saaneiden maatalousyrittäjien ikäjakauma on pysynyt vuosien 1996 - 2001 aikana suurin piirtein samana. Enemmistö työterveyshuollon korvauksia saaneista maatalousyrittäjistä (70 %) on iältään 35 - 54 -vuotiaita. Ikäryhmiin 25 - 35 vuotta sekä 55 - 64 vuotta kuuluu noin 15 % kaikista korvauksen saaneista maatalousyrittäjistä. Ikäryhmät alle 25 -vuotiaat ja yli 65 -vuotiaat edustavat noin yhtä prosenttia korvausta saaneista maatalousyrittäjistä.

Työterveyshuollon eri toimenpiteisiin käytetty aika

Terveystarkastukset

Tarkastelujaksolla eli vuosina 1996 - 2001 terveystarkastuskäynnit ovat kasvaneet suurin piirtein samassa suhteessa kuin korvatus toiminnan piirissä olevien maatalousyrittäjien lukumäärä. Terveystarkastuksiin on saattanut liittyä useampi käynti joko saman tai eri ammattihenkilön tai asiantuntijan luona. Terveystarkastusten lukumäärä on ollut vuosittain noin 1,2 käyntiä/työterveyshuollon piirissä oleva maatalousyrittäjä.

Hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaisesti terveystarkastus tulisi tehdä työterveyshuoltoon liittyneelle maatalousyrittäjälle kahden vuoden välein. Jos tähän päästäisiin tarkoittaisi se 22 367 laskennallista maatalousyrittäjien työterveyshuollon terveystarkastusta/vuosi, kun laskelman perustana käytetään maatalousyrittäjien määrän osalta 31.12.2002 työterveyshuoltoon kuuluneita maatalousyrittäjiä (37 278).

Tilakäynnit ja työolohaastattelut

Tilakäynteihin käytetyt tunnit kasvoivat vuodesta 1998 vuoteen 1999 peräti 2,5-kertaiseksi. Vuodesta 1999 vuoteen 2000 verrattuna tilakäynteihin käytetyt tunnit kasvoivat noin neljänneksellä. Vuosina 2000 ja 2001 tilakäynteihin käytettiin noin 25 500 tuntia. Vuosina 1996 - 1998 tilakäynteihin käytetty aika oli tunti/ korvatus toiminnan piirissä oleva maatalousyrittäjä. Vastaava suhde vuosina 1999 - 2001 oli noin 2 tuntia/korvatus toiminnan piirissä oleva maatalousyrittäjä.

Työolosuhdehaastatteluja on tehty vuosittain 1300 - 1650. Niiden määrä ei ole kasvanut korvausten piirissä olevien maatalousyrittäjien lukumäärän kasvamisesta huolimatta. Tehtyjen työolosuhdehaastattelujen määrä on ollut laskeva.

Hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaisesti tilakäynti sekä työolohaastattelu tulisi tehdä kumpikin neljän vuoden välein. Tämä tarkoittaisi laskennallisesti vuosittain 5834 tilakäyntiä ja 18 639 työolosuhdehaastattelua, kun laskelman perustana käytetään maatalousyrittäjien määrän osalta 31.12.2002 työterveyshuoltoon kuuluneita maatalousyrittäjiä (37 278).

Tietojen antaminen ja ohjaus

Koko tarkastelujakson aikana tietojen ja ohjauksen antamiseen maatalousyrittäjille on käytetty aikaa vähäisessä määrin, yhteensä noin 130 tuntia vuonna 1996 ja noin 1000 tuntia vuonna 2001. Maatalousyrittäjää kohti tietojen antamiseen ja ohjaukseen on käytetty aikaa vain 1- 5 minuuttia / vuosi. Tietojen antamista ja ohjausta sisältyy tilakäynteihin, työolohaastatteluihin ja terveystarkastuksiin. Kelan tilastoissa kuvataan vain erillisenä toteutettuun tietojen antamiseen ja ohjaukseen käytetty aika.

Työterveyshuollon kustannukset

Työterveyshuollon kokonaiskustannukset nousivat vuodesta 1996 vuoteen 1998 mennessä 7 - 8 % vuodessa. Vuodesta 1998 vuoteen 1999 tapahtunut maatalousyrittäjien toiminnan sekä korvausten piiriin kuuluvien maatalousyrittäjien lukumäärän kasvu näkyy kokonaiskustannusten voimakkaana nousuna, joka oli vuonna 1999 n. 84 %. Vuosille 2000 ja 2001 vastaavat kasvuprosentit olivat 25 % ja 2 %.

Vuonna 1996 työterveyshuollon korvattavaksi hyväksytyt kustannukset olivat noin 96 euroa/korvatus toiminnan piirissä oleva maatalousyrittäjä. Vastaava euromäärä vuosina 1997 ja 1998 oli noin 109 euroa. Vuodesta 1998 vuoteen 1999 korvatus toiminnan piirissä olevaa maatalousyrittäjää kohti hyväksytty työterveyshuollon kustannus nousi 37 %. Vuonna 2000 vastaava kustannus nousi noin 174 euroon/ maatalousyrittäjä. Vuonna 2001 hyväksytyt kustannukset/maatalousyrittäjä alenivat noin 4 % ollen 166 euroa.

2.3.3 Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikön tilastot työterveyshuollon kokonaiskustannuksista

Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikön neuvottelukunnan alainen kustannusseurantatyöryhmä on selvittänyt maatalousyrittäjien työterveyshuollon kokonaiskustannukset vuodesta 1996 lähtien (raportti 11.9.2002). Selvityksen mukaan kokonaiskustannukset kohosivat 0,66 miljoonasta eurosta (vuonna 1996) kahteen miljoonaan euroon (vuonna 2001.) Korvatus toiminnan piirissä oli 7463 maatalousyrittäjää vuonna 1996 ja 11 887 maatalousyrittäjää vuonna 2001. Maatalousyrittäjien osuus kokonaiskustannuksista on ollut 17 - 18 %.

Työoloselvitysten korvaaminen valtion varoista on muodostanut noin kolmanneksen kustannuksista. Terveystarkastusten ja tietojen antamisen ja ohjauksen osuus on pysynyt samalla tasolla, mutta tilakäyntien osuus kokonaiskustannuksista on selvästi kohonnut. Työterveyshoitajien ja maatalouden asiantuntijoiden tilakäynteihin käyttämä aika on kasvanut kokonaisuutena sekä yksittäistä käyntiä kohden. Myös työoloselvityksen keskimääräinen aikaveloitusmaksu on noussut sekä työterveyshuollon ammattihenkilöiden että asiantuntijoiden osalta.

2.3.4 Työterveyshuollon nykytila työterveysasemille tehdyn kyselytutkimuksen mukaan

Työterveyshuolto Suomessa 2000 kyselyn yhteydessä lähetettiin erillinen maatalousyrittäjien työterveyshuollon kyselylomake 271 työterveysasemalle. Vastaukset saatiin 254 työterveysyksiköltä ja kyselyn vastausprosentti oli 94. Vastanneista seitsemän työterveysyksikköä oli yksityisiä - lääkäriasemia tai rekisteröityjä yhdistyksiä. Tuloksia verrattiin vuoden 1995 tilanteeseen.

Tilakäynnit

Työterveyslaitoksen Työterveyshuolto Suomessa 2000 katsauksen mukaan vain noin kolmasosa terveyskeskusten työterveysyksiköistä noudatti hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaista tilakäyntisykliä. Noin kaksi kolmasosaa yksiköistä piti suositusten mukaista toimintaa tavoitteenaan ja 7 % yksiköistä ei edes pyrkinyt siihen. Työterveyshuollon ammattihenkilöiden liian vähäiset työaikaressurit olivat selvästi suurin syy siihen, että työoloselvityksissä ei pystytty toteuttamaan. Seuraavaksi yleisimmät esteet johtuivat työterveysyksiköiden ulkopuolisista tekijöistä: maatalousyrittäjistä sekä maatalousasiantuntijoista. Neljäsosa yksiköistä ei käyttänyt lainkaan maatalouden asiantuntijoita työterveyshuollon tilakäynneillä. Suurimpina syinä mainittiin yhteisen tilakäyntiajan järjestelyvaikeudet tai se, että yhteistyötä maatalouden asiantuntijan kanssa ei ole syystä tai toisesta järjestetty.

Työkykyä ylläpitävän toiminnan järjestäminen

Työkykyä ylläpitävää toimintaa on järjestänyt 37 % työterveysyksiköistä. Maatalouden työterveyshuolto Suomessa 1995 ja Maatalousyrittäjien työterveyshuolto Suomessa 2000 aineiston vertailussa näyttää siltä, että työkykyä ylläpitävä toiminta oli aiemmin painottunut enemmän fyysisen kunnon ylläpitoon. Vuoden 1995 terveyskeskuskyselyssä fyysisen kunnon ylläpitämiseksi oli työkykyä ylläpitävää toimintaa järjestänyt joka viides terveyskeskus kun vuonna 2000 edellä mainittua toimintaa oli joka kymmenennessä työterveysyksikössä.

Psyykkisen kunnon ylläpitämiseksi järjestetty työkykyä ylläpitävä toiminta oli myös vähäisempää vuonna 2000 kuin vuonna 1995. Toisaalta vuonna 2000 olivat työterveysyksiköt järjestäneet monimuotoisempaa työkykyä ylläpitävää toimintaa kuin aiemmin. Lisäksi työterveyshuollot olivat tehneet työkyvyn arvioimiseksi enemmän testejä kuin vertailuvuonna. Kaikkiaan työkykyä ylläpitävään toimintaan oli työterveysyksiköiden ilmoituksen mukaan osallistunut 2 750 henkilöä. Määrä on noin seitsemän prosenttia työterveyshuoltoon kuuluvista maatalousyrittäjistä.

Vaikka psyykkisen työkyvyn ylläpitämiseksi oli järjestetty harvoin erillistä työkykyä ylläpitävää toimintaa, oli työterveyshuolloissa järjestetty henkisen hyvinvoinnin teemapäiviä ja työterveyshuollot olivat joko vetäneet itse tai osallistuneet erilaisiin työkykyä ylläpitäviin projekteihin. Näihin toimintoihin osallistui suhteessa enemmän osanottajia verrattuna fyysistä työkykyä ylläpitävän toiminnan ryhmiin.

Yhteistyöryhmien toiminta työterveysyksiköissä

Yhteistyöryhmiä oli 62 %:ssa työterveysyksiköistä eli lähes yhtä paljon vuonna 2000 kuin vuonna 1995. Kuitenkin vain 58 % yhteistyöryhmistä oli kokoontunut vuonna 2000.

Yhteistyöryhmän toiminnalla näyttäisi olevan vaikutusta työkykyä ylläpitävän toiminnan järjestämiseen. Niissä työterveysyksiköissä, joissa toimi yhteistyöryhmä, oli yleensä myös työkykyä ylläpitävää toimintaa. Yhteistyöryhmät voivat näin ollen tältä osin edistää yhteistyön muodostumista toisten työterveyshuoltoyksiköiden kanssa. Tällöin pienetkin työterveyshuoltoyksiköt voivat järjestää työkykyä ylläpitävää toimintaa tuloksellisesti. Yhteistyötä tarvitaan myös resurssien optimoimiseen sekä tietojen ja taitojen vaihtoon.

Työterveyshuollon toimivuus suhteessa työterveyshuoltoyksiköiden kokoon

Yleisesti maatalousyrittäjien määrä yhtä työterveyshuoltoyksikköä kohti ei ollut kovin suuri. Alle sata maatalousyrittäjäasiakasta oli lähes puolella työterveyshuoltopalvelujen tuottajista. Työterveyshuoltoyksikön koolla oli merkitystä tilakäyntisyklin toteuttamiseen, palveluiden saatavuuteen ja työkykyä ylläpitävän toiminnan järjestämiseen. Mitä enemmän maatalousyrittäjiä oli työterveyshuoltoyksiköllä asiakkaanaan, sitä todennäköisemmin heillä oli myös hyvän työterveyshuoltokäytännön mukainen tilakäyntisykli, työterveyshuoltoon ilmoittautumisen jälkeen palveluita saatiin nopeammin ja työterveyshuoltoyksikkö oli järjestänyt työkykyä ylläpitävää toimintaa.

2.3.5 Maatalousyrittäjät työterveyshuollon asiakkaina

Työterveyslaitoksen yhteistyössä Melan kanssa tekemään tutkimukseen (Tarve 2001 tutkimus) vastasi noin 1000 työterveyshuoltoon kuuluvaa ja 500 työterveyshuoltoon kuulumatonta maatalousyrittäjää. Tutkimusaineisto valittiin satunnaisotoksena Melan rekisteristä.

Suurin osa työterveyshuoltoon kuuluvista maatalousyrittäjistä oli melko tai erittäin tyytyväisiä saamiinsa palveluihin. He toivoivat yleisimmin terveystarkastuksia, sairaanhoitoa, tyky-toimintaa ja kuntoutukseen ohjaamista. Nämä olivat myös yleisimpiä syitä, miksi maatalousyrittäjät ottivat yhteyttä työterveyshuoltoon. Karjatilalliset toivoivat tilakäyntejä ja työoloja koskevia neuvoja hieman yleisemmin kuin kasvinviljelyä harjoittavat yrittäjät. Kolme neljäsosaa maatalousyrittäjistä toivoi mahdollisuutta sairaanhoidtosopimuksen tekoon osana työterveyshuoltoa. Yleisimpiä työterveyshuoltoon liittymättömyyden syitä olivat tiedon puute tai saamattomuus.

3. MAATALOUSYRITTÄJIEN TYÖTERVEYSHUOLLON KEHITTÄMISTARPEET MUUTTUVASSA TOIMINTAYMPÄRISTÖSSÄ

3.1 Maatalouden muuttuva toimintaympäristö ja työterveyshuollon kehittäminen

3.1.1 Maatalouden rakennekehitys Melan tilastojen valossa

Maatilojen lukumäärä on vähentynyt viime vuosina keskimäärin 4,4 %. vuodessa Maaja metsätalousministeriön tietopalvelukeskuksen maatilarekisterin mukaan. Maantieteellisesti tarkastellen tilaluvun alenema on ollut nopeinta Itä-Suomessa ja hitainta Etelä-Suomessa.

Vuonna 1995 maataloustukea saaneita tiloja oli kaikkiaan 95 600. Vuonna 2000 vastaava luku oli 77 400. Kun tilamäärä alenee ja viljelyksessä oleva peltopinta-ala säilyy lähes ennallaan, merkitsee se keskimääräisen tilakoon kasvamista. Melan tilastojen mukaan keskimääräinen peltopinta-ala tilaa kohden on kasvanut 21 hehtaarista 27 hehtaariin vuosina 1995 - 2000. Vuonna 2002 vastaava luku on 29,6.

MYEL-vakuutettujen viljelijöiden määrä ja ikärakenne

Melan tilastojen mukaan MYEL-vakuutettuja oli vuoden 2002 lopussa 98 437. Heistä miehiä on 62 110 ja naisia 36 327. MYEL-vakuutettujen määrä on vähentynyt keskimäärin noin 5 % vuodessa. Kaiken kaikkiaan MYEL-vakuutettujen määrän arvioidaan alenevan vuoteen 2010 mennessä noin 62 000 henkilöön. Uusia aloittavia MYEL-vakuutuksia tulee noin 2000 vuodessa.

MYEL-vakuutettujen miesten keski-ikä on tällä hetkellä 46,7 vuotta ja naisten 47,2 vuotta. MYEL-vakuutettujen suurin ikäryhmä on 40 - 49-vuotiaat, seuraavaksi eniten on 30 - 39 -vuotiaita sekä 50 - 54-vuotiaita. Pienimmät ikäluokat ovat ikävuosissa 60 - 64 ja 18 - 29.

Luopumistukijärjestelmän tavoitteena on mahdollistaa maatalouden rakenteen parantamiseksi ikääntyvälle maatalousyrittäjälle luopuminen maatalouden harjoittamisesta tietyn ehdoin. Luopumistukijärjestelmää on jatkettu vuosille 2003 - 2006, mutta luopumiskäyriä jouduttiin nostamaan mm. kustannussyistä siten, että sukupolvenvaihdoksissa luopumiskäyriä on vuosina 2003 - 2004 luopujilla 55 vuotta ja vuosina 2004 - 2006 56 vuotta. Lisämaaluovutuksissa luopumiskäyriä on 57 vuotta ja 60 vuotta, jos luopuminen tapahtuu vuokraamalla. Aikaisemmin ikäraja oli 55 vuotta. Luopumistukijärjestelmän ikärajojen nostaminen aiheuttaa omalta osaltaan sen, että maatalousyrittäjien tulisi jaksaa työssään aikaisempaa pidempään. Suurimman asiakasryhmän ikäluokassa suuntaus on siten ikävuosissa todennäköisesti ylöspäin.

Maatalousyrittäjille sattuneet tapaturmat ja heillä ilmenneet ammattitaudit

Maatalousyrittäjille on korvattu työtapaturmia vuonna 1995 yhteensä 11 861, joista naisia on ollut 3229 ja miehiä 8632. Määrä on 72 suhteessa tuhanteen MYEL- vakuutet-

tuun. Vuonna 2000 tapaturmia on sattunut 7283, joista naisia on ollut 1958 ja miehiä 5325, mikä merkitsee 58 tapausta/ 1000 MYEL-vakuutettua. Vuonna 2002 tapaturmia on sattunut 6812, joista naisia on 1659 ja miehiä 5153, mikä merkitsee 59 tapausta/ 1000 MYEL-vakuutettua. Eniten tapaturmia sattuu karjanhoitotyössä. Tapaturma-alttiita työvaiheita ovat myös maanviljelytyöt sekä maatilatalouden muut työt.

Maatalousyrittäjillä on ilmennyt vuonna 1995 yhteensä 868 ammattitautia, näistä naisilla 383 ja miehillä 485, mikä määrä on 5,3 tapausta suhteessa tuhanteen MYEL-vakuutettuun. Vuonna 2000 ammattitauteja on ilmennyt 695, joista naisilla ja 257 ja miehillä 348, mikä on 4,8 suhteessa tuhanteen MYEL-vakuutettuun. Vuonna 2002 ammattitauteja on ilmennyt 484, naisilla 181 ja miehillä 303, suhdeluku on 4,2. Ammattitauodeista yleisimpiä ovat ammattinuha, erilaiset ihotaudit sekä ammattiastma. Merkittävä ryhmä ovat myös ammattitautilain nojalla korvattavat olkaluun sivunastan- sekä jännetupentulehdukset.

Maatalousyrittäjien työtapaturma- ja ammattitautiriskit suhteessa muuhun väestöön

Tapaturmavakuutuslaitosten liiton tilaston mukaan palkansaajille sattui vuonna 1995 kaikki toimialat huomioon ottaen noin 55 työtapaturmaa tuhatta työllistä kohden. Vuonna 2000 luku oli hieman yli 51 ja vuonna 2001 hieman alle 51. Teollisuuden palkansaajilla vastaavat suhde on ollut em. vuosina yli 70 tapaturmaa/1000 työllistä. Melan tilaston mukaan maatalousyrittäjille sattui vuonna 1995 noin 72 työtapaturmaa tuhatta vakuutettua kohden ja vastaavat luvut vuosina 2000 ja 2001 olivat kumpanakin noin 58 tapaturmaa tuhatta vakuutettua kohden.

Maatalousyrittäjille sattuu tilastojen mukaan työtapaturmia suhteellisesti hieman enemmän kuin kaikille palkansaajille keskimäärin, mutta toisaalta hieman vähemmän kuin esimerkiksi teollisuuden työntekijöille. Tapaturmavakuutuksesta korvatut työtapaturmat ovat maatalousyrittäjillä selvästi vakavampia kuin palkansaajilla. Kun korvatuista maatalousyrittäjien tapaturmista vain hieman yli 10 % on ns. vähäisiä tapaturmia, joista ei aiheudu korvattavaa työkyvyttömyyttä, palkansaajien tapaturmista niitä on noin 40 %. Maatalousyrittäjien tapaturmista yli 20 % johtaa yli 30 päivän työkyvyttömyyteen, kun vastaava osuus palkansaajien tapaturmista on alle 10 %.

Maatalouslomittajilla tapaturmariski on erityisen suuri. Vuonna 1995 tapaturmasuhde on ollut peräti vajaa 150 tapausta/1000 henkeä ja vuonna 2000 160 tapausta/1000 henkeä. Osin tämä voi selittyä sillä, että lomittajat tekevät koko työaikansa lähes yksinomaan riskialtista karjanhoitotyötä, toisin kuin maatalousyrittäjät, joilla työnkuvaan kuuluu myös vähemmän riskialttiita töitä.

Myös ammattitautiriski maatalousyrittäjillä on edelleen suuri. Työterveyslaitoksen työperäisten sairauksien rekisteriin kerättyjen tietojen mukaan suhteellinen ammattitautivaara maatalousyrittäjätoiminnassa on ammateittain tarkasteltuna kolmanneksi suurin. Edellä ovat vain elintarviketeollisuuden ja rakennustyön ammatit. Hengitystieallergioiden ilmaantuvuudessa maatalousyrittäjätoiminta on heti toisena elintarviketeollisuuden ammattien jälkeen. Myös ammatti-ihotaudit ja ns. käden rasisairaudet ovat yleisiä ammattitautia maatalousyrittäjillä. Ammateittain tarkasteltuna ihotauteja ilmaantuu maatalousyrittäjillä kolmanneksi eniten ja rasisairauksia kuudenneksi eniten.

Maatalouden rakennekehityksen heijastusvaikutukset työterveyshuoltoon

Maatalousyrittäjien ja lomittajien riski sairastua työperäiseen ammattitautiin tai joutua tapaturman uhriksi on suurempi kuin muulla työväestöllä keskimäärin. Maatalousyrittäjien työterveyshuollon kautta pitäisi pystyä ajoissa ehkäisemään työolosuhteissa esiintyviä tapaturmariskejä ja maatalousyrittäjien työperäistä sairastumista sekä tukea maatalousyrittäjien työkyvyn ylläpitämistä ja terveyden edistämistä. Keskimääräisen tilakoon kasvaminen ja tuotannon tehostaminen maataloilla ovat asettaneet maatalousyrittäjien voimavarat koetukselle. Myös työturvallisuuteen joudutaan panostamaan aikaisempaa enemmän tapaturmariskien välttämiseksi. Nykyisessä toimintaympäristössä maatalousyrittäjien työterveyshuollon toimivuus ja sisällöllinen tehokkuus on entistäkin tärkeämpää.

Maatalousyrittäjien muuttuvassa toimintaympäristössä työpaikkaselvitykset ovat yksi tärkeä painopistealue. Ikääntyvillä viljelijöillä on suurempi alttius tapaturman sattumiselle, minkä vuoksi tilakäynneillä on suuri merkitys tapaturmia ennaltaehkäistäessä. Maatalousyrittäjien työolosuhteet ovat muuttuvassa toimintaympäristössä aikaisempaa teknistyneempiä ja tehostettuun tuotantoon suuntautuneempia. Tilakoon kasvaminen ja tuotannon tehostaminen saattaa altistaa tapaturmariskeille sekä johtaa varsinkin karjatilailloilla maatalousyrittäjien jaksamisongelmiin. Maatalouden asiantuntijoiden työpanos tilakäynneillä työterveyteen ja työturvallisuuteen liittyvien riskitekijöiden havaitsemisessa sekä työolojen kehittämissuunnitelmien tekemisessä on nykyisellään erityisen tärkeä.

3.1.2 Maatalousyrittäjäkentän moninaisuus ja yhteistyö lomitushallinnon kanssa

Pääosa maatalousyrittäjistä on omaa työtään tekeviä yrittäjiä, joilla ei ole työsuhteisia työntekijöitä. Myös tilalta perheenjäsenenä eläkevakuutetut ovat maatalousyrittäjien eläkelain 1 §:ssä tarkoitettuja maatalousyrittäjiä, joiden työterveyshuolto on järjestetty samalla tavoin kuin varsinaisilla maatalousyrittäjillä itsellään. Työterveyshuollon piiriin kuulumisen on edellä mainituille henkilöille vapaaehtoista.

Osalla maatalousyrittäjistä on säännöllisesti työssä koko- tai osapäiväisiä työntekijöitä tai kausiluonteisesti määräaikaaisia työntekijöitä. Maatalousyrittäjä on em. työntekijöiden osalta työnantajan roolissa ja velvollinen järjestämään heille työterveyshuollon työterveyshuoltolain mukaisesti. Tilalle voidaan tehdä tällöin tilakäynti osana tilalla työskentelevien työntekijöiden työterveyshuoltoa.

Maatalousyrittäjillä on mahdollista saada maatalouslomitusta vuosilomiin tai sijaisapua lomituspalvelulaissa säädetyillä perusteilla. Lomittajana voi toimia kunnan palveluksessa oleva työntekijä tai maatalousyrittäjän itsensä järjestämä lomittaja. Kunnan palveluksessa olevien maatalouslomittajien työterveyshuollon järjestää kunta. Kunnan palveluksessa olevien osalta tilakäynti voidaan tehdä tilalle osana lomittajalle järjestettyä työterveyshuoltoa. Kunnan palveluksessa olevien osalta tiloille voidaan tehdä myös työnantajahona toimivan kunnan toimesta työturvallisuuslain 10 §:n mukainen lomittajien työolosuhteiden tarkistamista koskeva käynti.

Maatalousyrittäjän työolosuhteiden kehittäminen ja työturvallisuusriskien vähentäminen koituu myös tiloilla työskentelevien työntekijöiden ja lomitustyötä tekevien maatalous-

lomittajien eduksi. Nykyisellään ei ole systemaattisesti organisoitu yhteistyötä kunnan tekemien työturvallisuuslain 10 §:n mukaisten työolosuhdetarkastusten ja maatalousyrittäjien työterveyshuoltoon liittyvien tilakäyntien välillä. Työolosuhdetarkastusten ja työterveyshuollon tilakäyntien tekeminen yhteistyössä työterveyshuollon ja lomitustoimen kesken olisi sinänsä tarkoituksenmukaista kaikille osapuolille.

3.2 Euroopan yhteisöjen lainsäädännössä vireillä olevat säädösmuutokset

3.2.1 Suositus itsenäisten ammatinharjoittajien työturvallisuus- ja työterveyssuojelun parantamisesta

Euroopan yhteisöissä on hyväksytty neuvoston suositus itsenäisten ammatinharjoittajien työturvallisuus- ja työterveyssuojelun parantamisesta (2003/314/EY). Neuvosto suositaa jäsenvaltioille, että ne edistäisivät työtapaturmien ja ammattitautien ehkäisytöimissään itsenäisten ammatinharjoittajien turvallisuutta ja terveyttä ottaen samalla huomioon tiettyjen alojen erityiset riskit. Suosituksen mukaan yhteisössä on myös erityisen riskialttiita aloja, joilla itsenäisten ammatinharjoittajien määrä on erittäin suuri (maatalous, kalastus, rakennusala ja liikenne).

Neuvosto suosittaa lisäksi, että jäsenvaltiot edistäessään ammatinharjoittajien työterveyttä ja turvallisuutta valitsevat tarkoituksenmukaisimmiksi katsomansa toimenpiteet (lainsäädäntö, kannustimet, tiedotuskampanjat ja asianmukaisen sidosryhmien kannustamisen). Suosituksen antamisen jälkeen jäsenvaltioiden on tarkoitus neljän vuoden kuluessa tarkastella kansallisten toimenpiteiden ja suosituksen antamisen jälkeen tehtyjen toimenpiteiden tehokkuutta ja tiedottaa tarkastelunsa tuloksista komissiolle.

Suosituksessa on maatalousyrittäjien työterveyshuollon kehittämisen kannalta olennaista, että suosituksessa maatalousyrittäjyys on katsottu erityisen riskialttiiksi alaksi. Riskialttiilla alalla työterveyshuollon tehokas toiminta on erityisen tärkeää toiminnan tuloksellisuuden kannalta. Maatalousyrittäjien työterveyshuollon kehittämistoimenpiteiden tulisi niin ikään olla vaikuttavuudeltaan mahdollisimman tehokkaita niin työterveyshuollon organisoimisen kuin työterveyshuollon sisällönkin ja toiminnan yleisen seurannan osalta.

Työterveyttä ja työturvallisuutta koskevan informaation jakaminen ja suuntaaminen

Maatalousyrittäjien työterveyshuollon toimivuus ja tuloksellisuus edellyttää ensinnäkin, että yrittäjät ovat tietoisia työterveyshuollosta ja sen merkityksestä heidän omalle terveydelleen ja työssä selviytymiselleen. Ennaltaehkäisevyyden kannalta olisi tarkoituksenmukaista, että maatalousyrittäjä saa informaatiota tapaturmien ja ammattitautien ehkäisemisen kannalta olennaisista seikoista yleisellä tasolla sekä yksilöidymmin lähtien tilakohtaisista olosuhteista. Maatalousyrittäjä, joka on perillä työturvallisuuteen liittyvistä asioista ja kiinnostunut myös toteuttamaan työturvallisuutta edistäviä toimenpiteitä tilallaan, pystyy tätä kautta suojaamaan myös tiloilla työskentelevien työntekijöiden terveyttä ja vähentämään heidän tapaturmariskejään.

Nykyisellään työterveyshuoltoyksiköiden tehtävänä on antaa tietoja työterveyshuoltopalveluihin, työturvallisuuteen ja työn terveystarpeisiin liittyvistä asioista. Kelan tilastojen perusteella voidaan todeta, että mahdollisuutta työterveyshuoltoyksiköiden antamaan neuvontaan ja ohjaukseen omana erillisenä esim. ryhmässä tapahtuvana luentona on käytetty melko harvoin. Tämä saattaa osaltaan johtua siitä, että työterveyshuoltoyksiköillä on resurssiongelmia.

Neuvoston suosituksessa itsenäisten ammatinharjoittajien työturvallisuus- ja työterveys-suojelun parantamisesta suositetaan, että jäsenvaltiossa toteutetaan tarvittavat toimenpiteet, tiedotuskampanjat mukaan lukien, jotta varmistetaan, että itsenäiset ammatinharjoittajat voivat saada toimivaltaisilta yksiköiltä sekä omilta edustajajärjestöiltään hyödyllisiä tietoja ja neuvoja työtapaturmien ja ammattitautien ehkäisemisestä. Työtapaturmien ja ammattitauteja koskevien riskien ehkäisyä on pidetty suosituksessa erityisen tärkeänä asiana.

Työterveyshuoltoyksiköiden ohella yleistä informaatiota työturvallisuus- ja ammattitautiriskeistä on saatavissa Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksiköstä (MYTKY) sekä Melasta. Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikön www-sivuilla löytyvät työterveyshuollon esitteet maatalousyrittäjien työterveyshuoltopalveluista sekä esite MYTKYn toiminnasta. Sivuilla on luettavana Asiakastiedotteet. Sivuilta voi ottaa käyttöönsä maatalousyrittäjien työterveyshuollosta kertovan kalvosarjan ja sähköiset lomakkeet. Osa materiaalista on saatavilla myös ruotsiksi. Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikön henkilöstön toimintaan kuuluvat myös luennot esim. eri projektien kautta maatalousyrittäjille, maatalouden asiantuntijoille ja työterveyshuoltoyksiköiden henkilöstölle.

Melassa toimii työturvallisuustoimisto, jonka tehtävänä on neuvoa, tiedottaa ja kouluttaa maa- ja metsätalouden työturvallisuusasioissa. Melan työturvallisuustyön tavoitteena on ennaltaehkäistä ja vähentää maatalousyrittäjien tapaturmia ja ammattitauteja. Melan omaan työturvallisuustyöhön kuuluu esitteiden tuottaminen ja jakelu, koulutus-, neuvonta ja esittelytoiminta sekä erilaiset työturvallisuuteen liittyvät projektit. Melan työturvallisuusyksikkö ohjaa MATA-tapaturmavakuutuksesta saatavien työturvallisuusvajojen käyttöä. Lisäksi Mela rahoittaa työturvallisuuteen liittyvää tutkimusta.

Lisäksi Helsingin Yliopiston Maa- ja kotitalousteknologian laitoksella, Kuopion alue-työterveyslaitoksella, Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksessa sekä Työteho-seurassa tehdään maatalouden työolotutkimuksia. Myös tämän tutkimustiedon tulisi välittyä työterveyshenkilöstölle ja maatalouden asiantuntijoille.

Nykyisellään työterveyshuoltoon, työturvallisuuteen ja työterveyteen liittyvän yksilöidynnän informaation antaminen on työterveyshuoltoyksiköiden vastuulla. Keskitettyä järjestelmää informaation tehokkaaseen kohdentamiseen esim. tiettyihin riskiprofiiliryhmiin ei nykyisellään ole olemassa. Keskitetty informaation kohdentaminen edellyttäisi jonkinlaisen valtakunnallisen rekisterin perustamista. Tällöin mahdollistuisi informaation kohdentaminen tiloilla olevien tarpeiden mukaisesti käyttäen kriteereinä esim. tilojen tuotantosuuntaa, koneistusastetta tai jotakin muuta yhdistävää tekijää. Tätä kautta myös erilaiset ryhmätoimintamuodot mahdollistuisivat, mikä osaltaan voisi säästää työterveyshuoltoyksiköiden resursseja.

3.2.2 Euroopan yhteisöjen maatalouspolitiikan suoria tulotukia koskeva asetusehdotus

Toinen työterveyshuoltojärjestelmän kehittämistyössä huomioon otettava vireillä oleva yhteisölainsäädäntömuutos on Euroopan neuvoston asetusehdotus koskien yhteisen maatalouspolitiikan suoria tukijärjestelmiä (Neuvoston asetus yhteisen maatalouspolitiikan suoria tukijärjestelmiä koskevista yhteisistä säännöistä ja tiettyjen viljelykasvien tuottajien tukijärjestelmästä, KOM (2003) 23).

Alkuperäisen ehdotuksen mukaan kaikkien suoria tukia saavien viljelijöiden olisi noudatettava asetuksen liitteessä III tarkoitettuja tiettyjä lakisääteisiä hoitovaatimuksia. Liitteessä III vahvistetaan lakisääteiset hoitovaatimukset seuraavilla aloilla: kansanterveys sekä eläinten ja kasvien terveys, työturvallisuus, ympäristö sekä eläinten hyvinvointi. Seuraamuksena hoitovaatimusten täyttämättä jättämisestä on tuen alentaminen tai periminen kokonaan takaisin. Tietyn työturvallisuustason noudattamisen asettaminen yhdeksi tuen maksamisen ehdoksi edellyttäneen myös valvontajärjestelmää tämän edellytyksen osalta.

Maatalouspolitiikan uudistusehdotus on vasta ehdotuksen tasolla, eikä ole varmuutta siitä tuleeko työturvallisuusnormien noudattaminen yhdeksi tukien maksamisen edellytykseksi. Tätä kirjoitettaessa näyttäisi siltä, että tietyn työturvallisuustason ottaminen tuen maksamisen ehdoksi koskisi vain niitä tiloja, joilla on työsuhteisia työntekijöitä. Asetusehdotuksen lopullinen sisältö täsmentyy myöhemmin. Jo tässä vaiheessa maatalousyrittäjien työterveyshuoltojärjestelmän toimintojen tehostaminen varmistaisi kuitenkin sen, että työterveyshuoltojärjestelmää voitaisiin tarvittaessa hyödyntää tukijärjestelmän edellyttämän tehtävän hoitamisessa. Myös tilojen laatuja järjestelmän edellyttämän riskienarviointilomakkeen ja työterveyshuollon tilakäynneillä käytettävän työoloselvitysloMAKEIDEN sisällön yhteensovittaminen olisi tarkoituksenmukaista käynnistää. Lomakkeistoa olisi mahdollista kehittää esim. siten, että riskiarviointilomakkeeseen täytettävät asiat sisällytettäisiin osaksi tilakäynnillä tehtävää työolosuhdeselvitysloMAKEtta.

3.3 Työeläkekuntoutusjärjestelmän uudistus

Eduskunnassa on hyväksytty kuntoutusta koskevan lakiehdotus, jossa työeläkelaitoksille (myös Melalle) asetetaan velvollisuus järjestää ammatillista kuntoutusta työntekijäin eläkelaisissa (395/1961) säädettyjen edellytysten täytyessä. Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2004. Työeläkekuntoutus on aikaisemmin perustunut työeläkelaitosten harkintaan, eikä hakijan ole ollut mahdollista valittaa kielteisestä päätöksestä ammatilliseen kuntoutukseen. Lain tavoitteena on tukea työntekijöiden ja yrittäjien työssä jaksamista mahdollisimman pitkään saattamalla ammatillisen kuntoutuksen tarpeessa olevat riittävän varhaisessa vaiheessa kuntoutustoimenpiteiden piiriin. Uudistuksen myötä hakijan on mahdollista saada oikeudesta ammatilliseen työeläkekuntoutukseen valituskelpoinen päätös.

Uudistuksen mukaan kuntoutukseen oikeutettuja olisivat henkilöt, joilla voidaan todeta olevan sairaudesta, viasta tai vammasta johtuva uhka tulla työkyvyttömäksi. Lakiehdotuksen perustelujen mukaan tarkoituksena on tukea toimintaa, jonka tavoitteena on ennistä varhaisempi työkyvyn menettämisen uhan havaitseminen sekä kuntoutustoimintojen varhainen käynnistyminen. Yhteistyötä työvoimahallinnon, työterveyshuollon ja

muun terveydenhuollon sekä eläkelaitosten välillä tulisi parantaa tavoitteena ohjata kuntoutuksen tarpeessa olevat mahdollisimman varhain tehokkaisiin kuntoutustoimenpiteisiin.

Maatalousyrittäjien tapaturmavakuutus- tai työeläkejärjestelmään perustuvan ammatillisen kuntoutuksen toimeenpanosta huolehtii Mela. Työeläkejärjestelmän kautta annettavan kuntoutuksen tavoitteena on kuntoutujan työkyvyttömyyden estäminen, työkyvyn heikentymisestä aiheutuneen alentuneen ansiokyvyn parantaminen ja työstä selviytymisen edistäminen. Kuntoutuksella pyritään vähentämään tarvetta siirtyä ennenaikaisesti eläkkeelle. Työkyvyn ylläpitämiseksi Mela voi myöntää avustusta tai korotonta lainaa elinkeinon harjoittamiseen sekä työtä helpottavien koneiden ja laitteiden hankintaan. Tavoitteena on parantaa vakuutetun mahdollisuuksia selviytyä entisessä työssään helpottamalla hänen työmenetelmiään.

Maatalousyrittäjien työterveyshuoltojärjestelmää kehitettäessä nykyistä tiiviimpi yhteistyö Melan ja työterveyshuoltoyksiköiden välillä johtaisi tehokkaisiin tuloksiin ammatillisen kuntoutustarpeen riittävän aikaisen havaitsemisen osalta.

3.4 Maatalousyrittäjien työterveyshuollon nykyjärjestelmän ongelmakohtia

3.4.1 Terveyskeskusten voimavarakysymykset

Maatalousyrittäjien hyvän työterveyshuoltokäytännön toteutuminen on paljolti kiinni työterveyshuollon voimavaroista. Työterveyshenkilöstön määrä, sen ammattitaito ja koulutustaso ovat keskeisiä tekijöitä työterveyshuollon sisällöllisen laadun takaamisessa.

Terveyskeskustilastojen mukaan vuonna 1990 terveyskeskusten tuottamia työterveyshuoltokäyntejä oli 659 931, vuonna 1999 yhteensä 943 397 ja vuonna 2001 jo 1 034 309. Työterveyshuollon käyntien lukumäärä on ollut nousussa vuodesta 1996 lähtien. Em. luvuissa ovat mukana myös kaikki terveyskeskusten kanssa työterveyshuoltosopimuksen tehneiden työnantajien työntekijät (Lähde: Kuntaliiton tilastot).

Työterveyslaitoksen Työterveyshuolto-osaston kaikille terveyskeskuksille keväällä 2003 tekemän puhelinhaastattelututkimuksen mukaan kaikista lääkärin viroista oli täytettynä 81 %, Oulun ja Lapin läänissä 70 %. Työterveyslääkärin viroista oli täytettynä 84 %. Huonoin työterveyslääkäritilanne oli Länsi- Suomen ja Itä-Suomen pienissä työterveysyksiköissä ja Lapin läänin suurissa yksiköissä. Työterveyshuollon erikoislääkäreitä oli noin joka kuudennessa yksikössä. Työterveyshoitajien virkojen täyttöaste oli hyvä koko maassa. Koko maassa täyttämättä oli vain 8 virkaa.

Terveyskeskusten työterveyslääkäreillä ja työterveyshoitajilla on keskimäärin huomattavasti suurempi asiakasmäärä verrattuna muihin työterveyspalvelujen tuottajaryhmiin. Niukoilla resursseilla on vaikea tehdä sisällöllisesti laadukasta työterveyshuoltotyötä. Maaseutukuntien terveyskeskuksia vaivaava lääkäripula, työterveyshoitajien työajan niukkuus sekä henkilökunnan vaihtuvuus ovat tärkeimpiä syitä maatalousyrittäjien työterveyshuollon järjestämisen ongelmiin hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaisesti.

Hyvän työterveyshuoltokäytännön toteuttamiseksi tarvitaan työterveyshuollossa moniammatillinen tiimi. Tilanteen korjaamiseksi työterveysyksiköihin tarvittaisiin lisää sekä työterveyshoitajan että -lääkärin työaika sekä suunnitelmallista yhteistyötä maatalouden asiantuntijoiden kanssa.

Työterveyshuollon ammattihenkilöiden työterveyshuoltokoulutus

Työterveyshuollon ammattihenkilöitä ovat lääkärit ja terveydenhoitajat, joilla on työterveyshuollon toteuttamiseen tarvittava koulutus. Lääkäreiden tarvittava koulutus on päätoimisilla lääkäreillä työterveyshuollon erikoislääkärikoulutus. Osa-aikaisesti (alle 20 h/viikko) työterveyshuollossa toimivilla lääkäreillä tulee olla vähintään seitsemän opintoviikon laajuinen työterveyshuollon koulutus.

Työterveyshuollossa päätoimisesti (yli 20 h/viikko) toimivalta terveydenhoitajalta vaaditaan terveydenhoitajan pätevyyden lisäksi ammattikorkeakoulussa suoritettujen erikoistumisopinnot tai vähintään seitsemän opintoviikon laajuinen työterveyshuollon koulutus. Molempien ammattiryhmien osalta pätevytymisaikaa on kaksi vuotta työterveyshuollon tehtäviin siirtymisestä. Molempien ammattiryhmien tulee osallistua riittävästi, vähintään kolmen vuoden välein ammattitaitoa ylläpitävään täydennyskoulutukseen. Siitä, mikä on täydennyskoulutusta, ei ole vielä ohjeita.

Em. koulutusten lisäksi maatalousyrittäjien työterveyshuoltoa varten suositellaan, että lääkärit ja terveydenhoitajat osallistuvat maatalousyrittäjien työterveyshuollon koulutukseen, joka on tällä hetkellä kolmen päivän mittainen kurssi (Työoloselvitys maatilalla). Lisäksi järjestetään kahden päivän ajankohtaispäiviä (Maatalouden työterveyshuollon ajankohtaispäivät) em. koulutuksen tietojen päivittämistä varten.

Vuoden 2000 jälkeen lähtien työterveyshenkilöstön osanotto on ollut aikaisempaa suurempaa maatalousyrittäjien työterveyshuoltokoulutukseen. Kuopion aluetöterveyslaitos on järjestänyt ylimääräisiä kursseja, joiden osanottajista suurin osa on ollut työterveyshoitajia. Ongelmallista on, että maatalousyrittäjien työterveyshuollosta vastaavien lääkäreiden maatalouden asiantuntemus ei edelleenkään ole riittävän kattavaa. Myös työterveyshoitajien osallistumisen lisääminen maatalouden työterveyshuollon täydennyskoulutukseen on tärkeää.

3.4.2 Työterveyshuollon alueelliset ongelmat

Maatalousyrittäjien työterveyshuollon toteutumisessa on alueellisia eroavaisuuksia. Hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaisen suositustason tilakäyntien suorittamisen osalta oli saavuttanut tilakäyntien toteuttamisen osalta vain 11 % maan kunnista. Työterveysasemille tehdyn kyselytutkimuksen mukaan 7 % yksiköistä ei edes pyrkinyt suositustason mukaiseen tilakäyntisykliin. Alueellisia eroavaisuuksia on myös siinä, missä määrin maatalousyrittäjät ovat liittyneet työterveyshuoltoon.

Erityisesti Pohjois-Suomessa on runsaasti työterveyshuoltoyksiköitä, joissa maatalousyrittäjäasiakkaita on työterveyshuoltoyksikköä kohden vain 1 - 50. Työterveysasemille tehdyn kyselytutkimuksen perusteella on voitu havaita, että työterveysyksikön koolla oli merkitystä tilakäyntisyklin toteutumiseen suositusten mukaisesti, palveluiden saatavuus-

teen ja työkykyä ylläpitävän toiminnan järjestämiseen. Maatalousyrittäjien työterveyshuollon toteutumisessa hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaisesti on esiintynyt ongelmia erityisesti niissä yksiköissä, joiden alueella on vain vähän maatalousyrittäjiä.

Maatalouden asiantuntijoiden käytössä esiintyi myös suuria vaihteluja. Neljännes yksiköistä ei ollut käyttänyt maatalouden asiantuntijoita lainkaan. Maatalouden asiantuntijoiden käyttöä ei nykyisellään tilastoida erikseen kunnittain. Tarkkoja tietoja alueellisista eroavuuksista maatalouden asiantuntijoiden käytöstä työterveyshuoltoyksiköissä ei siten ole käytettävissä.

3.4.3 Tilakäyntien toteuttamisessa esiintyneet ongelmat

Yhtenä hyvän työterveyshuollon toteutumisen mittarina voidaan pitää sitä, onko työoloselvitykset tehty suositusten mukaisesti. Suosituksen mukaan maatalousyrittäjien työterveyshuoltoon liittyvälle tilalle tulisi mahdollisimman pian tehdä tilakäynti ja sen jälkeen uusia se vähintään neljän vuoden välein. Tällä välillä terveyskeskuksissa tulisi tehdä työolohaastatteluja, jolla ajantasaisesti tiedetään työolosuhdetietoja.

Maatalousyrittäjien työterveyshuollon toteuttamisessa on pitkälti terveyskeskusten voimavaroihin liittyviä ongelmia. Nämä osaltaan heijastuvat työpaikkaselvitysten toteuttamiseen, koska nykysäännösten mukaan tilakäynti voidaan tehdä vain terveyskeskuksen aloitteesta.

Määräaikaisista tilakäynneistä toteutuu käytettävissä olevan tilastoaineiston mukaan noin puolet. Terveyskeskusten resursseista riippuen tilakäyntisuunnitelmien teossa ja niiden toteuttamisessa on eri alueilla eroja. Keskimäärinkään tilakäynnit eivät toteudu suositusten puitteissa. Myös työryhmässä työterveyshuollon toimeenpanijoiden puolesta asiantuntijoina kuulluilta henkilöiltä saadut tiedot viittaavat siihen, että nykyisellään tilakäyntejä tehdään suosituksiin nähden liian harvoin. Selkeästi tuli esiin, että yhteyden tiloille pitäisi olla tiiviimpi.

Tilakäyntisuunnitelmien teosta ja niiden toteutumisesta ei ole nykyisellään olemassa keskitettyä seurantajärjestelmää. Tiloilla työoloissa havaittujen ongelmien suhteen tehtyjen kehittämissuunnitelmien osalta ei nykyisellään ole seurantametodia. Yrittäjä jää myös helposti kehittämissuunnitelman konkretisoinnin kanssa yksin, jolloin suunnitelmat jäävät helposti toteutumatta, kun ei ole seurantaa ja käytännön toteuttamisvaiheessa ei ole asiantuntija-apua käytettävissä.

3.4.4 Maatalouden asiantuntijoiden toiminnan koordinointi ja ohjaus

Maatalouden asiantuntijoiden käytössä on eroja eri työterveyshuoltoyksiköiden välillä. Maatalouden asiantuntijoiden osallistumisesta tilakäynnille ei nykyjärjestelmässä ole olemassa valtakunnallista tilastotietoa. Työterveysyksiköille tehdyn kyselytutkimuksen perusteella (Työterveyshuolto Suomessa 2000) on selvitetty, että neljännes työterveyshuoltoyksiköistä ei ollut käyttänyt lainkaan maatalouden asiantuntijaa tilakäynneillä, mitä on pidettävä huolestuttavana. Suurimpina syinä tähän mainittiin työterveyshuollon

resursseista johtuva yhteisen tilakäyntiajan järjestelyvaikeus tai se, ettei yhteistyötä maatalouden asiantuntijan kanssa ole syystä tai toisesta järjestetty.

Maaseutukeskusten Liiton mukaan maaseutukeskuksilla olisi nykyisellään kiinnostusta ja myös koulutettua henkilökuntaa käytettävissä työterveyshuollon tilakäynteihin. Maatalouden asiantuntijoiden osalta olisi siten voimavaroja hyödynnettävissä nykyistä enemmän tilakäynteihin. Ongelmallista on, että nämä resurssit jäävät helposti hyödynnettäväksi. Osa työterveyshuollon tilakäynneistä saattaa liittyä tilan yleiseen työturvallisuuteen ja erilaisiin teknisiin työolosuhteisiin, joissa maatalouden asiantuntijan työpanos voisi tilakäynnillä jo yksinään riittää.

Tilakäyntien seurantajärjestelmä mahdollistaisi myös sen, että maatalouden asiantuntijoita voitaisiin ohjata tekemään tilakäyntejä niille tiloille, joissa tilakäynnin perusteena olisi maatalouden asiantuntijan osaamiseen kuuluvat työolosuhteet. Tällöin olisi tarvetta sille, että suunnitelmat tilakäynneistä menisivät yhteen valtakunnalliseen rekisteriin, josta käsin voitaisiin ohjata ja koordinoida eri maaseutukeskusten maatalouden asiantuntijoiden toimintaa. Tätä kautta pystyttäisiin vaikuttamaan myös alueellisiin epätasaisuuksiin maatalouden asiantuntijoiden käytössä työterveyshuollossa sekä saataisiin myös tilastollista tietoa maatalousasiantuntijoiden käytöstä.

Maatalousasiantuntijoiden työterveyshuoltokoulutus

Maatalouden asiantuntijoita on koulutettu Kuopion aluetyöterveyslaitoksessa työterveyshuollon asiantuntijatehtäviin vuodesta 1984 lähtien. Koulutus on nykyään yhteistä työterveyshuollon ammattihenkilöiden kanssa kolmen päivän osalta, mutta maatalouden asiantuntijoille on lisäksi koulutusta mm. terveydenhuollon palvelujärjestelmästä ja työterveyshuollon sisällöstä niin, että koulutus vastaa laajuudeltaan yhtä opintoviikkoa. Maatalouden asiantuntijat voivat osallistua tilakäynneille asiantuntijoina käytyään työterveyshuollon koulutuksen.

Pääosa koulutetuista maatalouden asiantuntijoista on maaseutukeskusten palveluksessa. Koulutettujen joukossa on muutama yksityisesti neuvontatyötä tekevä henkilö sekä kunnan palveluksessa oleva viranhaltija (maaseutusihteeri) sekä johtava lomittaja.

Maaseutukeskusten Liitolta saatujen tietojen mukaan maaseutukeskusten neuvot tekivät työterveyshuollon toimeksiannosta 2604 tilakäyntiä vuonna 2000, 2456 käyntiä vuonna 2001 ja 2820 käyntiä vuonna 2002. Kun nämä luvut suhteutetaan Melan työterveyshuollon tilakäyntitilastoihin, on neuvojien asiantuntemusta käytetty 68 %:lla tilakäynneistä vuonna 2000, 75 %:lla vuonna 2001 ja 81 %:lla käynneistä vuonna 2002. Laskelmasta puuttuvat ruotsinkielisten maatalousseurojen luvut sekä yksityisten maatalouden asiantuntijoiden luvut, mutta niiden määrä ei vaikuta kovin paljon vuosittaisiin prosenttiosuuksiin. Työterveyshuollon koulutuksen saaneita neuvotia oli maaseutukeskusten palveluksessa vuoden 2003 alussa yhteensä 130.

3.4.5 Yksityiset palvelujen tuottajat maatalousyrittäjien työterveyshuollossa

Vain harvat maatalousyrittäjät ovat tehneet työterveyshuoltosopimuksen yksityisten työterveyshuoltopalvelujen tuottajien kanssa. Nykyisellään tilakäynti on maatalousyrittäjälle maksuton vain, jos sen toteuttajana on terveyskeskus. Em. syystä johtuen yksi-

tyisten palvelujen tuottajat hoitavat käytännössä vain maatalousyrittäjien työterveyshuoltoon kuuluvia terveystarkastuksia.

Mikäli yksityisten palvelujen tuottajien osuutta maatalousyrittäjien työterveyshuollossa haluttaisiin nykyisestä lisätä, tulisi myös yksityisten palvelujen tuottajien pystyä hoitamaan maatalousyrittäjän työterveyshuoltoa kokonaisuutena. Myös yksityisen palvelun tuottajan tulisi kunnallisten terveyskeskusten lailla voida hoitaa kokonaisuutta. Tämä ei nyt käytännössä toteudu, koska yksityisen työterveyshuoltopalvelujen tuottajan tekemä tilakäynti on maatalousyrittäjälle maksullinen. Siksi tilakäyntejä ei yksityisten palvelujen tuottajien toimesta juurikaan tehdä. Työolosuhteiden tunteminen on kuitenkin olennainen osa työterveyshuollon sisällöllisen laadun takaamista.

Yksityisillä palvelujen tuottajilla voisi käytännössä olla jonkin verran resursseja käytettävissä maatalousyrittäjien työterveyshuoltoon, vaikkakin työterveyshuollossa toimivien henkilöiden koulutustasoa koskevat vaatimukset omalta osaltaan vaikuttavat siihen, että yksityisilläkin palvelujen tuottajilla saattaa olla vaikeata saada maatalousyrittäjien työoloja tuntevaa henkilökuntaa.

Terveyskeskusten voimavaraongelmien osalta yksityiset palveluntuottajat pystyivät tarjoamaan vaihtoehdon nykyisellään vain melko harvoilla alueilla, koska yksityiset lääkärikeskukset hakeutuvat enemmänkin taajamiin, joiden läheisyydessä maatalousyrittäjien määrä ei välttämättä ole kovin korkea.

Erilaisten yhteistyömuotojen kehittäminen työterveyshuollon palvelujärjestelmässä voisi olla maatalousyrittäjien työterveyshuollon asiantuntemuksen turvaamiseksi tarkoituksenmukaista. Maatalousyrittäjien työterveyshuollossa on omat erityispiirteensä ja niihin perehtyminen vie työterveyshuollon terveydenhuollon ammattihenkilöiltä oman aikansa. Osalla työterveyshuoltoyksiköistä on alueellaan niin vähän maatalousyrittäjiä, että asiantuntemuksen saavuttaminen on jo sinällään vaikeaa. Erilaiset alueelliset yhteistyömuodot kuntien välillä sekä kuntien ja yksityisten palvelujen tuottajien välillä voisivat turvata työterveyshuollon palvelujen saatavuuden sekä sisällöllisen laadun.

3.4.6 Maatalousyrittäjien työterveyshuolto ja sairaanhoito

Maatalousyrittäjien työterveyshuoltoon kuuluu nykyisellään vain työterveyshuoltolain 12 §:ssä tarkoitetut ennaltaehkäisevät työterveyshuoltopalvelut. Maatalousyrittäjät eivät nykyisellään voi tehdä työterveyshuollon kanssa sairaanhoitosopimuksia, mitä maatalousyrittäjät ovat pitäneet epäkohtana. Maatalousyrittäjien sairaanhoito toteutetaan kansanterveystyönä.

Kansanterveystyön mukainen sairaanhoito voidaan järjestää väestövastuuperiaatteella. Jos tähän periaatteeseen, että sairaanhoitosopimukset eivät kuulu maatalousyrittäjien työterveyshuollon piiriin ei ole mahdollista tehdä muutoksia, voisi terveyskeskusten toimintaa kehittää organisatorisesti siten, että päästäisiin sairaanhoidon osalta väestövastuuseen.

Tämä tarkoittaisi sitä, että niissä työterveyshuoltoyksiköissä, joissa työterveyslääkäri hoitaa myös kansanterveystyön mukaista sairaanhoitoa, työterveyshuoltoon liittyneistä maatalousyrittäjistä ja heidän perheenjäsenistään tehtäisiin yksi väestövastuuyksikkö.

Tällöin työterveyslääkäri huolehtisi maatalousyrittäjien työterveyshuoltoon kuuluvien terveystarkastusten ohella samojen maatalousyrittäjien sairaanhoidosta väestövastuupoltilaina. Sairaanhoito rahoitettaisiin edelleen kansanterveyspuolelta. Terveyskeskuksen johdon informointi on tämän asian osalta avainasemassa.

4. MAATALOUSYRITTÄJIEN TYÖTERVEYSHUOLLON KEHITTÄMISEHDOTUKSET

4.1 Kehittämisehdotukset työterveyshuollon työoloselvitysten osalta

4.1.1 Yleistä

Maatalousyrittäjien työolosuhteiden säännöllisellä selvittämisellä on erityisen keskeinen merkitys laadullisesti hyvän työterveyshuoltokäytännön toteutumisen kannalta. Työoloselvitysten perusteella ja erityisesti tilakäynneillä määritellään työterveyshuollon yksityiskohtaiset tavoitteet ja toiminnan sisältö kyseessä olevan maatalousyrittäjän osalta.

Maatalousyrittäjien muuttuvassa toimintaympäristössä työoloselvitykset ovat yksi tärkeä painopistealue maatalousyrittäjien työterveyshuoltojärjestelmää kehitettäessä. Muutokset maatilojen työoloissa ja työmenetelmissä tapahtuvat nopeasti, joten työterveyshuoltoa olisi pyrittävä tehostamaan, jotta yhteys työterveyshuoltoyksiköiden ja tilojen välillä olisi nykyistä tiiviimpi. Maatalousyrittäjien osalta tilakäynti tulisi tehdä työterveyshuoltoon liittyneille välittömästi ja sen jälkeen tilakohtaisten tarpeiden mukaan arvioitavin väliajoin.

4.1.2 Tilakäyntien seurantajärjestelmä

Nykyjärjestelmässä työterveyshuoltoyksiköiden tilakäyntejä koskevista suunnitelmista ja niiden toteutumisesta ei ole valtakunnallista seurantaa. Työterveyshuoltoyksikköinä maatalousyrittäjien osalta toimivat pääasiassa terveyskeskukset. Terveyskeskusten resursseista riippuen tilakäyntisuunnitelmien teossa ja niiden toteuttamisessa on alueellisia eroja, samoin kuin siinä, missä määrin maatalouden asiantuntija on osallistunut tilakäynneille.

Toiminnan tehostamiseksi olisi tarkoituksenmukaista luoda valtakunnallinen rekisteri, johon koottaisiin keskitetysti tiedot työterveyshuoltoon liittyneistä maatalousyrittäjistä, työterveyshuollon toimintasuunnitelman mukaisista tilakäynneistä sekä niiden toteutumisesta. Rekisteristä voitaisiin lähettää muistutuskirjeitä työterveyshuollon toimintasuunnitelmien mukaisista tilakäynneistä, kuten LEL Työeläkekassan hoitamassa rakensalan Raketti-järjestelmässä menetellään terveystarkastusten osalta. Seurantajärjestelmän avulla voitaisiin hoitaa myös keskitetysti työterveyshuollon tilastointia tilakäyntien osalta, jolloin puolestaan pystytään seuraamaan järjestelmän yleistä toimivuutta ja kehittämistarpeita tulevaisuudessa.

Maatalousyrittäjien eläkelaitoksella eli Melalla on MATA-vakuutuslennuksen toimeenpanoa varten jo nykyisellään olemassa web-pohjainen rekisteri, johon terveyskeskukset ilmoittavat työterveyshuoltoon liittyneet ja siitä eronneet maatalousyrittäjät sekä tehdyt tilakäynnit. Pääosa terveyskeskuksista tallentaa tiedot suoraan tähän rekisteriin. Vähäinen määrä terveyskeskuksia lähettää tiedot Melaan paperilomakkeilla, joilta Mela tallentaa ne rekisteriin. Melan työterveyshuoltorekisterin vuotuiset ylläpitokustannukset MATA-vakuutusmaksualennuksen toimeenpanon osalta ovat tällä hetkellä 0,2 miljoonaa euroa vuodessa. Em. kustannukset ovat osa MATA-järjestelmän toimeenpanokustannuksia ja Mela vastaa niistä jatkossakin.

Melan ylläpitämää, jo olemassa olevaa työterveyshuoltorekisteriä olisi tarkoituksenmukaista kehittää siten, että sen avulla voitaisiin seurata ja tukea työterveyshuollon tilakäyntien toteutumista edellä selostetuilla tavoilla. Rekisterin kehittäminen näitä työterveyshuoltojärjestelmän toimeenpanotehtäviä varten edellyttäisi nykyisen tietojärjestelmän laajentamista. Rekisterin laajentaminen tässä muistiossa esitettyihin maatalousyrittäjien työterveyshuoltojärjestelmän toimivuutta tehostaviin tarkoituksiin aiheuttaisi valtiolle arviolta noin 0,5 miljoonan euron kertakustannuksen. Rekisterin ylläpidosta ja hyödyntämisestä tässä muistiossa ehdotettuihin tarkoituksiin aiheutuisi arviolta noin 0,3 miljoonan euron vuotuiset ylläpitokustannukset henkilöresurssit mukaan luettuna. Valtio maksaisi kustannukset Melalle erillisenä, normitettuna hallintorahana. Normin vahvistaisi sosiaali- ja terveysministeriö.

Henkilötietojen rekisteröiminen ja käsitteleminen edellyttää, että rekisterinpitäjällä on siihen henkilötietolain 8 §:n mukaisesti oikeus. Henkilötietoja saa käsitellä mm. silloin, jos käsittelystä säädetään laissa tai jos käsittely johtuu rekisterinpitäjälle laissa säädetyistä tai sen nojalla määrätystä tehtävästä tai velvoitteesta. Henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset sekä se, mistä henkilötiedot hankitaan ja mihin niitä säännönmukaisesti luovutetaan on määriteltävä ennen henkilötietojen keräämistä tai muodostamista henkilörekisteriksi. Henkilötietojen käsittelyn tarkoitus tulee määritellä siten, että siitä ilmenee, minkälaisen rekisterinpitäjän tehtävien hoitamiseksi henkilötietoja käsitellään (henkilötietolain 6 §).

Lailla tulisi säätää siitä, että Melalla on oikeus käsitellä henkilötietolaissa tarkoitettulla tavalla maatalousyrittäjien työterveyshuollon tilakäyntien seurantarajajärjestelmän toimeenpanoa varten välttämättömiä tietoja. Työterveyshuollon tilakäyntirekisteri muodostaisi oman henkilörekisterin, jonka osalta Mela toimisi henkilötietolaissa tarkoitettuna rekisterinpitäjänä. MATA-vakuutusmaksualennuksen myöntämistä varten perustettu henkilörekisteri säilyisi edelleen omana henkilörekisterinään, koska sillä on oma erillinen käyttötarkoitus.

Laissa maatalousyrittäjien työterveyshuollon eräiden kustannusten korvaamisesta valtion varoista (859/1984) on nykyisellään joitakin maatalousyrittäjien työterveyshuoltoa koskevia säännöksiä. Olisi tarkoituksenmukaista koota kaikki tässä työryhmän muistiossa ehdotetut maatalousyrittäjien työterveyshuoltoa koskevat sellaiset kehittämis ehdotukset, jotka edellyttävät lainsäädännöllisiä muutoksia samaan lakiin, johon sisältyisivät myös lain (859/1984) säännökset tarpeellisine muutoksineen. Lain nimi voisi olla laki maatalousyrittäjien työterveyshuollon toteuttamisesta ja eräiden kustannusten korvaamisesta valtion varoista. Lain olisi tarkoitus tulla voimaan 1.1.2005, jolloin myös Melan ylläpitämän työterveyshuollon tilakäyntirekisterin toiminta käynnistyisi.

Työryhmän ehdotus

Tilakäynnit ovat maatalousyrittäjien työterveyshuollon perusta. Niiden tehostamiseksi sekä seurantajärjestelmän luomiseksi Melan MATA-vakuutusmaksualennuksen toimeenpanemiseksi ylläpidettyä rekisteriä kehitetään siten, että ATK-teknisesti sen yhteyteen muodostaa erillinen henkilörekisteri työterveyshuollon tilakäyntien seurantajärjestelmää varten. Tämän työterveyshuollon tilakäyntirekisterin avulla voidaan lähettää muistutuskirje tilakäynnin järjestämisestä työterveyshuoltoyksikölle ja maatalousyrittäjälle itselleen sekä seurata ja edistää suunniteltujen tilakäyntien toteutumista. Rekisterin toiminnan olisi tarkoitus käynnistyä 1.1.2005.

Mela toimisi työterveyshuollon tilakäyntirekisterin osalta henkilötietolaissa tarkoitettuna rekisterinpitäjänä. Melan ylläpitämää työterveyshuollon tilakäyntirekisteriä hyödynnettäisiin myös tilastoinnissa ja maatalousyrittäjien työterveyshuoltajärjestelmän työpaikkaselvitysten toimivuuden ja kehittämistarpeiden tarkastelussa. Maatalousyrittäjien terveystietoja ei ko. rekisteriin vietäisi.

Rekisterin perustamisesta ja ylläpidosta aiheutuvat kustannukset maksettaisiin valtion varoista. Erillislaki 859/1984 kumottaisiin ja sen tilalle säädettäisiin laki maatalousyrittäjien työterveyshuollon toteuttamisesta ja eräiden kustannusten korvaamisesta valtion varoista. Tähän lakiin otettaisiin säännös siitä, että Melalla olisi oikeus rekisteröidä työterveyshuollon tilakäyntien seurantajärjestelmää varten välttämättömät tiedot. Lisäksi maatalousyrittäjien eläkelain 16 §:ään sekä Melan ohjesääntöasetukseen (1969/501) tulisi lisätä säännös siitä, että Mela huolehtii maatalousyrittäjien työterveyshuollosta siinä laajuudessa kuin em. erillislain 859/1984 tilalle säädettävässä laissa säädetään.

4.1.3 Tilakäyntien organisoiminen ja tilakäyntivälin tarveharkintaisuus

Työterveyshuoltolain mukaan työnantajilla on velvollisuus tarkistaa työterveyshuollon toimintasuunnitelmaa vuosittain. Toimintasuunnitelma perustuu työpaikkakohtaisten tarpeiden arviointiin. Myös maatalousyrittäjien osalta työterveyshuollon toiminnan suunnittelussa tulisi painottaa yrityskohtaisia tarpeita.

Maatalousyrittäjien muuttuvassa toimintaympäristössä hyvän työterveyshuoltokäytännön kannalta riittävänä ei välttämättä enää voida pitää tilakäyntien toteuttamista vähintään neljän vuoden välein nykyisen suosituksen mukaisesti. Tarveharkintaisuus pitäisi ottaa yksilöllisesti huomioon tilakäyntiväliä määritettäessä lähtien arviossa tilan tuotantosuunnasta, työolosuhteista sekä kyseessä olevan yrittäjän terveydentilasta ja iästä. Erityisesti kotieläintiloilla työoloselvitysten tulisi tapahtua nykyistä useammin.

Työterveyshuoltoyksikön tulee toimia moniammatillisesti voidakseen tarjota hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaisia palveluita asiakkailleen. Työterveyshuoltolain mukaan työterveyshuollon ammattihenkilöt valitsevat tarvitsemansa asiantuntijat. Maatalousyrittäjien työterveyshuollossa tilakäynnin tekevät työterveyshoitaja ja maatalouden asiantuntija ja mahdollisesti lääkäri. Tarvittaessa toimintaan osallistuu työfysioterapian, psykologian tai työhygienian asiantuntija.

Tilakäyntien järjestäminen ja maatalouden asiantuntijoiden rooli tilakäynneillä

Työpaikkaselvityksellä hankitaan tietoja työn ja työolojen aiheuttamista vaaroista sekä arvioidaan niiden vaikutusta terveyteen. Maatilan työolojen vaarojen arviointi ja niiden seuranta toteutuu parhaiten tilakäynneillä. Tilakäynnin suunnittelussa on erityisesti otettava huomioon töiden kausiluontoisuus ja tuotantosuunnan vaikutus altistumiseen. Maatilan työympäristön kokonaisriskin arviointia ei yleensä pystytä tekemään yhdellä tilakäynnillä. Ensimmäinen tilakäynti pyritään tekemään sellaisena ajankohtana, jolloin tärkeimmät työt ja niissä esiintyvät riskitekijät voidaan havainnoida ja tarvittaessa mitata. Seuraavilla käynneillä täydennetään työolotietoja ja seurataan niitä.

Työterveyshenkilöstö arvioi työympäristön vaarojen terveydellisiä vaikutuksia ja mahdollisia seurauksia. Maatalouden asiantuntijasta tarvitaan erityisesti vaaratekijän esiintymisen todennäköisyyden selvittämiseen. Riskinarviointi edellyttää riskin todennäköisyyden ja sen seurausten selvittämistä. Riskin suuruuden määrittelemiseksi sekä työterveyshenkilöstö että maatalouden asiantuntija tarvitsevat lisää koulutusta. Riskin merkittävyydestä päättämisessä ja työolojen kehittämis ehdotusten antamisessa tarvitaan työterveyshuollon ammattihenkilöiden ja asiantuntijoiden yhteistyötä. Hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaisen moniammatillisuuden toteutumiseksi tulisi pyrkiä turvaamaan maatalousasiantuntijoiden osallistuminen tilakäynneille riittävässä laajuudessa. Työterveyshuollon asiantuntijoiden käyttämisestä tilakäynneillä päättävät työterveyshuollon ammattihenkilöt. Maatalouden asiantuntijoiden osallistumista tilakäynneille tulisi pyrkiä tehostamaan.

Maatalousyrittäjien työolosuhteet ovat muuttuvassa toimintaympäristössä aikaisempaa teknistyneempiä ja tehostettuun tuotantoon suuntautuneempia. Maatalouden asiantuntijoiden työpanos tilakäynneillä työterveyteen ja työturvallisuuteen liittyvien riskitekijöiden havaitsemisessa sekä työolojen kehittämissuunnitelmien tekemisessä on erityisen tärkeä. Myös alueelliset epätasaisuudet maatalousasiantuntijoiden käytössä tulisi saada tasaistumaan.

Terveyskeskusten resurssiongelmien sekä henkilökunnan vaihtuvuuden takia olisi muutoinkin tärkeätä, että maatalouden asiantuntijat voisivat nykyistä enemmän olla paikallisten työterveyshuoltoyksiköiden toiminnan tukena, koska maatalousyrittäjien työterveyshuollon erityispiirteisiin perehtyminen ei tapahdu hetkessä.

Lähtökohtana tilakäyntien organisoinnissa voisi olla, että ensimmäinen tilakäynti on kattava peruskäynti, jonka perusteella tehtäisiin työterveyshuoltolaissa tarkoitettu toimintasuunnitelma, joka voitaisiin laatia työterveyshuoltoyksikön tarkoituksenmukaisesti katsomalla tavalla vapaamuotoisesti. Tämän työterveyshuollon toimintasuunnitelman yhtenä osana olisi tilakäyntisuunnitelma, jossa olisi tieto jatkossa seuraavan seurantalilakäynnin ajankohdasta, sisällöstä sekä tilakäynnillä tarvittavista työterveyshuollon ammattihenkilöistä ja asiantuntijoista. Jokaisella tilakäynnillä on tavoitteena työolojen parantaminen ja sitä kautta viljelijän terveyden edistäminen, työperäisten sairauksien ja tapaturmien ehkäisy.

Ensimmäiselle tilakäynnille osallistuisi aina työterveyshuollon ammattihenkilö sekä ainakin maatalouden asiantuntija. Ensimmäisen tilakäynnin jälkeen tehtävän seurantalikäynnin ajankohta ja sisältö sekä tilakäynnille osallistujat määriteltäisiin aina yksilöllisesti.

sesti lähtien tilan tarpeista. Hyvä työterveyshuoltokäytäntö edellyttää eri asiantuntijoiden välistä yhteistyötä ja heidän käyttämisensä perustuu aina työterveyshuollon ammattihenkilöiden arvioimaan tarpeeseen. Arviossa voitaisiin ottaa huomioon esimerkiksi tilan tuotantosuunta ja muut olosuhteet, tilalla meneillään olevat mahdolliset koneistustai laajennushankkeet, yrittäjän ikä ja terveydentila sekä muut mahdolliset tilakäyntien sisältöön vaikuttavat asiat. Tavoitteena on moniammatillisuuden toteutuminen eli maatalouden asiantuntijoiden lisäksi tilakäynneille voi osallistua esim. myös fysioterapeutit ja psykologit.

Tilakäynnin voisi maatalousyrittäjän kanssa tehdä myös työterveyshuollon ammattihenkilö ilman maatalouden asiantuntijaa tai maatalouden asiantuntija ilman työterveyshuollon ammattihenkilöä, jos se on tilan tarpeet huomioon ottaen tarkoituksenmukaista. Yhtenä tilakäyntien keskeisenä tavoitteena on seurata työtapaturmariskien ennaltaehkäisemiseksi, että työterveyshuoltoon kuuluvilla maataloilla tilojen työturvallisuustaso on ja säilyy riittävällä tasolla. Tiloilla tapahtuu myös teknispainotteisia muutoshankkeita, joiden takia maatalouden asiantuntijan työpanos tilakäynnillä on tärkeä. Tilakäynnillä voi olla kysymys myös työterveyshuollon tarpeellisena pitämän toimenpide-ehdotuksen seurannasta. On tarkoituksenmukaista, että maatalouden asiantuntijat voivat tarvittaessa hoitaa tilakäynnin ilman työterveyshuollon ammattihenkilöä, mikäli näin on työterveyshuollon tilakäyntisuunnitelmassa sovittu.

Maatalouden asiantuntijoiden toiminnan koordinointi

Hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaisen moniammatillisuuden toteutumiseksi olisi tarkoituksenmukaista, että maatalouden asiantuntijoiden käyttöä työterveyshuollon toimintasuunnitelman mukaisilla tilakäynneillä koordinoitaisiin valtakunnallisella tasolla, jolloin saataisiin maatalouden asiantuntijoiden käyttö tilakäynneillä pitkäjänteisemmälle pohjalle. Tämä voitaisiin toteuttaa hyödyntämällä Melan pitämään työterveyshuollon tilakäyntirekisteriin kirjattuja tietoja. Koordinointi edellyttäisi, että työterveyshuoltoyksiköt toimittaisivat Melalle ilmoituksen työterveyshuoltoon liittyneistä maatalousyrittäjistä sekä toimintasuunnitelmien mukaisista suunnitelluista ja toteutuneista tilakäynneistä määrääjain Melalle.

Työterveyshuoltoyksiköiden tulisi tämän koordinoititehtävän hoitamista varten ilmoittaa Melalle ko. tilan tuotantosuunta, suunnitteilla oleva ensimmäinen tilakäynti sekä toimintasuunnitelman osana olevassa tilakäyntisuunnitelmassa päätetyt jatkoseuranta-käyntien ajankohdat. Lisäksi työterveyshuoltorekisteriin kirjattaisiin työterveyshuoltoyksikön ilmoitus seuraavalle tilakäynnille osallistujista (esim. työterveyshuollon ammattihenkilö yksin/ työterveyshuollon ammattihenkilö + maatalouden asiantuntija/ maatalouden asiantuntija yksin). Lakiin maatalousyrittäjien työterveyshuollon toteuttamisesta ja eräiden kustannusten korvaamisesta valtion varoista otettaisiin nimenomainen säännös siitä, että Mela hoitaa em. koordinoititehtävää ja että sillä on oikeus saada työterveyshuoltoyksiköiltä tämän tehtävän hoitamiseksi välttämättömät tiedot. Tällöin pystyttäisiin myös tilastoimaan valtakunnallisella tasolla maatalouden asiantuntijoiden käyttöä tilakäynneillä.

Koordinoinnin välineenä voisi olla mahdollista käyttää sähköisiä tilakäyntisuunnitelmalomakkeita. Sähköisestä tilakäyntisuunnitelmasta ilmenisivät tilakäyntien suunnitellut ajankohdat sekä niille suunnitellut osallistujat sekä tilan tuotantosuunta. Nämä tarkkaan yksilöidyt tiedot voitaisiin välittää työterveyshuoltoyksiköiden ja Melan välillä salatun

teknisen käyttöyhteyden kautta. Mikäli sähköisten lomakkeiden käyttöönotto ei ole mahdollista, voisi tiedot välittää myös postitse.

Mela voisi tilakäyntisuunnitelmista saatujen tietojen perusteella varmistaa, että työterveyshuollon toimintasuunnitelman mukaisille tilakäynneille on käytettävissä maatalouden asiantuntijoita. Tämä tapahtuisi siten, että Mela varaa asiantuntijat tilakäynneille tekemällä sopimuksia maaseutukeskusten tai muiden vastaavien tahojen kanssa. Sopimuksen edellytyksenä olisi, että maaseutukeskus tai muu vastaava taho sitoutuu siihen, että työterveyshuoltoyksiköiden käytettävissä on toimintasuunnitelmassa ilmoitettuina ajankohtina työterveyshuoltokoulutuksen saanut maatalouden asiantuntija niille tilakäynneille, joissa maatalouden asiantuntijan mukanaolo on kirjattu toimintasuunnitelmaan. Mela ilmoittaisi asiantuntijan varaamisesta työterveyshuoltoyksikölle, joka sopisi maatalouden asiantuntijan ja maatalousyrittäjän kanssa tilakäynnin täsmällisen ajankohdan.

Mela myös varmistaisi maaseutukeskusten ja muiden tahojen kanssa tekemiensä sopimusten avulla, että tilakäynneillä käytetään henkilöitä, joilla on maataloudellisen asiantuntemuksen osalta riittävät valmiudet ja perehtyneisyys tehtävään tilan tuotantosuunta huomioon ottaen.

Työryhmän ehdotus

Työterveyshuoltoon liittyneen maatalousyrittäjän tilalla tehtäisiin heti liittymisen jälkeen ensimmäinen tilakäynti, johon osallistuisivat työterveyshuollon ammattihenkilö ja maatalouden asiantuntija. Tällä tilakäynnillä tehtyjen havaintojen perusteella laadittaisiin työterveyshuoltoyksikössä toimintasuunnitelma. Tämän toimintasuunnitelman osana olisi tilakäyntisuunnitelma, johon kirjattaisiin seuraavan tilakäynnin tarkoituksenmukainen ajankohta, sisältö sekä tilakäynnille tarvittavat työterveyshuollon ammattihenkilöt ja asiantuntijat.

Tilakäyntien ja tilakäyntitoiminnan pitkäjänteisyyden edistämiseksi sekä alueellisen yhdenvertaisuuden turvaamiseksi maatalouden asiantuntijoiden osallistumista työterveyshuoltoyksiköiden toimintasuunnitelmien mukaisille tilakäynneille voitaisiin koordinoida valtakunnallisella tasolla. Työterveyshuollon tilakäyntirekisteriä ylläpitävä Mela voisi toimia koordinointia hoitavana tahona. Asiasta otettaisiin nimenomainen säännös lakiin maatalousyrittäjien työterveyshuollon toteuttamisesta ja eräiden kustannusten korvaamisesta valtion varoista.

Tehtävän hoitaminen edellyttäisi, että Melalle toimitettaisiin tieto työterveyshuoltoyksiköihin liittyneistä maatalousyrittäjistä ja tilan tuotantosuunnasta, tieto ensimmäisestä suunnitteilla olevasta tilakäynnistä, toimintasuunnitelmassa päätettyjen seurantakäyntien tulevista ajankohdista ja niillä tarvittavista maatalousasiantuntijoista sekä seurantajärjestelmää varten tieto toimintasuunnitelman mukaisten tilakäyntien toteuttamisesta.

Mela koordinoisi yhteistyössä maaseutukeskusten tai muiden tahojen kanssa sitä, että riittävän koulutuksen ja perehtyneisyyden omaavia maatalouden asiantuntijoita on käytettävissä työterveyshuoltoyksiköiden tekemien toimintasuunnitelmien mukaisina tilakäyntiajankohtina tilojen tuotantosuunnat huomioon ottaen. Koor-

dinoinnin vaikutuksia seurattaisiin toiminnasta saatavien tilastotietojen avulla ja tarvittaessa menettelyä voitaisiin arvioida uudelleen.

4.1.4 Yhteistyö lomitushallinnon kanssa

Pakollisen MYEL-vakuutuksen edellytykset täyttävillä maatalousyrittäjillä on mahdollista tietäen edellytyksin saada maatalouslomitusta vuosilomiin tai sijaisapua lomituspalvelulaissa säädetyillä perusteilla. Lomittajana voi toimia kunnan palveluksessa oleva työntekijä tai maatalousyrittäjän itsensä järjestämä lomittaja. Kunnan palveluksessa olevien maatalouslomittajien työterveyshuollon järjestää kunta. Kunnan palveluksessa olevien osalta tilakäynti voidaan tehdä tilalle lomittajan työolosuhteiden tarkistamiseksi.

Sekä lomituspalveluiden saaminen että työterveyshuoltoon liittyminen edellyttää maatalousyrittäjältä MYEL-vakuutusta. Hallinnollisesti olisi tarkoituksenmukaista, että maatalousyrittäjien työterveyshuoltoon kuuluvat tilakäynnit sekä johtavien lomittajien tekemät työturvallisuuslakiin perustuvat lomittajien työympäristön tarkistamista koskevat käynnit voitaisiin maatalousyrittäjien suostumuksella synkronisoida siten, että lomitushallinnon työnantajatahon edustaja eli johtava lomittaja voisi osallistua työterveyshuollon tekemälle tilakäynnille.

Johtavan lomittajan rooli ko. tilakäynnillä liittyisi ainoastaan työturvallisuuslain 10 §:n mukaiseen työympäristön tarkistamiseen. Tällöin maatalousyrittäjän työterveyshuollon tilakäynti sekä työturvallisuuslakiin perustuva ko. tilalla työskentelevien lomittajien työympäristön tarkistamista koskeva käynti voitaisiin tehdä samalla kerralla.

Mela hoitaa lomituspalvelulain nojalla maatalousyrittäjien lomituspalvelujärjestelmää. Mela tekee kuntien kanssa toimeksiantosopimuksen tarvittavien lomituspalvelujen järjestämisestä. Lomituksen paikallisyksiköiden kanssa olisi mahdollista sopia siitä, että ne toimittavat vuosittain aluettaan koskevan suunnitelman niistä tiloista, joille on tarkoitus tehdä työturvallisuuslain 10 §:n mukainen lomittajien työympäristön tarkistamista koskeva käynti sekä hankkisivat lomituspalveluita käyttäviltä maatalousyrittäjiltä suostumuksen siihen, että tieto suunnitellusta työturvallisuuslain mukaisesta käynnistä voidaan luovuttaa Melalle.

Paikallisyksiköiden Melalle toimittamien suunnitelmien osalta tarkistettaisiin Melassa ensinnäkin se, kuuluuko ko. tilan maatalousyrittäjä työterveyshuoltoon. Jos kuuluu, voitaisiin Melan työterveyshuollon tilakäyntirekisteristä saada tieto siitä, milloin työterveyshuollon puolesta ollaan tekemässä seuraavaa tilakäyntiä ko. maatalousyrittäjän tilalle. Yhdistettyyn tilakäyntiin edellytettäisiin maatalousyrittäjän suostumus.

Melan lomitushallinnon tietojärjestelmää olisi mahdollista hyödyntää lomituksen työturvallisuuslakiin perustuvien tarkastamiskäyntien sekä maatalousyrittäjien työterveyshuollon tilakäyntien synkronoimisessa.

Työryhmän ehdotus

Eri järjestelmien tilakäyntien päällekkäisyyksien välttämiseksi lomituksen paikallisyksiköt toimittavat Melalle suunnitelman vuosittain niistä alueellaan olevista maataloista, joille on tarkoitus tehdä työturvallisuuslain 10 §:n mukainen lomitta-

jien työympäristön tarkistaminen sekä hankkisivat maatalousyrittäjiltä suostumuksen siihen, että em. tieto voidaan antaa Melalle. Mela voisi yhteensovittaa tätä suunnitelmaa työterveyshuollon toimintasuunnitelman mukaisten tilakäyntien kanssa niiden lomituspalveluja käyttävien tilojen osalta, joissa maatalousyrittäjiä on liittynyt työterveyshuoltoon. Yhteistyössä tehty tilakäynti edellyttäisi aina maatalousyrittäjän nimenomaista suostumusta. Tilakäynnin toteuttaisi työterveyshuolto ja sille osallistuisi lomitushallinnosta johtava lomittaja lomituksen työnantajatahon edustajana. Siltä osin kuin käynnillä toteutetaan lomituksen työympäristön tarkistamista, kustannuksia ei korvattaisi maatalousyrittäjien työterveyshuoltona.

4.1.5 Työolosuhdeselvityslomakkeen kehittäminen ja hyödyntäminen muissa järjestelmissä

Työterveyshuollon tilakäynnillä tehdään kattava työolosuhdeselvitys, jonka työolosuhteita ja tilan työturvallisuustasoa koskevia tietoja olisi mahdollista hyödyntää myös muissa järjestelmissä. Maatalousyrittäjällä on yritystoimintaan liittyviä useita eri tahoja, jotka tarvitsevat tietoja tilan työolosuhteista ja työturvallisuusriskeistä. Esim. lomitushallintoa, työsuojeluhallintoa sekä tilan laatuja järjestelmää varten rekisteröidään tietoja tilan työolosuhteista ja työturvallisuusriskeistä. Tulevaisuudessa tilan työturvallisuustaso tulee mahdollisesti myös suorien tulotukien maksamisen edellytykseksi niiden tilojen osalta, joilla on työsuhteisia työntekijöitä.

Olisi tarkoituksenmukaista kehittää lomakkeen sisältöä siten, että se täyttäisi työterveyshuollon ohella myös muiden järjestelmien vaatiman tietotason tilan olosuhteista. Tällöin maatalousyrittäjä saisi tarvitsemansa tiedot ko. lomakkeelta. Tilakäynnille osallistuva maatalouden asiantuntija pystyisi hyvin hallitsemaan koko sen tietokokonaisuuden, jota maatalousyrittäjältä kaiken kaikkiaan edellytetään näiden muiden järjestelmien osalta ja olemaan siten tukena työterveyshoitajalle lomakkeen täyttämisessä. Tilakäynnin työolosuhdeselvitys olisi myös mahdollista täyttää sähköisesti. Tällöin tulisi huolehtia siitä, että lomakkeen tulostaminen tietojärjestelmästä, sen tallentaminen järjestelmään sekä muokkaaminen myöhemmin tehtävillä tilakäynnillä saatujen tietojen perusteella olisi teknisesti mahdollista.

Maatalousyrittäjien työterveyshuolto on vapaaehtoinen järjestelmä. Tilakäynnillä saatua tietoa voitaisiin hyödyntää näissä muissa järjestelmissä ainoastaan maatalousyrittäjien suostumuksella. Kerättävien tietojen määrittäminen, tietojen käsittelyyn sekä kustannusten korvaamiseen liittyvät kysymykset selvitetään jatkovalmistelussa.

Tilakäynneistä täytetään työterveyshuoltoyksikössä työolosuhdeselvityslomake ja palautelomake. Viimeksi mainittu annetaan maatalousyrittäjälle. Sen sijaan työolosuhdeselvityslomakkeen osalta käytäntö vaihtelee. Jotkut työterveyshuoltoyksiköt antavat myös sen tiedot maatalousyrittäjälle, jotkut eivät.

Työryhmän ehdotus

Työryhmän mielestä tulisi pyrkiä käytäntöön, että maatalousyrittäjälle annettaisiin sekä työolosuhdeselvityslomakkeen että palautelomakkeen tiedot. Työolosuhdeselvityslomake kehitettäisiin sisällöltään sellaiseksi, että viljelijä saisi siitä tarvittavat tiedot myös lomitus-, työsuojelu- ja laatuja järjestelmää varten. Työoloja kos-

kevien tietojen siirtoon em. järjestelmien käyttöön tarvitaan maatalousyrittäjän suostumus. Lomake tehtäisiin sekä sähköisenä että paperiversiona. Kerättävien tietojen määrittäminen, tietojen käsittelyyn sekä kustannusten korvaamiseen liittyvät kysymykset tulisi selvittää jatkovalmistelussa.

4.1.6 Maatalousyrittäjien työterveyshuollon yhteistyö kuntoutusjärjestelmien kanssa

Työterveyshuoltolain 12 §:n mukaan hyvään työterveyshuoltoon kuuluu se, että työterveyshuoltoyksikkö seuraa vajaakuntoisen työntekijän työssä selviytymistä henkilön terveydelliset edellytykset huomioon ottaen, antaa kuntoutusta koskevaa neuvontaa sekä ohjaa tarvittaessa lääkinälliseen tai ammatilliseen kuntoutukseen. Lainkohdan perustelujen mukaan olisi huolehdittava siitä, että vajaakuntoisen työntekijän terveydentila ei huonontuisi työolosuhteissa esiintyvien altistusten tai tekijöiden vuoksi. Työterveyshuoltoyksiköllä on erityisen keskeinen rooli kuntoutuksen tarpeen riittävän aikaisessa havaitsemisessa.

Kuntoutusta koskeva neuvonta ja hoitoon tai lääkinälliseen tai ammatilliseen kuntoutukseen ohjaaminen tulevat työterveyshuoltolain perustelujen mukaan kyseeseen etenkin silloin kun työpaikalla tehtävillä järjestelyillä ei ole mahdollista riittävästi tukea vajaakuntoisen työkykyä.

Työkyvyn alenemisen perusteella on mahdollista saada kuntoutustoimenpiteitä terveydenhuollossa (lääkinällinen kuntoutus) sekä ammatillista kuntoutusta. Kansaneläkelaitos järjestää lääkinällistä kuntoutusta, jonka tavoitteena on kuntoutujan työkyvyn säilyttäminen ja parantaminen ja työkyvyn menetyksen uhan torjuminen. Kansaneläkelaitos ja työeläkelaitokset järjestävät ammatillista kuntoutusta, jonka tarkoituksena on työkyvyn säilyttäminen tai palauttaminen tai uhkaavan työkyvyn menetyksen korvaaminen ja ne korvaavat tällaisesta kuntoutuksesta aiheutuvia kustannuksia. Uuden työterveyshuoltolain yksi keskeinen tavoite on ollut suunnata työterveyshuollon toimenpiteitä työntekijöiden terveyttä ja työkykyä tukevaan ja edistävään suuntaan keskimääräisen työuran jatkamiseksi vanhuuseläkeikään.

Työterveyshuoltolain 12 §:n mukaan hyvään työterveyshuoltoon kuuluu yhteistyö muun terveydenhuollon sekä sosiaalivakuutuksen kanssa. Työterveyshuoltolain perustelujen mukaan vajaakuntoisen työssä selviytymisen seurannassa tulisi käyttää hyväkseen em. yhteistyöverkoston suomia mahdollisuuksia. Muiden terveystalvelujärjestelmien joukossa työterveyshuollon erityisluonne korostuu siinä, että työterveyshuolto toimii paitsi yksilön terveyden edistämiseksi niin myös työympäristön ja työolojen parantamiseksi. Näiden tehtävien hoitamiseksi työterveyshuollolla on oltava toimivat yhteistyöverkostot muiden yhteiskunnan palvelujärjestelmien kanssa eli mm. eri kuntoutusjärjestelmien kanssa.

Kelan kuntoutusjärjestelmät

Kela järjestää ammatillista kuntoutusta niille vajaakuntoisille, joiden työkyvyn ja ansiomahdollisuuksien arvioidaan sairauden ja vamman vuoksi olennaisesti heikentyneen. Jos ammatillista kuntoutusta järjestää työeläkelaitos ei maatalousyrittäjä voi saada Kelan ammatillista kuntoutusta. Kela järjestää lisäksi lääkinällistä kuntoutusta vaikeavammaisille sekä harkinnanvaraista kuntoutusta, joka voi olla esimerkiksi kuntoutuslai-

to shoitoa ja kuntoutuskursseja, kuntouttavaa hoitoa Reumasäätien sairaalassa tai ammatillisesti syvennettyä lääketieteellistä kuntoutusta (ASLAK-kursseja). Ammatillisesti syvennetty lääketieteellinen kuntoutus ASLAK on Kelan kehittämä varhaiskuntoutuksen muoto. Tavoitteena on työkyvyn pitkäaikainen parantaminen sekä työssä jaksamisen, työn hallinnan, oikeiden työmenetelmien ja terveiden liikunta- ja elämäntapojen omaksuminen. ASLAK-kurssit ovat joko työpaikkakohtaisia, alueellisia tai valtakunnallisia.

ASLAK-kuntoutus on suunniteltu sellaisille työntekijäryhmille ja ammattialoille, joilla työstä johtuva fyysinen, henkinen ja sosiaalinen kuormitus on suuri ja johtaa helposti terveysongelmien kasautumiseen ja työkyvyn heikkenemiseen.

Työeläkejärjestelmän ammatillinen kuntoutus

Maatalousyrittäjille ammatillista kuntoutusta antaa työeläkejärjestelmän kautta Mela. Tämä edellyttää, että kyseessä on sellainen maatalousyrittäjä, jolle voitaisiin eläkettä määrättäessä ottaa huomioon nk. tulevan ajan oikeus, mikäli hänelle myönnettäisiin työkyvyttömyyseläke kuntoutuspäätöksen antamishetkellä tai että ko. maatalousyrittäjä jo saa em. tavalla määrättyä työkyvyttömyyseläkettä. Työeläkejärjestelmän kautta annettavan kuntoutuksen tavoitteena on kuntoutujan työkyvyttömyyden estäminen, työkyvyn heikentymisestä aiheutuneen alentuneen ansiokyvyn parantaminen ja työstä selviytymisen edistäminen. Kuntoutuksella pyritään vähentämään tarvetta siirtyä ennen aikaisesti eläkkeelle.

Työeläkekuntoutuksen toimenpiteitä ovat mm. neuvonta, kuntoutustutkimukset, ammatitiin johtava koulutus, työhön valmennus sekä elinkeinotuki. Työkyvyn ylläpitämiseksi Mela voi esim. myöntää avustusta tai korotonta lainaa elinkeinon harjoittamiseen sekä työtä helpottavien koneiden ja laitteiden hankintaan tai kouluttaa hakijan uuteen ammatitiin. Ensiksi mainitussa tapauksessa tavoitteena on parantaa vakuutetun mahdollisuuksia selviytyä entisessä työssään helpottamalla hänen työmenetelmiään.

Nykysäännösten mukaan ammatillisen kuntoutuksen myöntäminen on harkinnanvaraista. Harkittaessa kuntoutuksen myöntämistä otetaan huomioon mm. se, onko vakuutetun työssäolo vakiintunut, onko aiottu kuntoutus ammatillista ja onko vakuutettu työkyvytön tai onko hänellä työkyvyttömyyden uhka.

Työkyvyttömyyden uhkaa arvioidaan työeläkelaeissa tarkoitetun työkyvyttömyysmääritelmän mukaisena. Sen mukaan työkykyarviossa otetaan huomioon vakuutetun sairauden, vian tai vamman lisäksi hänen nykyinen työnsä ja aikaisempi työkokemuksensa, koulutuksensa sekä muut laissa mainitut tekijät. Työkyvyttömyydenä pidetään vakuutettua, jonka työkyky alenee vähintään vuoden ajan vähintään kahdella viidenneksellä. Kuntoutusasiaa ratkaistaessa on arvioitava, tulisiko vakuutettu todennäköisesti työkyvyttömäksi lähivuosina, jos kuntoutustoimenpiteisiin ei ryhdyttäisi.

Työterveyshuolto on avainasemassa ammatilliseen ja lääkinnälliseen kuntoutukseen ohjaamisessa. Uusi työterveyshuoltolaki velvoittaa työterveyshuoltoa tekemään toimenpide-ehdotuksia mm. työntekijöiden työ- ja toimintakyvyn ylläpitämiseksi ja edistämiseksi sekä seuraamaan ehdotusten toteutumista. Työterveyshuollon tulee antaa kuntoutusta koskevaa neuvontaa ja ohjata työntekijöitä mm. ammatilliseen kuntoutukseen.

Työterveyshuollon tulee toimia yhteistyössä terveydenhuollon ja sosiaalivakuutuksen kanssa. Em. toimilla on pyritty parantamaan kuntoutukseen ohjaamista.

Kuntoutusuudistus

Eduskunnassa on hyväksytty 1.1.2004 voimaan tulevaksi tarkoitettu lakiehdotus, jossa työeläkelaitoksille (myös Melalle) asetetaan velvollisuus järjestää ammatillista kuntoutusta. Lainmuutoksen tavoitteena on painottaa kuntoutuksen ensisijaisuutta työkyvyttömyyseläkkeeseen nähden mm. säätämällä työeläkekuntoutus työntekijän / yrittäjän oikeudeksi. Oikeus kuntoutukseen olisi jo silloin, kun työkyvyn menettämisen uhka olisi havaittavissa. Tarkoituksena on edesauttaa ammatillisen kuntoutuksen aloittamista niin varhaisessa vaiheessa, että sillä voidaan ehkäistä työkyvyttömyys tai ainakin myöhentää sen alkamista tai palauttaa työkyky ammatillisen koulutuksen toimenpitein, silloin kun se on mahdollista.

Kuntoutukseen oikeutettuja olisivat henkilöt, joilla arvioidaan olevan sairaudesta, viasta tai vammasta johtuva uhka tulla työkyvyttömäksi lähivuosina. Tällöin sairaudella tarkoitetaan asianmukaisesti diagnosoitua sairautta, jonka osalta hoidon ja lääkinnällisen kuntoutuksen toteutuksen mahdollisuudet on otettu huomioon. Lähivuosilla tarkoitetaan noin viiden vuoden ajanjaksoa ja työkyvyttömyyden uhalla sitä, että vakuutettu lähivuosina ilman kuntoutustoimia todennäköisesti täyttäisi työeläkelakien mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen saamisen edellytykset. Lisäksi edellytetään, että ammatillisella kuntoutuksella voidaan siirtää tai estää henkilön työkyvyttömyyden uhkaa, ottaen huomioon hänen aikaisempi koulutuksensa, työkokemuksensa, ikänsä, asumisolosuhteensa ja näihin verrattavat sosiaalis-taloudelliset seikat.

Lainmuutoksen perustelujen mukaan tarkoituksena on tukea toimintaa, jonka tavoitteena on entistä varhaisempi työkyvyn menettämisen uhan havaitseminen sekä kuntoutustoimintojen varhainen käynnistyminen. Yhteistyötä työvoimahallinnon, työterveyshuollon ja muun terveydenhuollon sekä eläkelaitosten välillä olisi lakiehdotuksen mukaan parannettava tavoitteena ohjata kuntoutuksen tarpeessa olevat mahdollisimman varhain tehokkaihin kuntoutustoimenpiteisiin.

Myös työterveyshuoltoyksiköiden sekä Melan ja Kelan toimeenpanemien kuntoutusjärjestelmien välistä yhteistyötä tulisi edistää tehostamalla työterveyshuollon valmiuksia havaita mahdollinen kuntoutustarve mahdollisimman varhain. Yksi keino tähän voisi olla tilakäynnin järjestäminen heti, kun työterveyshuoltoyksikössä havaitaan tarvetta kuntoutukselle. Esim. terveystarkastuksen yhteydessä voi tulla esiin tarve työtä helpottavan laitteen hankkimisen. Mikäli maatalousyrittäjillä on em. kuntoutustarve, maatalouden asiantuntijan työpanos seuraavalla tilakäynnillä on erityisen merkittävä pohdittaessa, minkälainen työtä helpottava laite olisi tarkoituksenmukaisin tilan olosuhteet ja yrittäjän terveydentila huomioon ottaen. Tilakäynnin tekemisen jälkeen työterveyshuoltoyksikkö ohjaisi maatalousyrittäjän ko. tapauksessa tarkoituksenmukaiseksi harkitun kuntoutuksen piiriin.

Tapaturmien ja ammattitautien perusteella myönnettävä kuntoutus

Mela voi myöntää ammatillista kuntoutusta tietyin edellytyksin niille maatalousyrittäjille, joilla on sattunut tapaturma tai ammattitauti. Kuntoutuksella tarkoitetaan tällöin sellaista toimenpiteiden kokonaisuutta, jolla edistetään ja tuetaan kuntoutujan työhön pa-

luuta ja työstä suoriutumista sekä ehkäistään, poistetaan ja vähennetään työ- ja toimintakykyyn vaikuttavia haittoja.

Olisi tarkoituksenmukaista, että työterveyshuoltoyksiköt järjestäisivät tilakäynnin saadessaan tiedon maatalousyrittäjästä, jolle on sattunut sellainen tapaturma tai ilmennyt ammattitauti, jolla voi olla vaikutusta hänen työssä selviytymiselleen. Tieto asiasta voi tulla työterveyshuoltoon lähinnä maatalousyrittäjän itsensä välityksellä jonkin työterveyshuollon toimenpiteen yhteydessä, koska sairaanhoito ei kuulu maatalousyrittäjien työterveyshuoltoon. Tällöin maatalousyrittäjä voitaisiin tarvittaessa ohjata kuntoutukseen.

Melan ja työterveyshuoltoyksiköiden välinen yhteistyö

Maatalousyrittäjien eläkelain 16 a §:ssä on lueteltu kaikki Melan toimeenpanemat eri sosiaalivakuutusjärjestelmät. Mela hoitaa mm. MYELn mukaista eläketurvajärjestelmää, työeläkekuntoutusta, maatalousyrittäjien tapaturmavakuutuslakiin ja ammattitautilakiin perustuvia sosiaalivakuutusjärjestelmiä sekä MATA- kuntoutusjärjestelmää. Mela saa em. sosiaalivakuutusjärjestelmiä toimeenpannessaan yksittäistapauksissa tietoja maatalousyrittäjien työolosuhteista sekä siitä, minkälaista työtä maatalousyrittäjä työssään tekee. Erityisesti tilakäynnin järjestämisen tarve voi tulla esiin käsiteltäessä maatalousyrittäjän ammatillista kuntouttamista tai kun yrittäjälle on sattunut tapaturma tai hänellä on ilmennyt ammattitauti.

Olisi tarkoituksenmukaista lisätä muutoinkin yhteistyötä Melan ja työterveyshuoltoyksiköiden välillä. Melan saadessa yksittäisen sosiaalivakuutusasian eli esim. työeläkekuntoutusasian tai tapaturma-asian hoidon yhteydessä tiedon maatalousyrittäjästä, jolle työterveyshuollon tilakäynti olisi Melan arvion mukaan tarpeen, olisi tarkoituksenmukaista, että Mela suosittelisi maatalousyrittäjää ottamaan yhteyttä työterveyshuoltoon tilakäynnin järjestämiseksi. Em. menettely edistäisi yhteistyötä sosiaalivakuutuksen ja työterveyshuoltoyksiköiden välillä sekä edistäisi tilakäyntien kohdentumista niille tiloille, joille siihen selkeästi olisi tarvetta. Tilakäynnin toteuttamisesta maatalousyrittäjän yhteydenoton perusteella samoin kuin maatalouden asiantuntijoiden käytöstä päättäisi kuitenkin aina työterveyshuoltoyksikkö yhdessä maatalousyrittäjän kanssa.

Elinkeinotukihakemusten käsittelyssä on usein ongelmallista juuri se kysymys, mikä työtä helpottava laite olisi parhaiten soveltuva ko. tilalle ottaen huomioon hakijalla oleva työkyvyttömyyden uhan aiheuttava sairaus tai vamma. Mikäli maatalousyrittäjällä on kuntoutushakemus jo vireillä, työterveyshuollon tilakäynneillä tekemät havainnot tilan työolosuhteista voisivat tuoda kuntoutusasioiden ratkaisutoimintaan merkittäviä lisätietoja, kun asiakkaan kuntoutusasiaa viedään eteenpäin työterveyshuoltoyksikössä tehtyjen havaintojen pohjalta. Mikäli toimintasuunnitelman mukaisesti kuntoutusta hakeneelle maatalousyrittäjälle olisi tulossa tilakäynti lähiaikoina, tällä tilakäynnillä voitaisiin tarkastella tilan olosuhteita myös kuntoutusasian ratkaisemiseksi tarpeellisten seikkojen kannalta. Tietojen yhdisteleminen eri järjestelmien välillä tulisi kuitenkin tapahtua ainoastaan asiakkaan nimenomaisen suostumuksen perusteella.

Työryhmän ehdotus

Yhteistyötä työterveyshuoltoyksiköiden ja maatalousyrittäjien lääkinnällisten tai ammatillisten kuntoutusjärjestelmien toimeenpanijoiden kanssa tulisi edistää (Me-

lan sekä Kela) tavoitteena ohjata kuntoutuksen tarpeessa olevat mahdollisimman varhain tehokkaihin kuntoutustoimenpiteisiin. Mikäli työterveyshuoltoyksikössä havaittaisiin kuntoutuksen tarvetta, tilakäynnin järjestäminen olisi yleensä tarpeen. Tilakäynnillä tehtyjen havaintojen pohjalta työterveyshuoltoyksikkö ohjaisi maatalousyrittäjän tarkoituksenmukaisen kuntoutuksen piiriin.

Työterveyshuollon tällä tilakäynneillä tekemät havainnot työolosuhteista voisivat olla osa työterveyshuollon ja Melan toimeenpaneman kuntoutuksen yhteistyötä asiakkaan suostumuksella. Mikäli maatalousyrittäjä on jo hakenut ammatillista kuntoutusta ja hänelle ollaan lähiaikana tekemässä tilakäyntiä toimintasuunnitelman mukaisesti, tilakäynnillä voitaisiin havainnoida kuntoutusasian ratkaisemiseksi tarpeellisia seikkoja. Em. toiminta edellyttäisi myös asiakkaan suostumusta.

Melan tulisi ohjata maatalousyrittäjää ottamaan yhteyttä työterveyshuoltoon tilakäynnin järjestämiseksi myös tilanteissa, joissa yrittäjällä on ilmennyt sellainen ammattitauti tai hänelle on sattunut sellainen tapaturma, jolla voi olla vaikutusta hänen työssä selviytymiselleen. Tämä edistäisi yhteistyötä eri toimijoiden ja työterveyshuoltoyksiköiden kanssa.

4.2 Kehittämisehdotukset palvelujärjestelmän osalta

4.2.1 Terveyskeskusten ja kuntien johdon informoiminen

Kuultaessa työterveyshuollon toimeenpanijoita asiantuntijoina ilmeni, että yksi merkittävä tekijä siinä, ettei työterveyshuollolle saada lisäresursseja on terveyskeskusten johdon tietämättömyys järjestelmän rahoituskysymyksistä. Kunnissa saatetaan myös olettaa, että työterveyshuollosta syntyy verovaroin katettavia kustannuksia kuten kansanterveysystyöstä. Maatalousyrittäjien työterveyshuolto voidaan kuitenkin järjestää siten, että se toimii nettobudjetilla.

Kun kunta ylläpitää terveyskeskusta, joka on antanut maatalousyrittäjälle työterveyshuoltopalveluja, on kunnalla oikeus saada Kelalta korvauksena se osa antamiensa työterveyshuoltopalveluksien kustannuksista, jonka Kela olisi velvollinen suorittamaan vastaavana korvauksena maatalousyrittäjälle. Kunnalle maksettava korvaus on 50 % tarpeellisista ja kohtuullisista kustannuksista, kuitenkin enintään Kelan vahvistama laskennallinen enimmäismäärä.

Korvauksen enimmäismäärä riippuu toiminnan sisällöstä. Työolosuhdeselvityksestä aiheutuneet kustannukset otetaan erikseen huomioon enimmäismäärässä. Yrittäjäkohtaisena laskennallisena enimmäismääränä vuodelle 2003 hyväksytään enintään 315,46 euroa, josta korvaus on 157,73 euroa. Jos työterveyshuoltoon on sisällynyt työolosuhdeselvityksen kustannuksia, laskennallisena enimmäismääränä hyväksytään enintään 630,92 euroa, josta korvaus on 315,46 euroa.

Maatalousyrittäjien työolosuhdeselvitys (tilakäynti, työolosuhdehaastattelu) on maatalousyrittäjälle maksuton silloin, kun selvityksen tekee terveyskeskus. Työolosuhdeselvityksen kustannukset korvataan terveyskeskusta ylläpitävälle kunnalle tai kuntayhtymäl-

le valtion varoista siltä osin, kuin kustannuksista ei suoriteta korvausta sairausvakuutuslain nojalla. Sekä valtion osuuden että sairausvakuutuslain mukaisen osuuden maksaa Kelan toimisto kunnan tai kuntayhtymän tekemän tilityksen perusteella.

Korvauksen perusteena oleva laskennallinen enimmäismäärä määritellään hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaisen toiminnan toteuttamiseksi tarpeellisten voimavarojen perusteella. Voimavaratekijöinä otetaan huomioon työterveyshuoltoon kuuluvat työterveyshuollon ammattihenkilöiden palvelut ja heidän tarvitsemiensa asiantuntijoiden palvelut, laboratoriotutkimukset ja radiologiset tutkimukset sekä muut työterveyshuollon toteuttamiseksi tarpeelliset voimavarat.

Hyväksyttäviä kustannuksia ovat työterveyshuoltolain 12 §:n mukaisesti järjestetystä toiminnasta aiheutuneet tarpeelliset ja kohtuulliset maksut ja palkkiot.

Työterveyslaitoksen yhteydessä toimiva Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikkö (MYTKY) on käynyt neuvotteluja maatalousyrittäjien työterveyshuollon järjestämisestä yhteensä 226 kunnan työterveyshuollon kanssa. Näihin neuvotteluihin on osallistunut työterveyshoitajia, lääkäreitä sekä terveyskeskuksen taloushenkilöitä ja kunnan päättäjiä. MYTKY on osallistunut 132:een maatalousyrittäjien työterveyshuollon yhteistyöryhmän kokoukseen. Tätä toimintaa on tarkoituksenmukaista jatkaa.

Kuntien virkamiesjohdon, terveyslautakuntien sekä työterveyshuoltopalveluja tarjoavien terveyskeskusten johdon informoiminen työterveyshuollon rahoituskysymyksistä sekä toiminnan tavoitteista ja sisällöstä on tärkeitä toiminnan organisoimiseksi ja lisäresurssien saamisen mahdollistamiseksi. Informoinnin yhteydessä on syytä tuoda esiin se, että maatalousyrittäjät toimivat erityisen riskialttiilla alalla, jolloin maatalousyrittäjien työterveyshuollon toiminnan tulisi olla erityisen tehokasta toiminnan tuloksellisuuden kannalta.

Työryhmän ehdotus

Terveyskeskusten ja kuntien johdon informointia on tarkoituksenmukaista jatkaa ja tehostaa. Keskeisiä tiedottamisen kohteita ovat kuntien luottamus- ja virkamiesjohto. Informointitehtävää hoitavat työterveyshuoltoyksiköt, Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikkö ja Mela.

4.2.2 Informaatio-ohjaus maatalousyrittäjien työterveyshuoltojärjestelmässä

4.2.2.1 Työterveyshuoltojärjestelmää koskevan informaation tuottaminen ja välittäminen

Työterveyshuoltoon liittyminen on maatalousyrittäjille vapaaehtoista. Maatalousyrittäjien työterveyshuollon toimivuus ja tuloksellisuus edellyttää, että yrittäjät ovat tietoisia työterveyshuollosta ja sen merkityksestä heidän omalle terveydelleen ja työssä selviytymiselleen. Tehokkaasti toimiva työterveyshuoltojärjestelmä on omiaan kannustamaan maatalousyrittäjiä liittymään järjestelmään.

Työterveyshuollon toimivuudesta voitaisiin Melan työterveyshuollon tilakäyntirekisteriin tallennettujen tietojen perusteella saada tietoja siitä, miten työterveyshuolto toimii

eri alueilla. Työterveyshuoltoa tukemaan perustettavaan työterveyshuollon tilakäyntirekisteriin tulee tieto mm. työterveyshuoltoon liittymisestä sekä toimintasuunnitelmaan otettujen seuraavien tilakäyntien sisällöstä ja osallistujista. Tehdyt tilakäynnit ilmoitetaan Melalle ja tämän avulla pystytään seuraamaan sitä, missä määrin työterveyshuollon tekemät toimintasuunnitelmat tilakäyntien osalta ovat toteutuneet. Näiden tietojen perusteella Melasta pystytään tuottamaan tilastotietoa siitä, millä alueilla työterveyshuolto toimii hyvän työterveyshuoltokäytännön mukaisesti tilakäyntien osalta.

Melan työterveyshuollon tilakäyntirekisteristä saatujen tietojen perusteella on mahdollista tuottaa keskitetysti tilastotietoja työterveyshuollon toiminnasta eri kunnissa sekä valtakunnallisesti. Tätä informaatiota voidaan hyödyntää yhteistyössä Melan ja MYT-KYn kanssa välitettäessä tietoa maatalousyrittäjien työterveyshuoltojärjestelmästä mm. kuntien ja terveyskeskusten johtoa informoitaessa, samoin kuin erilaisissa suoraan maatalousyrittäjille suunnatuissa infotilaisuuksissa.

Työryhmän ehdotus

Melalle säädetään yhdeksi tehtäväksi säännöllisen tilastotiedon laatiminen työterveyshuollon toiminnasta niiden tietojen perusteella, jotka ko. rekisteriin on annettu. Työterveyshuoltorekisterin tilastotietoihin perustuvaa viljelijöille hyödyllistä informaatiota voidaan eri tavoin jakaa suoraan maatalousyrittäjille, terveyskeskuksille sekä kuntien johdolle suunnatuilla tiedotuskampanjoilla. Informaation jakaminen tapahtuisi yhteistyössä Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikön kanssa.

4.2.2.2 Työterveyttä ja työsuojelua koskeva informaatio

Ennaltaehkäisevä informaatio

Euroopan neuvoston suosituksessa itsenäisten ammatinharjoittajien työturvallisuus- ja työterveyssuojelun parantamisesta suositetaan, että jäsenvaltiossa toteutetaan tarvittavat toimenpiteet, tiedotuskampanjat mukaan lukien, jotta varmistetaan, että itsenäiset ammatinharjoittajat voivat saada toimivaltaisilta yksiköiltä sekä omilta edustajajärjestöiltään hyödyllisiä tietoja ja neuvoja työtapaturmien ja ammattitautien ehkäisemisestä. Työtapaturmien ja ammattitautien koskevien riskien ehkäisyä on pidetty suosituksessa erityisen tärkeänä.

Maatalousyrittäjien työterveyshuollon osalta ongelmallista on se, että maatalousyrittäjien työterveyttä koskeva ajankohtainen tutkimustieto työturvallisuudesta ja työolojen vaikutuksesta terveyteen ei välttämättä saavuta lainkaan tai ajoissa maatalousyrittäjiä johtuen harvasta kontaktista tilojen ja terveyskeskusten välillä. Nykyisellään tällaisen informaation antaminen maatalousyrittäjälle hoituu lähinnä työterveyshoitajan kautta työolohaastattelun yhteydessä.

Työtapaturmien ja ammattitautien ennaltaehkäisemistä koskevan informaation perille saattamiseen tulisi saada nykyistä tehokkaampia keinoja.

Nykyisellään tiedot työolojen keskeisistä terveydenvaaroista ja esitetystä korjaustoimenpideohjeista jäävät työterveyshuoltoyksikköön ja maatalousyrittäjälle itselleen, eikä niitä rekisteröidä valtakunnallisella tasolla. Ennaltaehkäisevä informaation perille saat-

tamisen osalta olisi tarkoituksenmukaista, että sitä voitaisiin kohdentaa sellaisiin yrittäjille, joille aihe on tuotantosuunnan tai tilalla menossa olevan projektin kannalta ajankohtaista ja tarpeellista. Suositusehdotuksessa on painotettu sitä, että maatalousyrittäjillä tulisi olla mahdollista saada hyödyllisiä tietoja ja neuvoja työtapaturmien ja ammattitautien ehkäisemisestä toimivaltaisilta yksiköiltä sekä omilta edustajajärjestöiltään.

Tilakäynneillä tehdyt toimenpide-ehdotukset ja niiden toteutuminen

Tilakäynnillä työoloissa havaittujen keskeisten terveysvaarojen osalta tehdään maatalousyrittäjälle erilaisia toimenpide-ehdotuksia. Maatalouden asiantuntijan työpanos on näiden toimenpide-ehdotusten havaitsemisessa sekä suunnittelussa erityisen tärkeä, jotta löydetään sellaisia keinoja työolosuhteiden kehittämiseksi, jotka ovat toteuttamiskelpoisia taloudelliset realiteetit huomioon ottaen.

Erityisesti, jos maatalousyrittäjien työterveyshuoltoa kehitetään siihen suuntaan, että tilakäyntejä tehdään nykyistä useammin, olisi tärkeätä, että tilakäynneillä tehdyistä toimenpide-ehdotuksista ja niiden toteutumisesta olisi käytettävissä ainakin yleisen tason tilastotietoa. Tämä edesauttaisi saamaan tietoa siitä, onko tiheämmällä tilakäyntivälillä vaikutusta työolosuhteiden kehittämiseen, mikä puolestaan antaisi osaltaan työterveyshuollon sisällön ja laadun sekä työterveyshuollon toimeenpanojärjestelmän kehittämisen kannalta tarpeellista tietoa. Tietoja ei kerättäisi eikä käytettäisi yksittäisen maatalousyrittäjän valvontaan.

Toimenpide-ehdotusten toteutus ja erilaiset maatalousyrittäjien ryhmätoimintamuodot

Mikäli tilakäynneillä tehtyjä toimenpide-ehdotuksia olisi mahdollista rekisteröidä maatalousyrittäjän suostumuksella valtakunnallisesti, olisi mahdollisuus saada tietoa samantyyppisiä ongelmia ja toimenpide-ehdotuksia saaneista maatalousyrittäjistä tietyllä alueella. Näiden yrittäjien osalta olisi tämän jälkeen mahdollista koota ryhmiä, joissa maatalousyrittäjät voisivat yhdessä pohtia toimenpide-ehdotusten käytännön toteutuksia tai muita työturvallisuuteen liittyviä asioita. Suostumus / halukkuus tämän tyyppiseen toimintaan osallistumisesta voitaisiin selvittää jo ensimmäisellä tilakäynnillä.

Maatalousyrittäjällä tulisi voida olla mahdollisuus tilakäynnin jälkeenkin saada maatalousasiantuntijalta kohdennettua konsultaatiotyyppistä ohjausta ja neuvontaa toimenpide-ehdotuksen toteuttamisessa. Työterveyshuoltotoimintana pidettäisiin työterveyshuoltoyksikön tarpeelliseksi katsomaa maatalouden asiantuntijan antamaa neuvonta- ja suunnitteluapua toimenpide-ehdotuksen toteuttamiseen saakka. Yhtenä tilakäynteihin liittyvänä ongelmana on ollut, että toimenpide-ehdotukset varsin usein jäävät toteuttamatta. Tämän vuoksi työterveyshuoltoyksiköiden tulisi olla erityisen aktiivisia toimenpide-ehdotuksia koskevan suunnittelu- ja asiantuntija-avun tarjoamisessa esim. tarkkailu- ja palautekäytien muodossa.

Melan työterveyshuollon tilakäyntirekisterin hyödyntäminen tiedon keruussa ja kohdentamisessa

Melan työterveyshuollon tilakäyntirekisteriä olisi mahdollista hyödyntää tapaturmien ja ammattitautien ehkäisemistä koskevan tiedon tuottamisessa ja tämän tiedon kohdentamisessa jakelussa sekä tilakäynneillä tehtyjen toimenpide-ehdotusten toteutumisen seurannassa sekä erilaisten maatalousyrittäjien ryhmätoimintamuotojen järjestämisessä. Maa-

talousyrittäjä voisi itse päättää, haluaako olla mukana tässä toiminnassa, eli tietojen kerääminen em. tarkoituksia varten perustettaisiin aina maatalousyrittäjän nimenomaiseen suostumukseen.

Maatalousyrittäjille hyödyllisen ennaltaehkäisevän informaation tuottamista ja kohdentua jakelua varten Melan työterveyshuollon tilakäyntirekisteriin olisi tarpeellista kerätä seuraavat tiedot:

- maatalousyrittäjän tunnistetiedot sekä tilan tuotantosuunta
- tilakäynnillä havaitut työolojen keskeisimmät terveydenvaarat (nämä määrittäisi työterveyshuollon ammattihenkilö ja/tai maatalouden asiantuntija)

Toimenpide-ehdotusten osalta kerättäisiin maatalousyrittäjän suostumuksella

- keskeisimpiä työolojen terveydenvaaroja koskevat toimenpide-ehdotukset ja niiden toteutuminen

Melan työterveyshuollon tilakäyntirekisteriin kerättäviä tietoja ei käytettäisi muuhun kuin yllä selostettuun käyttötarkoitukseen. Työolosuhdetietojen ja toimenpide-ehdotusten ristiinkäyttö Melan hoitamien sosiaalivakuutusjärjestelmien kanssa kielletäisiin laissa nimenomaisella säännöksellä.

Tiedonkeruulomakkeen kehittäminen

Työoloselvityksestä kerättävien edellä mainittujen tietojen kokoaminen edellyttäisi erillisen tiedonkeruulomakkeen kehittämistä. Lomakkeeseen tulisivat vain yllä mainitut, jatkovalmistelussa sosiaali- ja terveysministeriön, Työterveyslaitoksen, Melan sekä Kelan kanssa yhteistyössä tarkemmin määriteltävät tiedot. Lomakkeen suunnittelussa otettaisiin erityisesti huomioon ATK-tallentamisen vaatimukset. Lomake suunniteltaisiin yhteistyönä Melan ja MYTKYn kanssa sekä sähköisenä että paperiversiona. Lomakkeen täyttäminen olisi tarkoituksenmukaista antaa maatalouden asiantuntijoiden tehtäväksi. Heidät voitaisiin yhteistyössä neuvontajärjestöjen kanssa kouluttaa em. tehtävään.

Työterveyshuollon neuvottelukunta

Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimivan työterveyshuollon neuvottelukunnan tehtävänä on seurata työterveyshuollon yleistä kehitystä sekä edistää työterveyshuollon toteuttamiseksi tarpeellista yhteistyötä. Maatalousyrittäjien työterveyshuoltojärjestelmässä käytettäviä nykyisiä työoloselvityslomakkeita tulisi muokata tämän muistion kehittämisehdotuksista ilmeneviin tarkoituksiin.

Tarpeen olisi mm. edellä mainitun tiedonkeruulomakkeen suunnitteleminen ennaltaehkäisevän informaation tuottamista ja kohdentamista varten samoin kuin kehittämistoimenpiteiden toteuttamisen seuranta varten. Melan työterveyshuoltorekisterin avulla pystyttäisiin tehokkaasti tuottamaan viljelijöille hyödyllistä uutta materiaalia työterveyshuoltojärjestelmän käyttöön. Tehokkaasti hoidettu informaatio-ohjaus edellyttää yhteistyötä eri työterveyshuollon toimeenpanijoiden välillä. Edellä mainittuja kysymyksiä olisi tarkoituksenmukaista kehittämistyön eri vaiheissa käsitellä työterveyshuollon neuvottelukunnassa.

Maatalousyrittäjien työterveyshuoltojärjestelmä ja EU:n yhteinen maatalouspolitiikka

Vielä keskeneräisen asetusehdotuksen mukaan suorien tulotukien saaminen edellyttäisi tietyn työturvallisuustason noudattamista yhtenä tuen maksamisen ehtona niillä tiloilla, joilla on työsuhteisia työntekijöitä. Yhtenä mahdollisuutena voisi tulevaisuudessa olla maatalousyrittäjien työterveyshuoltojärjestelmän kehittäminen siihen suuntaan, että maatalousyrittäjien työterveyshuolto palvelisi myös EU:n suorien tulotukien maksatusjärjestelmää.

Työryhmän ehdotus

Maatalousyrittäjille hyödyllisen työterveyttä ja työsuojelua koskevan ennaltaehkäisevän informaation perille saattamista sekä tilakäynneillä tehtyjen korjaustoimenpide-ehdotusten seurantaan yleisellä tasolla tehostetaan Melan työterveyshuollon tilakäyntirekisterin avulla.

Tietojen keruu em. käyttötarkoitusta varten on mahdollista, jos maatalousyrittäjä antaa siihen nimenomaisen suostumuksen. Jatkovalmistelussa sosiaali- ja terveysministeriö, Työterveyslaitos, Mela ja Kela selvittävät, mitkä ovat sellaisia keskeisiä tietoja työolojen terveysvaaroista ja toimenpide-ehdotuksista, joita olisi tarkoituksenmukaista kerätä. Samalla selvitetäisiin tietojen keräämistapa ja tietojen käyttö. Asiasta hankitaan myös tietosuojavaltuutetun toimistolta lausunto.

Melan työterveyshuollon tilakäyntirekisteriin vietyjen tietojen perusteella ennaltaehkäisevää informaatiota voitaisiin tunnistetietojen perusteella tehokkaasti kohdentaa sellaisiin maatalousyrittäjiin, joita se kerättyjen tietojen perusteella erityisesti koskisi. Suunnitteilla olevien toimenpide-ehdotusten rekisteröiminen mahdollistaisi myös erilaisia alueellisia yhteistyömuotoja samantyyppisiä ongelmia ja toimenpide-ehdotuksia omaavien yrittäjien kanssa. Seurannalla pystyttäisiin myös osaltaan saamaan yleisellä tasolla tietoa työterveyshuollon tilakäyntien vaikutuksesta maatalousyrittäjien työolojen kehittymiseen.

Työterveyttä ja työsuojelua koskevan ennaltaehkäisevän informaation tuottamisesta ja kohdennetusta jakamisesta huolehtisivat työterveyshuoltoyksiköt, Mela sekä Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikkö yhteistyössä.

Ehdotusten toteutumisen varmistamiseksi työterveyshuoltoyksiköiden tulisi olla erityisen aktiivisia toimenpide-ehdotuksia koskevan suunnittelu- ja konsultaatioavun tarjoamisessa.

4.2.3 Alueellinen yhteistyö kuntien välillä

Maatalousyrittäjien työterveyshuoltotoiminnan tehokkuuden ja palvelujen tason varmistamiseksi olisi tarkoituksenmukaista, että toiminta voitaisiin keskittää tehokkaasti toimiviin yksiköihin. Tämä saattaisi joillakin alueilla tarkoittaa toiminnan keskittämistä nykyistä suurempiin yksiköihin. Tämän vuoksi kuntien välistä yhteistyötä maatalousyrittäjien työterveyshuoltopalvelujen järjestämisessä tulisi kannustaa. Tavoitetta tulisi edistää sekä terveyskeskuksiin että maatalousyrittäjiin kohdistuvalla informaatio-ohjauksella.

Alueellisen yhteistyön lisääminen edellyttäisi, että maatalousyrittäjien työterveyshuoltoa koskevien rahoitussäännösten osalta varmistettaisiin se, että ne antaisivat kunnille mahdollisuuden joustavasti järjestää työterveyshuoltopalvelut joko kunnan omana toimintana, useamman kunnan yhteistyönä tai esimerkiksi ostopalveluna. Mikäli kunta tekee ostopalvelusopimuksen yksityisen työterveyshuoltopalveluja tarjoavan palveluntuottajan kanssa, jo nykysäännösten nojalla ko. palveluntuottaja rinnastetaan järjestelmän rahoituskysymyksiä tulkittaessa terveyskeskukseen, koska toiminta tapahtuu terveyskeskuksen toimeksiannosta. Kunnan kanssa ostopalvelusopimuksen tehneen työterveyshuoltoyksikön tekemä tilakäynti on siten maatalousyrittäjälle samalla tavalla maksuton kuin terveyskeskuksen tekemä tilakäynti.

Työterveyslaitoksessa toimiva Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikkö (MYTKY) on informoinut kuntia työterveyshuoltojärjestelmän kustannusrakenteesta ja sen merkityksestä kuntataloudelle. Tätä toimintaa on edelleen syytä jatkaa. Melan työterveyshuollon tilakäyntirekisteristä saatavien tietojen perusteella kunnille suunnattuun informointityöhön saadaan lisäksi uusia välineitä. Rekisterin perusteella saadaan keskitetysti aikaisempaan kattavampaa tietoa siitä, missä työterveyshuoltoyksiköissä työterveyshuolto toimii ja missä ei.

Melan työterveyshuollon tilakäyntirekisteristä saatavien tietojen perusteella olisi mahdollista Melan ja MYTKYn tekemällä informaatio-ohjauksella tehostaa kuntien välisten yhteistyömuotojen syntymistä. Seurantajärjestelmästä saatavien tietojen perusteella Mela ja MYTKY voisivat olla yhteydessä niihin työterveyshuoltoyksiköihin, joilla on selviä ongelmia maatalousyrittäjien työterveyshuollon toimintasuunnitelmien toteuttamisessa. Näiltä yksiköiltä voitaisiin tiedustella syitä toiminnan ongelmiin sekä sitä, onko yksiköillä mahdollisuuksia ja halukkuutta tehostaa maatalousyrittäjien työterveyshuoltoa vai olisiko tarkoituksenmukaista etsiä muita keinoja alueen maatalousyrittäjien työterveyshuollon järjestämiseksi.

Mikäli ilmenisi, ettei ko. työterveyshuoltoyksiköllä ole mahdollisuuksia tai halukkuutta panostaa alueensa maatalousyrittäjien työterveyshuollon tehostamiseen, Mela tai MYTKY voisivat olla yhteydessä lähialueella seurantajärjestelmän tietojen perusteella hyvin toimiviin työterveyshuoltoyksiköihin ja tiedustella niiden mahdollisuuksia ja halukkuutta ottaa asiakkaikseen muiden kuntien maatalousyrittäjiä. Jos tällaista halukkuutta olisi, Mela voisi informoida alueen maatalousyrittäjiä asiasta ja pyrkiä ohjaamaan heitä liittymään vapaaehtoisesti tällaiseen hyvin toimivaan työterveyshuoltoyksikköön.

Yhteistyö suunniteltaisiin kuitenkin siten, etteivät järjestelystä aiheutuvat kustannukset (esim. matkat) nousisi liian suuriksi tehostuneella toiminnalla vastaavasti saatuun hyötyyn nähden. Lisäksi tulisi vielä erikseen selvittää ne mahdolliset lainsäädännölliset ja hallinnolliset ongelmat, jotka liittyvät työterveyshuollon rahoittamiseen ja kustannusten korvaamiseen erilaisten alueellisten yhteistyömallien osalta.

Työryhmän ehdotus

Erilaisten alueellisten yhteistyömuotojen syntymistä maatalousyrittäjien työterveyshuollon järjestämisessä on pyrittävä edistämään. Erilaisia yhteistyömuotoja mahdollisesti haittaavat hallinnolliset ja lainsäädännölliset ongelmat liittyen työterveyshuollon kustannusten korvaamiseen ja rahoittamiseen selvitetään erikseen.

Alueellisen työterveyshuoltotoiminnan kehittämiseksi Mela ja Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikkö voisivat toimia yhteistyössä siten, että kuntien alueellisten kehityshankkeiden yhteydessä maatalousyrittäjien työterveyshuollon järjestäminen tulee näissä hankkeissa huomioon otetuksi. Alueellisen kuntayhteistyön tehostamiseksi Maatalous- yrittäjien työterveyshuollon keskusyksikkö yhteistyössä Melan kanssa pyrkii edistämään kuntien välistä yhteistyötä maatalousyrittäjien työterveyshuollon toteuttamisessa.

Melan työterveyshuollon tilakäyntirekisteristä saatavien tietojen perusteella Mela tai Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikkö voisivat ottaa yhteyttä niihin yksiköihin, joilla on ongelmia maatalousyrittäjien työterveyshuollon toimivuudessa. Mikäli toimintaa ei ko. yksikössä ole mahdollista tehostaa, Mela voisi ohjata näiden työterveyshuoltoyksiköiden maatalousyrittäjäasiakkaita vapaaehtoisesti liittymään sellaisiin maatalousyrittäjien osalta hyvin toimiviin työterveyshuoltoyksiköihin, jotka ovat ilmaisseet kiinnostusta tehdä työterveyshuoltosopimus myös muun kunnan maatalousyrittäjien kanssa.

4.2.4 Tilakäynneistä ja työpaikkaselvityksistä aiheutuvien kustannusten korvaaminen

Työterveyshuollon palvelujen tarjonnan turvaamisen kannalta on tarpeellista, että terveyskeskusjärjestelmän tukena on käytettävissä tarvittaessa myös yksityisten palvelujen tarjoajia.

Maatalousyrittäjien työterveyshuollon eräiden kustannusten korvaamisesta valtion varoista annetun lain 1 §:n mukaan maatalousyrittäjää koskevan, terveyskeskuksen työterveyshuoltoon kuuluvan tilakäynnin tai työpaikkaselvityksen toteuttamisesta aiheutuneet kustannukset korvataan valtion varoista terveyskeskusta ylläpitävälle kunnalle tai kuntainliitolle. Sanotusta korvauksesta vähennetään se määrä, joka korvataan sairausvakuutuslain nojalla kunnalle tai kuntayhtymälle.

Valtio osallistuu tilakäynneistä aiheutuneiden kustannusten korvaamiseen nykyisellään vain, jos tilakäynnin on tehnyt terveyskeskus. Käytännössä tämä on aiheuttanut sen, etteivät yksityiset palvelujen tuottajat ole juurikaan järjestäneet tilakäyntejä. Työolosuhteiden tunteminen on olennainen osa työterveyshuollon sisällöllisen laadun takaamista. Myös yksityisen palvelun tuottajan tulisi kunnallisten terveyskeskusten lailla voida hoitaa kokonaisuutta, eikä vain terveystarkastuksia. Kustannusten korvaamista koskevien säännösten johdosta tämän kokonaisuuden hoitaminen ei käytännössä yleensä toteudu.

Nykyisellään vain 250 maatalousyrittäjää kaikista työterveyshuoltoon kuuluvista 37 278 maatalousyrittäjästä on tehnyt työterveyshuoltosopimuksen yksityisten palvelujen tuottajien kanssa. Mikäli tilakäynnit olisivat maatalousyrittäjille aina maksuttomia, saattaisivat yksityisten palveluntuottajien kanssa tehdyt työterveyshuoltosopimukset jonkin verran lisääntyä niillä alueilla, joilla tällaisia palveluja on käytettävissä. Kokonaisuutena rahoitussäännösten mahdollisen muuttamisen aiheuttamien valtiontaloudellisten vaikutusten ei voida kuitenkaan arvioida olevan merkittäviä.

Tilakäynneistä ja työpaikkaselvityksistä aiheutuneet kohtuulliset ja tarpeelliset kustannukset olisi tarkoituksenmukaista korvata valtion varoista myös silloin, kun toimenpi-

teen toteuttaa yksityinen palvelujen tuottaja. Valtion varoista maksettavasta korvauksesta vähennettäisiin ensin Kelan sairausvakuutuslain perusteella maatalousyrittäjälle korvaama osuus. Valtion varoista maksettavan korvauksen hakijana ja saajana olisi suoraan maatalousyrittäjä aina silloin, kun tilakäynnin on toteuttanut yksityinen työterveyshuoltopalvelujen tuottaja.

Terveyskeskusten osalta asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista (912/1992) toimii kustannuskehitystä hillitseväenä säädöksenä. Säädöksen mukaan terveyskeskuksen työterveyshuoltopalvelujen maksujen perusteena käytetään hyvän työterveyshuoltokäytännön toteuttamisesta aiheutuvia tarpeellisia ja kohtuullisia kustannuksia. Maksut eivät saa ylittää palvelujen tuottamisesta kunnalle keskimäärin aiheutuneita todellisia kustannuksia. Yrittäjältä perittävistä maksuista vähennetään ne korvaukset, jotka Kela suorittaa yrittäjälle sairausvakuutuslain nojalla.

Mikäli myös yksityisten palvelujentuottajien tekemiä tilakäyntejä korvattaisiin valtion varoista tulisi vastaavasti jollakin tavoin huolehtia kustannuskehityksen hillitsemisestä. Tarkoitus olisi, että valtio osallistuisi yksityisen palvelujen tuottajan tekemien tilakäyntien ja työpaikkaselvitysten toteuttamisesta aiheutuneiden kustannusten korvaamiseen vain, mikäli on kysymys hyvän työterveyshuoltokäytännön toteuttamisesta aiheutuvista tarpeellisista ja kohtuullisista kustannuksista. Tämä tarkoittaisi sitä, että valtion korvausosuudelle tulisi kehittää jonkinlainen enimmäiskattojärjestelmä.

Yksi mahdollisuus ongelman ratkaisemiseksi voisi olla se, että yksityisten palvelujen tuottajien tekemien tilakäyntien ja työpaikkaselvitysten osalta maatalousyrittäjälle valtion varoista maksettavan korvauksen perusteena olisi aina enintään se määrä, josta Kelan maatalousyrittäjälle sairausvakuutuslain nojalla maksama korvaus on laskettu. Valtion suorittamasta korvauksesta vähennettäisiin ensin se määrä, joka on sairausvakuutuslain nojalla korvattu maatalousyrittäjälle. Tällöin ne tilakäynnit tai työpaikkaselvitykset aiheutuneet kustannukset, joita ei ole hyväksytty sairausvakuutuslain nojalla maksettavan korvauksen perusteeksi, jäisivät palvelun tilanteen maatalousyrittäjän maksettavaksi.

Mikäli terveyskeskusten ja yksityisten palvelujen tuottajien tekemät tilakäynnit ja työpaikkaselvitykset haluttaisiin korvata valtion varoista samoilla perusteilla, tulisi tilakäyntien korvaamista valtion varoista koskevaa lain 859/1984 1 §:ssä olevaa säännöstä tarkistaa. Tämä voisi tapahtua esimerkiksi siten, että valtion maksaman korvauksen perustana voisi olla aina enintään se määrä, josta sairausvakuutuslain mukainen korvaus on laskettu riippumatta siitä, onko toimenpiteen toteuttajana terveyskeskus vai yksityinen palvelun tuottaja. Valtion maksamasta korvauksesta vähennettäisiin tällöinkin ensin se määrä, joka on korvattu sairausvakuutuslain nojalla. Tämä malli saattaa johtaa siihen, että myöskään terveyskeskusten tekemien tilakäyntien kaikkia kustannuksia ei korvata sairausvakuutuksen tai valtion erityiskorvauksen kautta. Näiden tilanteiden varalta olisi ratkaistava, jäävätkö em. kustannukset maatalousyrittäjän maksettavaksi.

Tarkoituksenmukainen malli tilakäynneistä ja työpaikkaselvityksistä aiheutuneiden kustannusten korvaamiseen valtion varoista tulee selvittää jatkovalmistelussa ottaen huomioon sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta annetun lain, sairausvakuutuslain sekä työterveyshuoltolain tavoitteet.

Työryhmän ehdotus

Laissa 859/1984 1 §:ssä olevaa korvaussäännöstä tulisi tarkistaa siten, että tilakäynnistä ja työpaikkaselvityksestä aiheutuneet kustannukset korvattaisiin valtion varoista myös silloin, kun toimenpiteen toteuttajana on yksityinen työterveyshuoltopalvelujen tuottaja. Sanotusta korvauksesta vähennettäisiin kuten nykyisinkin, ensin se määrä, joka korvataan sairausvakuutuslain nojalla kunnalle, kuntainliitolle tai suoraan maatalousyrittäjälle. Kustannusten korvaamiseen valtion varoista tulisi löytää malli, jolla huolehditaan siitä, että tilakäynneistä ja työpaikkaselvityksistä korvataan vain hyvän työterveyshuoltokäytännön toteuttamisesta aiheutuvat tarpeelliset ja kohtuulliset kustannukset. Jatkovalmistelussa selvitetään, minkälainen malli on tarkoituksenmukainen ottaen huomioon sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta annetun lain, sairausvakuutuslain sekä työterveyshuoltolain tavoitteet.

4.3 Yhteenveto ja ehdotus jatkotyöskentelystä

Maatalousyrittäjien työterveyshuollon kehittämistyöryhmä on toimeksiantonsa mukaisesti selvittänyt maatalousyrittäjien työterveyshuollon parantamiseksi tarvittavia kehittämistoimenpiteitä. Työryhmä liittyy muistioon alustavan lakiluonnoksen kehittämisedotusten edellyttämistä lainsäädännöllisistä muutoksista.

Työryhmä on tehnyt seuraavat kehittämis ehdotukset:

- 1) Tilakäyntien tehostamiseksi perustetaan valtakunnallinen työterveyshuollon tilakäyntirekisteri seuraamaan suunniteltujen tilakäyntien toteutumista. Rekisteristä lähetetään muistutuskirje tilakäynnistä työterveyshuoltoyksikölle ja maatalousyrittäjälle. Rekisteriin ei viedä terveystietoja. Rekisterinpitäjänä toimii Maatalousyrittäjien eläkelaitos. Rekisterin toiminnan on tarkoitus käynnistyä 1.1.2005.
- 2) Tilakäyntitoiminnan pitkäjänteisyyden sekä alueellisen yhdenvertaisuuden turvaamiseksi maatalouden asiantuntijoiden osallistumista tilakäynneille koordinoidaan työterveyshuollon tilakäyntirekisterin avulla. Koordinointitehtävää hoitaa Maatalousyrittäjien eläkelaitos.
- 3) Työterveyshuollon tilakäyntejä ja lomitushallinnon työturvallisuuslain 10 §:n mukaisia lomittajien työympäristön tarkistamiskäyntejä sovitetaan yhteen maatalousyrittäjän suostumuksella työterveyshuollon tilakäyntirekisterin avulla.
- 4) Työolosuhdeselvityslomaketta tulisi kehittää siten, että viljelijä saisi siitä tarvittavat tiedot myös lomitus-, työsuojelu- ja laatu järjestelmää varten. Kerättävien tietojen määrittäminen, tietojen käsittelyyn sekä kustannusten korvaamisen liittyvät kysymykset tulee selvittää jatkovalmistelussa.
- 5) Yhteistyötä työterveyshuoltoyksiköiden sekä Melan ja Kelan toimeenpanemien kuntoutusjärjestelmien välillä tulisi edistää. Tilakäynnin järjestäminen olisi tarpeen, jos työterveyshuoltoyksikössä havaitaan kuntoutuksen tarvetta. Tehtyjen havaintojen pohjalta työterveyshuoltoyksikkö ohjaisi maatalousyrittäjän tarkoituksenmukaisen kuntoutuksen piiriin.

6) Terveyskeskusten ja kuntien johdon informointia työterveyshuollon rahoituskysymyksistä sekä toiminnan tavoitteista ja sisällöstä tulee jatkaa ja tehostaa, kohderyhmänä erityisesti kuntien luottamus- ja virkamiesjohto.

7) Työterveyshuollon tilakäyntirekisteristä saatavien tietojen pohjalta Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen tulee tuottaa säännöllisesti tilastotietoa, jota voidaan hyödyntää esimerkiksi maatalousyrittäjille, terveyskeskuksille sekä kuntien johdolle suunnatussa tiedotuksessa.

8) Maatalousyrittäjille hyödyllisen työterveyttä ja työsuojelua koskevan ennaltaehkäisevän informaation perille saattamista sekä tilakäynneillä tehtyjen toimenpide-ehdotusten seurantaan yleisellä tasolla tehostetaan Melan työterveyshuollon tilakäyntirekisterin avulla. Tietojen kerääminen edellyttää maatalousyrittäjän suostumusta. Jatkovalmistelussa selvitetään, mitkä ovat sellaisia keskeisiä työolojen terveysvaaroja ja toimenpide-ehdotuksia, joita on tarkoituksenmukaista kerätä. Samalla selvitetään tietojen keräämistapa ja tietojen käyttö.

9) Erilaisten alueellisten yhteistyömuotojen syntymistä maatalousyrittäjien työterveyshuollon järjestämisessä on pyrittävä edistämään. Alueellisen kuntayhteistyön tehostamiseksi Mela ja Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikkö voisivat yhteistyössä työterveyshuollon tilakäyntirekisteristä saatujen tietojen perusteella edistää eri terveyskeskusten välistä yhteistyötä. Erilaisia yhteistyömuotoja mahdollisesti haittaavat hallinnolliset ja lainsäädännölliset ongelmat liittyen työterveyshuollon korvaamiseen ja rahoittamiseen selvitetään erikseen. On tutkittava erityisesti kansanterveyslain, työterveyshuoltolain, sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta annetun lain sekä sairausvakuutuslain säännösten yhteensopivuus erilaisissa alueellisissa yhteistyömuodoissa.

10) Tilakäynneistä ja työpaikkaselvityksistä aiheutuneet kohtuulliset ja tarpeelliset kustannukset tulisi korvata valtion varoista myös silloin, kun toimenpiteen toteuttaa yksityinen palvelujen tuottaja. Valtion varoista maksettavasta korvauksesta vähennetään sairausvakuutuslain mukainen osuus. Tarkoituksenmukainen malli selvitetään jatkovalmistelussa.

Ehdotus jatkotyöskentelystä

Maatalousyrittäjien työterveyshuoltoa kehittävän työryhmän asettaminen 17.12.2002 liittyi maatalouden tuloratkaisuun. Työryhmän työlle annettiin määräaika 31.5.2003 saakka. Työryhmän tekemän työn kuluessa on käynyt ilmi, että osaan työryhmän tekemistä kehittämisehdotuksista liittyy laajoja asiakokonaisuuksia. Työryhmälle annetun lyhyen määräajan puitteissa ei ole ollut mahdollista toteuttaa kaikkien kehittämisehdotusten edellyttämää selvitystyötä. Tämän vuoksi työryhmä ehdottaa, että kehittämisehdotusten jatkovalmistelua jatketaan kohtien 4, 8, 9 ja 10 osalta siten, että selvitystyö toteutetaan työryhmän ehdottaman säädösehdotuksen (laki maatalousyrittäjien työterveyshuollon toteuttamisesta ja eräiden kustannusten korvaamisesta valtion varoista) valmistelun yhteydessä.

Työryhmä ehdottaa, että kehittämisehdotusten jatkovalmistelua jatketaan kohtien 4, 8, 9 ja 10 osalta siten, että selvitystyö toteutetaan työryhmän ehdottaman sää-

dösehdotuksen (laki maatalousyrittäjien työterveyshuollon toteuttamisesta ja eräiden kustannusten korvaamisesta valtion varoista) valmistelun yhteydessä.

Työryhmän tekemien kehittämis ehdotusten sisällön täsmentyessä kaikilta osin, selvitetään erikseen vielä kehittämis ehdotusten kustannusvaikutukset, jotta voidaan valmistautua kehittämis ehdotusten voimaantuloon 1.1.2005.

Jatkovalmistelu toteutetaan sosiaali- ja terveysministeriön aloitteesta yhteistyössä työryhmässä mukana olleiden tahojen kanssa. Valmistelun yhteydessä kuullaan eri tahojen asiantuntijoita.

Koska työryhmämuistion liitteenä olevaan alustavaan lakiehdotukseen liittyy ehdotus työterveyshuollon tilakäyntirekisterin perustamisesta on jatkovalmistelussa hankittava tietosuojavaltuutetulta lausunto asiasta.

Liite

Alustava luonnos laiksi maatalousyrittäjien työterveyshuollon toteuttamisesta ja eräiden kustannusten korvaamisesta valtion varoista

LIITE 1: LUONNOS LAIKSI MAATALOUSYRITTÄJIEN TYÖTERVEYSHUOLLON TOTEUTTAMISESTA JA ERÄIDEN KUSTANNUSTEN KORVAAMISESTA VALTION VAROISTA

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Tässä laissa säädetään maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikön ja maatalousyrittäjien eläkelaitoksen tehtävistä työterveyshuoltolaissa (1383/2001) tarkoitetun maatalousyrittäjien työterveyshuollon toteuttamisessa. Lisäksi tässä laissa säädetään maatalousyrittäjien työterveyshuollon eräiden kustannusten korvaamisesta valtion varoista.

2 §

Työterveyslaitoksessa toimivan maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskus-yksikön tehtävänä on

- 1) kehittää ja tutkia maatalousyrittäjien työterveyshuollon palvelujärjestelmää ja sisältöä
- 2) opastaa ja kouluttaa työterveyshuollon palvelujen tuottajia maatalousyrittäjien työterveyshuoltoa koskeissa asioissa sekä innostaa maatalousyrittäjiä työterveyshuollon asiakkaina
- 3) järjestää maatalouden asiantuntijoiden työterveyshuoltoon liittyvää koulutusta
- 4) osallistua työterveyshuollon palvelujen tuottajan pyynnöstä maatalousyrittäjien opastukseen, neuvontaan, työkykyä edistävään toimintaan ja muuhun palvelutuotantoon.

3 §

Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen tehtävänä on

- 1) ylläpitää työterveyshuollon tilakäyntirekisteriä työterveyshuollon tilakäyntien tehostamista ja seuranta varten
- 2) edistää työterveyshuoltolaissa tarkoitettujen maatalouden asiantuntijoiden osallistumista työterveyshuollon toimintasuunnitelmien mukaisille tilakäynneille
- 3) työterveyshuollon tilakäyntirekisterin tietojen perusteella pitää ja julkaista tilastoja

4) antaa tietoja ja selvityksiä maatalousyrittäjien työterveyshuollon tilakäynneistä

5) edistää yhteistoiminnassa maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikön kanssa maatalousyrittäjien työterveyshuoltotoiminnan tehokasta toteutumista.

4 §

Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen ylläpitämään työterveyshuollon tilakäyntirekisteriin sovelletaan henkilötietolakia (523/1999), ellei tässä laissa toisin säädetä. Rekisteriin voidaan tallentaa henkilötietoja sen mukaan kuin henkilö-tietolaissa säädetään. Maatalousyrittäjien eläkelaitos vastaa rekisterin teknisenä ylläpitäjänä tietojen tietoturvallisuudesta.

Maatalousyrittäjien eläkelaitoksella on oikeus saada salassapitosäännösten ja muiden tiedon saamista koskevien säännösten estämättä työterveyshuollon palvelujen tuottajilta lain 3 §:n 1, 2 ja 4 kohdissa säädettyjen tehtävien hoitamista varten välttämättömät tiedot. (Tai vaihtoehtoisesti tietoluettelo niistä tiedoista, jotka rekisteriin kerätään). Maatalousyrittäjien eläkelaitoksella on oikeus saada edellä mainitut tiedot maksutta (Tämä kysymys selvitetään vielä jatkovalmistelussa). Maatalousyrittäjien eläkelaitoksella on oikeus avata sen ylläpitämään työterveyshuollon tilakäyntirekisteriin tekninen käyttöyhteys työterveyshuollon palvelujen tuottajille niiden tietojen tallentamista varten, jotka ovat välttämättömiä tämän lain 3 §:n 1, 2 ja 4 kohdissa säädettyjen tehtävien hoitamista varten. Lain 3 §:n 4 kohdassa mainittuun tarkoitukseen tietoja voidaan kerätä ja käsitellä henkilötietolaissa tarkoitettulla tavalla vain maatalousyrittäjän suostumuksella.

Maatalousyrittäjien eläkelaitoksella on oikeus käyttää työterveyshuollon tilakäyntirekisteriin tallennettuja tietoja vain lain 3 §:ssä säädettyihin käyttötarkoituksiin. Maatalousyrittäjien eläkelaitos ei saa käyttää työterveyshuollon tilakäyntirekisteriin tallennettuja tietoja hoitaessaan sille maatalousyrittäjien eläkelain (467/1969) 16 §:n 1 momentin 1 - 8 kohdissa säädettyjä sekä sanotun lain 16 §:n 2 momentin nojalla säädettyjä muita tehtäviä, ellei se, jonka henkilötiedoista on kysymys anna yksittäistapauksessa käsiteltävänä olevan asian ratkaisemiseksi nimenomaista suostumusta tietojensa käsittelyyn.

5 §

Valtion varoista korvataan Työterveyslaitokselle sen kansaneläkelaitokselle tekemän tilityksen perusteella maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikön toiminnasta aiheutuvat tarpeelliset ja kohtuulliset kustannukset siltä osin kuin ne ovat enintään 10 % maatalousyrittäjien työterveyshuollon kokonaiskustannuksista.

Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksiköllä on oikeus periä maatalousyrittäjään kohdistamistaan palveluista maksuja ja palkkioita.

Maatalousyrittäjään kohdistetuista palvelutuotannon maksuista maatalousyrittäjällä tai kunnalla on oikeus saada korvausta siten kuin sairausvakuutuslain 29 §:ssä säädetään.

6 §

Valtion varoista suoritetaan maatalousyrittäjien eläkelaitokselle vuosittain laskennallisen perustein määräytyvä kohtuullinen korvaus tämän lain mukaisten tehtävien hoitamisesta eläkelaitokselle aiheutuvin hallintokustannuksin.

Sosiaali- ja terveysministeriö vahvistaa eläkelaitoksen esityksestä 1 momentissa tarkoitetun korvauksen perusteet.

Vaihtoehto 1

7 §

Työterveyshuoltolain 3 §:n 6 kohdassa tarkoitettua maatalousyrittäjää koskevasta työterveyshuoltolain (1383/2001) 2 §:ssä säädettyyn työterveyshuoltoon kuuluvasta tilakäynnistä tai työpaikkaselvityksestä aiheutuneet kustannukset korvataan valtion varoista terveyskeskusta ylläpitävälle kunnalle tai kuntayhtymälle. Sanotusta korvauksesta vähennetään se määrä, joka korvataan sairausvakuutuslain (364/63) nojalla terveyskeskusta ylläpitävälle kunnalle tai kuntayhtymälle. Valtion varoista maksettava korvauksen perusteena on kuitenkin enintään se määrä, josta edellä tarkoitettu sairausvakuutuslain mukainen korvaus on laskettu.

Kansaneläkelaitos myöntää ja suorittaa 1 momentissa tarkoitetun korvauksen asianomaisen kunnan tai kuntayhtymän tekemän tilityksen perusteella noudattaen, mitä työterveyshuoltopalveluista on säädetty sairausvakuutuslaissa ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetussa laissa (734/1992) ja sen nojalla annetuissa säännöksissä.

Oikeus edellä 1 momentissa mainituin perustein määräytyvään valtion varoista maksettavaan korvaukseen tilakäynnistä ja työpaikkaselvityksestä aiheutuneista kustannuksista on myös maatalousyrittäjällä, joka on järjestänyt itselleen työterveyshuoltolain mukaista työterveyshuoltoa tekemällä työterveyshuollon palveluista sopimuksen työterveyshuoltolain 7 §:n 3 kohdassa tarkoitetun työterveyshuoltopalvelujen tuottamiseen oikeutetun toimintayksikön tai henkilön kanssa.

Kansaneläkelaitos myöntää ja suorittaa 3 momentissa tarkoitetun korvauksen maatalousyrittäjälle noudattaen, mitä sairausvakuutuslaissa on säädetty.

Valtion on sen mukaan kuin valtioneuvoston asetuksella tarkemmin säädetään, suoritettava kansaneläkelaitokselle kunakin vuotena enakkona valtion suoritettavaksi arvioitu määrä.

Vaihtoehto 2

7 §

Työterveyshuoltolain 3 §:n 6 kohdassa tarkoitettua maatalousyrittäjää koskevasta työterveyshuoltolain (1383/2001) 2 §:ssä säädettyyn työterveys-huoltoon kuuluvasta tilakäynnistä tai työpaikkaselvityksestä aiheutuneet kustannukset korvataan valtion varoista terveyskeskusta ylläpitävälle kunnalle tai kuntayhtymälle. Sanotusta korvauksesta vähennetään se määrä, joka korvataan sairausvakuutuslain (364/63) nojalla terveyskeskusta ylläpitävälle kunnalle tai kuntayhtymälle.

Kansaneläkelaitos myöntää ja suorittaa 1 momentissa tarkoitetun korvauksen asianomaisen kunnan tai kuntayhtymän tekemän tilityksen perusteella noudattaen, mitä työterveyshuoltopalveluista on säädetty sairausvakuutuslaissa ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetussa laissa (734/1992) ja sen nojalla annetuissa säännöksissä.

Oikeus valtion varoista maksettavaan korvaukseen tilakäynnistä ja työpaikkaselvityksestä aiheutuneista kustannuksista on myös maatalousyrittäjällä, joka on järjestänyt itselleen työterveyshuoltolain mukaista työterveyshuoltoa tekemällä työterveyshuollon palveluista sopimuksen työterveyshuoltolain 7 §:n 3 kohdassa tarkoitetun työterveyshuoltopalvelujen tuottamiseen oikeutetun toimintayksikön tai henkilön kanssa. Sanotusta korvauksesta vähennetään se määrä, joka korvataan sairausvakuutuslain (364/63) nojalla maatalous-yrittäjälle. Valtion varoista maatalousyrittäjälle maksettavan korvauksen perusteena on kuitenkin enintään se määrä, josta edellä tarkoitettu sairausvakuutuslain mukainen korvaus on laskettu.

Kansaneläkelaitos myöntää ja suorittaa 3 momentissa tarkoitetun korvauksen maatalousyrittäjälle noudattaen, mitä sairausvakuutuslaissa on säädetty.

Valtion on sen mukaan kuin asetuksella tarkemmin säädetään, suoritettava kansaneläkelaitokselle kunakin vuotena ennakkona valtion suoritettavaksi arvioitu määrä.

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä tammikuuta 2005.

Tällä lailla kumotaan laki maatalousyrittäjien työterveyshuollon eräiden kustannusten korvaamisesta valtion varoista (859/1984) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen.

Tämän lain 5 §:ää sovelletaan kuitenkin siten, että Maatalousyrittäjien työterveyshuollon keskusyksikön toiminnasta aiheutuvat tarpeelliset ja kohdulliset kustannukset korvataan siltä osin kuin ne vuonna 2005 ovat enintään 336 375 euroa vuodessa ja siten kuin sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella tarkemmin määrätään.

Tämän lain 7 §:ää sovelletaan niihin tilakäynnistä tai työpaikkaselvityksestä aiheutuneisiin kustannuksiin, jotka ovat syntyneet 1.1.2005 tai sen jälkeen.

Maatalousyrittäjien eläkelaitos voi välittömästi ryhtyä toimenpiteisiin tämän lain täytäntöönpanoa varten. Tästä ennen lain voimaantuloa aiheutuneet kulut luetaan ensimmäisen lain voimaantulon jälkeisen kalenterivuoden hallintokuluiksi.

ERIÄVÄ MIELIPIDE

STM:n Maatalousyrittäjien työterveyshuollon kehittämistyöryhmän keskeiset ehdotukset koskevat mm. maatalousyrittäjien eläkelaitoksen tehtäviä erillisen tilakäyntirekisterin ylläpitämiseksi, maatalouden asiantuntijoiden toiminnan valtakunnallista koordinoitua sekä alueellista yhteistyötä.

Työryhmän yhtenä tehtävänä oli selvittää mm. terveyskeskusten voimavarakysymyksistä johtuvia hyvän työterveyshuoltokäytännön toteuttamiseen liittyviä ongelmia ja organisatorisia kehittämismahdollisuuksia. Työryhmä ei ole kuitenkaan riittävästi selvittänyt terveyskeskusten voimavarojen käytön kannalta tärkeitä esim. työterveyshuollon sisällöllisiä vaihtoehtoja. Tehdyt ehdotukset, mm. tilakäyntirekisterin ylläpitäminen, aiheuttavat lisätyötä ja tarpeetonta byrokratiaa, mikä pahentaa entisestään terveyskeskusten resurssitilannetta. Lisäksi suunnitellulle tilakäyntirekisterin pitäjälle ehdotetaan tehtäviä, jotka kuuluvat työterveyshuollon ammattihenkilöille ja yrittäjälle itselleen. Työterveyshuoltolain periaatteiden mukaan ensisijaisesti tulisi kehittää palvelujen tuottajien edellytyksiä sopia ja koordinoida eri toimijoiden toimintaa yhteistyössä yrittäjien kanssa paikallisen tarpeen edellyttämällä tavalla.

Työryhmän ehdotukset tilakäyntien ja työpaikkaselvitysten tekemiseksi poikkeavat myös työterveyshuoltolain periaatteista. Ehdotusten mukaan maatalouden asiantuntijoiden käytön tarpeen arviointi muuttuisi ja samalla ammattihenkilöiden tehtäviä siirtyisi osittain maatalouden asiantuntijoille. Tältä osin ehdotuksia ei voida pitää perusteltuina.

Työryhmä ei ole selvittänyt tehtyjen kehittämis ehdotusten kustannusvaikutuksia eikä ehdotusten toteuttamiseen tarvittavaa maatalousyrittäjien työterveyshuollon rahoitusta. Nämä seikat olisi pitänyt selvittää työryhmätyön aikana, koska ehdotukset aiheuttavat merkittäviä lisäpaineita sairausvakuutukselle ja valtiolle. Ehdotetulla tavalla toteutettavista tilakäynneistä ja työpaikkaselvityksistä aiheutuisi myös sellaisia kustannuksia, jotka eivät sisälly nykyiseen korvauskäytäntöön.

Helsingissä 26.6.2003

Marja Toivanen